

HET ALWIJZE GODSBESTUUR VERHEERLIJKT

Ds. M. HOFMAN

in leven predikant van de Gereformeerde Gemeenten

Geboren 3 maart 1873 - Overleden 23 oktober 1945.

Toegevoegd

Uitgewerkte levensschets en overzicht van zijn standplaatsen als leraar

Met predicatie na zijn overlijden door ds. A. de Blois

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2016**

INHOUD

VOORWOORD

1. MIJN KINDSE JAREN
2. MIJN JONGELINGSJAREN
3. MIJN MANNELIJKE LEEFTIJD
4. DE DOOD VAN MIJN VROUW EN MIJN EERSTE STANDPLAATS

Condoleantiebrief van ds. M. Hofman aan G. van Velzen

Levensschets van 3 ouderlingen te Krabbendijke

1. BARTEL MEEUWSE
2. M. DE BAT
3. DIGNUS WAGENAAR

VERSLAG VAN ERVARINGEN OP ZIJN ZIEKBED

“De Heere zal hem ondersteunen op het ziekbed; in zijn krankheid verandert Gij zijn ganse leger.”

Psalm 41:4

Overlijdenspredicatie ds. M. Hofman te Moerkapelle, door ds. A. de Blois

“Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden; voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke de Heere, de rechtvaardige Rechter, in dien dag geven zal; en niet alleen mij, maar ook allen, die Zijn verschijning liefgehad hebben”. 2 Timotheüs 4 : 7 en 8

VOORWOORD¹

Waarde Lezer!

Als ik mij zet om deze letteren te schrijven, denk ik aan het woord van Asaf, Psalm 77: 12: "Ik zal de daden des Heeren gedenken", enz.

Wij vinden in het begin van deze Psalm de profeet bitter klagen, zodat zijn hand des nachts uitgestrekt was en zijn ziel weigerde getroost te worden. Uitgestrekte handen, die overgoten waren met droefheid; nu uitgestrekt naar de hemel, dan dezelve moedeloos laten nederdalen vanwege Godsgemis en bittere zielsbestrijdingen en aanvechtingen des satans.

Zijn ziel weigerde getroost te worden, nl. met iets van de wereld; al het ondermaanse kon de holle begeerte van zijn ziel niet vervullen. Mistroostig zat hij op de aarde neer, zonder de droefheid te kunnen verzetten of matigen; peinzen of bidden, het liet niet anders na dan misbaar maken en de ziel meer overstelpt te doen worden van droefheid. Verslagenheid volgde: niet spreken maar zwijgen, vers 5.

Eindelijk gaat hij zich in vers 6 in de van God Zelf aangewezen weg stellen, Deuteronomium 32:7. Daar komt wat kalmte in zijn ziel. Hij gaat aan de gepasseerde tijden eens denken, zo van de ganse Kerk, alsook wat over zijn eigen ziel gegaan is. Het is toch altijd zo niet geweest, dacht hij, als thans, daar waren tijden achter hem van snarenspeel, vers 7, toen hij God met vreugde dankte en zich verblijdde in Zijn daden. Wel dacht hij: die God is toch onveranderlijk en altijd Dezelfde.

Zal Hij dan nu voortaan niet goedgunstig zijn? vers 8 en wat er verder volgt. Nee, zegt hij tot zijn ziel, *de rechterhand des Allerhoogsten verandert*. Hij kan dit lijden in blijdschap veranderen. Na het zure geeft Hij het zoet. Het is of de Geest hem nu als het ware terug leidt na al de wonderlijke wegen die de Heere met hem gehouden heeft en een weinig licht over die weg doet hem dan uitroepen: "Ik zal de daden des Heeren gedenken!"

Dit gedenken van de daden des Heeren is Gods eigen bevel. Deed Hij een grote daad aan Israël, de wateren der Jordaan klieven (Jos. 4: 2), zo was Zijn bevel: Richt twaalf stenen op in het midden der Jordaan, opdat uw nageslachten daardoor de daden des Heeren zouden indachtig worden. Liet Hij het manna rondom Israëls leger vallen, dan was het: Vul daarvan een kruik ter bewaring voor uw geslachten, Exodus 16: 32. Ja, de Kerk van vroegere en latere tijden bracht het zelf in beoefening.

Jakob richtte een gedenkteken op in Bethel, Genesis 28: 18; Samuël tussen Mizpa en Sen; Mordechai en het Purimfeest, Esther 9. Veel zouden wij hieraan kunnen toevoegen, maar dat lust ons thans niet.

Ons voornemen was evenals de Kerk, de weg te gedenken, die de Heere met ons, de onwaardigste aller mensen, gehouden heeft en dat door de druk gemeen te maken in het midden der wereld. Veel wrijving is hieromtrent in mijn binnenste geweest en nog heden, als ik een aanvang met dat werk maak, hangt de balans dan naar de zijde van doen, dan naar de zijde van nalaten.

Ik heb het gewikt en gewogen in mijn ziel, en vond overhellingen naar beide zijden; hier laat ik zo kort mogelijk er iets van volgen.

Als ik overhelde naar de zijde van doen, stelde ik mij deze zwaarigheden voor:

1. Ik zal het nooit, zoals de tegenwoordige tijd dat vordert, kunnen te boek stellen; de vloeiende bewoordingen ontbreken mij; de verheven spreekstijl ben ik niet machtig;

¹UITGEVERIJ DE BRON, POSTBUS 5122, 3008 AC ROTTERDAM

wellicht zullen anderen daarmee spotten; ik zal zo nog een blaam leggen op het kleine overblijfsel in onze droeve tijd, die wij beleven.

2. Dan word ik daarmee aangevallen: Hebt gij wel zuiver en recht de ere Gods op het oog; als wij maar een weinig met onze hartekwaal bekend zijn, zo weten wij er iets van, dat wij vol zondige bijbedoelingen zitten en heimelijke zelfbedoelingen, al is het dat ons dat soms tot smart is, nochtans, wie zal zeggen (ook in deze): *Ik heb mijn hart gezuiverd; ik ben rein van mijn zonden.*

3. Dan komt mij nog voor, welke schone werken van vorige tijden zijn in druk gegeven, waarin zo duidelijk en helder het werk Gods uitblonk, zowel in de bekering als in de hemelse roeping tot het werk der bediening, over welke ik nog dagelijks in grote bestrijding en aanvechting verkeer, zodat ik dan word aangevallen mij hiermee slechts als een huichelaar openbaar te maken en alzo niet alleen nutteloos, maar tot mijn oordeel zal werkzaam zijn.

4. Dan denk ik ten laatste nog wat te wachten, misschien zal ik nog wat tot rust komen; thans heb ik zeer zorgelijke arbeid, een moeilijk huisgezin, ja wat niet al.

Maar wil ik dan besluiten te wachten of het geheel ter zijde te stellen, ik heb ook vele redenen die mij er toe aanzetten, ja thans de doorslag geven om een begin daarmee te maken.

Zij zijn alzo in het kort deze:

1. Het eerste dat mij wel hoofdzakelijk hiertoe aanzet is dat ik eens, misschien drie of vier jaar geleden, in een bijzonder drukkende toestand verkeerde, die wellicht de lezer nader in deze bladen zal omschreven vinden.

In deze toestand verkerende en als staande voor een voor mij ongelooflijke en onoverkomelijke zaak, herinner ik mij, dat mij in de eenzaamheid deze woorden ontvielen: Heere, zo Gij nog eenmaal deze zaak voor mij effen maakt, die mij thans onmogelijk schijnt, dan zal ik daarna voor de mensen zulks in geschrift bekend maken en Uw daden voor het nageslacht onvergetelijk stellen. En waarlijk voelde ik op die tijd, dat ik mij daarmee voor, de Heere niet verdienstelijk kon maken of Hem daardoor wilde bewegen mij genadig te zijn, o nee! Het was alleen om zulk een Godsdaad te moeten verheerlijken. En dan komt mij voor: Het is beter dat men niet belooft dan dat men belooft en niet betaalt.

2. Zie ik op mijn leven, zoals de Heere dat Zelf beschrijft, het is een handbreed, een schaduw, een damp, Psalm 39. O, dan denk ik, haast zal mijn mond in het stof zwijgen, Psalm 115: 17. Hoe onverwachts worden wij soms weggeraapt. Neemt Hij onze adem weg, wij sterven; broze, vergankelijke schepselen zijn wij, en dan houdt mond en pen op; daarom heden, terwijl de gelegenheid en tijd ons roept.

3. Hierbij voeg ik nog de zwakheid, althans pijnlijkheid van mijn lichaam, waar ik reeds meer dan 20 jaren aan reumatiek ben lijdende, dan zeg ik tot mijzelf: Het kon erger worden op verdere leeftijd; de aandoeningen van dien aard worden, dat ik niet meer kan schrijven; de vermogens minder worden, dat ik niet meer kon denken; de lust vergaan; dan zeg ik heden zonder vertragen, nu!

4. Dan vraag ik mij af: Mag ik het bedekken? Heeft God het daarom gedaan, opdat het strekke tot eer Zijns Naams en mag ik dan zwijgen? Och nee! Dan zeg ik: Ik zal de daden des Heeren gedenken!

5. Hierbij voeg ik, wat de stijl van spreken of schrijven betreft: Och, alleen een eenvoudig volk zal het in handen krijgen. De geleerden, de wijsheid dezer eeuw zullen het toch niet zoeken. Bij diegenen, die "niet vele wijzen zijn naar het vlees" wordt toch de geleerdheid ook niet gezocht of begeerd. Het zijn maar "Galileeërs, waar wij in alle zwakheid en met veel gebrek onder arbeiden en wij vertrouwen dat die, het

gebrekvolle daarvan bemerkende, wel zullen denken, dat zij ook maar met een "aarden vaatje" te doen hebben, die zichzelf zeer wel daarvan bewust is; die ook niet komt pochen welk een voornaam man hij is of geweest is en hoe goed hij bekeerd is of van de Heere geroepen tot de bediening des Heiligen Evangelium, maar die alleen de wonderlijke leidingen Gods met hem aan anderen gaat meedelen, opdat de Heere verheerlijkt worde.

Ten laatste is de reden, die mij hiertoe beweegt, of het de Heere, de grote Koning Zijner Kerk, nog behagen mocht, deze eenvoudige regels voor de een of ander te doen dienen tot bekering, tot opbouw in het allerheiligst geloof; tot nuttige stichting, ja wie weet, tot oplossing van een raadsel hunner ziel of ontbinding van een vaste knoop en dat in deze zeer donkere tijden voor de Kerk Gods.

Zo heeft dan het laatste de overhand gekregen en maak ik een begin met de innerlijke zielsverzuchting, dat de Heere mij mijn tot dusver afgelegde levensweg in herinnering believe te brengen, voor zover het oorbaar is die te boek te stellen in korte trekken en mij hierbij Zijn dierbare Geest te geven tot Leidsman en al het mijne onder Zijn gehoorzaamheid gevangen te leggen, opdat ik alleen de eer Zijns groten Naams en het wezenlijk heil des naasten daarin mag bedoelen.

Dit is de wens van
Uw aller toegenegen Vriend,
M. Hofman

BEEKBERGEN, Oktober 1915

Zoals de lezer zal merken aan de data, was ik bij het schrijven van dit voorwoord nog niet in de volle bediening en woonde ik nog in mijn geboorteplaats. Bijna vijf jaren heeft dit voorwoord stil in een kast op mijn studeerkamer gelegen. Maar thans bij vernieuwing aandrang gevoelend tot schrijven, neem ik het ter hand in het jaar 1920. Onder biddend opzien tot Sions grote Koning om opheldering van mijn afgelegde weg, en om Zijn Geest en leidingen tot eer Zijn Naams en Sions heil.
De schrijver.
RIJSSEN, Juni 1920

1. MIJN KINDSE JAREN

Ik was geboren op de 3e Maart van het jaar 1873, in het kleine stille dorp Beekbergen, gelegen op de Veluwe nabij Apeldoorn. Onze woning stond in een buitenbuurtje, genaamd "Buurtschap Lieren", aan een zandwegje nabij het Dierense Kanaal.

Mijn vader was dagloner van beroep en had de kost te verdienen voor een gezin van 8 personen, zodat mijn moeder slechts met veel zorg en overleg een schrale kost voor ons kon bereiden. Het zal de lezer niet verwonderen, die zich maar iets van de toestand van die tijd weet te herinneren, of de schrale Veluwe kent, als ik zeg dat mijn vader goede verdienste had, als hij 4 á 5 gulden in de week verdiend had. Aldus werd ik, om hier niet verder over uit te wijden, ver van weelderig opgevoed; schoon geen honger of gebrek lijdende, toch zowel in voedsel als kleding onder de lage arbeidersklasse gerekend.

Mijn vader en moeder waren beiden lid van de Ned. Herv. Kerk, waar wij, hun kinderen, vanzelf ten doop gebracht, slechts in geringe mate in die godsdienst onderwezen werden. Mijn vader was trouwens zelf een zeer slordige kerkganger. Hij had - volgens zijn zeggen - veel te veel zorg om voor het gezin brood te verdienen en nauwelijks kleren om fatsoenlijk voor de dag te komen; zodat hij dan 's Zondags maar wat uitrustte. Ik heb voor zover ik mij herinner, dan ook nooit enige vreze Gods bij hem kunnen bespeuren.

Mijn moeder was anders. Van achteren overwogen, geloof ik zeker dat zij een gekende des Heeren was. Veel bewijzen zou ik hiervan kunnen bijbrengen, doch wellicht zal zulks in het vervolg nog uitkomen. Doch uit mijn vroege jeugd herinner ik mij dat zij (althans toen), weinig geoefend was; zowel in waarheid als in godzaligheid; omdat er bij ons in die tijd geen openbaring der waarheid, noch samenleving van het volk van God was.

Want de Herv. Kerk, waarvan ik sprak, had niet anders dan leraren zo oppervlakkig mogelijk; die zelfs geen onderscheid kenden tussen geestelijk leven of dood. Daarbij kwam nog dat mijn moeder van een zeer afgelegen buurtje afkomstig was, nooit de waarheid gehoord had en zelfs tijdens dat zij in betrekking was, nog een weinig had leren lezen, maar schrijven in het geheel niet kon. Wel weet ik nog dat zij ons een gebedje leerde als kinderen en zei dat we bekeerd moesten worden, maar dat waren zo zeldzame tijden dat wij daar iets van hoorden.

Ik was het vierde kind. De drie oudsten waren meisjes; ik was de eerste zoon die uit hun huwelijk geboren werd. En volgens het zeggen van mijn moeder, was mijn vader zeer blij geweest, toch eindelijk een zoontje te hebben die dan toch op den duur eens wat kon helpen verdienen. De arme man heeft daar echter geen genot van gehad, wat nader zal blijken.

Hetgeen mij van mijn jeugd is bijgebleven laat ik hier kort volgen. Ik was nog zeer klein en jong toen ik soms sterke indrukken had van dood en eeuwigheid; zelfs vóór mijn schooljaren weet ik als ik ongehoorzaam geweest was, hoe bang en bevreesd ik was te moeten sterven en beloofde dan morgen beter op te passen. Ik weet hoe ik in het achterhuis mij dagelijks verstopte om te gaan bidden en ik over mijn zonden schreide, menende dat niemand het wist of hoorde, maar ik merkte later dat mijn moeder mij soms beluisterd had en dan schaamde ik mij erg.

Toen ik naar school begon te gaan was ik als kind nergens geweest en kon mij met de jongens van mijn leeftijd niet verenigen. Spelen deed ik zelden. De indrukken waren soms zó erg, dat ik niet durfde en stond dan aan een post of deur alleen, zodat ik van de andere jongens net zo min bemind was als ik hun beminde. Alleen was het mijn groot vermaak als de meester Bijbelse Geschiedenis vertelde; ik at dat als het ware op

en zou wel gewild hebben dat wij maar niets anders hoefden te leren.

Vroeg de meester de volgende dag naar het verhandelde van de vorige dag, dan wist ik hem tot zijn verbazing te antwoorden op alles wat hij vroeg. Maar ging het over de andere lessen, dan was ik lang niet de knapste, maar kreeg gedurig een standje dat ik niet opgelet had. Had ik het geluk, hoe klein ik was, dat vader mij 's Zondags meenam naar de kerk, dan was ik de koning te rijk, hoewel ik geen één woord begreep, of verklaren kon waarom ik zo graag naar de kerk ging.

Ik hoop dat de lezer niet zal menen, dat ik de goede hoedanigheden van mijn jeugd wat breed uitmeet om mij voor God of mensen te veraangenamen, want dat ligt allerminst in mijn bedoeling.

Ik verzwijg zelfs veel van hetgeen ik weet dat gepasseerd is, omdat ik eveneens weet, dat al onze wettische godsdienst ons verdoemelijk laat voor God, buiten de gerechtigheid van Christus, en daarvan wist ik noch jota noch tittel. Ik geef het alleen weer, opdat de wonderlijke en vrijmachtige leiding van Jehovah des te meer zou uitblinken aan en in een dwaas schepsel als ik was.

Wat ik niet voorbij mag gaan is, dat ik niet met zekerheid zeggen kan hoe jong ik nog was, toen ik al gedurig bij mij had later dominee te worden. Hoe ik daaraan gekomen ben, heb ik nooit kunnen denken of mij herinneren en of het alleen een begeerte daartoe geweest is, weet ik niet. Maar zeker weet ik uit mijn kinderjaren, dat daar altijd mijn gedachten lagen, zonder dat ik wist hoe ooit daartoe te zullen geraken of daaromtrent zwarigheden te koesteren. Maar achterhoudend van karakter als ik was, weet ik niet, daar ooit iets van losgelaten te hebben. Wel weet ik dat schooljongens (zoals die soms doen) elkaar vertelden wat zij wilden worden. De één zei: Ik word smid; de ander: Ik boer, enz.

Dan dacht ik: *Ik word dominee*. Maar doodsbang dat iemand daar erg in had, zei ik, als zij het aan mij vroegen: Ik weet het nog niet. Hoewel ik niet kan verklaren hoe zij er aan kwamen en of zij uit mijn ingetogen kinderleven wat maakten, dan wel of het spotternij was, weet ik niet, maar ik herinner mij dat ik eens een boodschap voor mijn moeder moest doen, waarbij ik een afgelegene paadje moest passeren.

Op dit pad kwam mij een veel grotere en sterkere jongen tegen dan ik was, die met de vuist op mij aankwam en zei: Daar hebben we die fijne, die dominee moet worden, is het niet?

Ik in doodsangst, zei van nee en ontvluchtte huilend die jongen. Maar o, wat kreeg ik het benauwd toen ik weer thuis was; zei niets aan mijn moeder, maar ging in het verborgen mijzelf beklagen, dat ik nee gezegd had en het toch geloofde en zo graag wilde. O, had ik geweten wat daaraan verbonden was, of iets gevoeld van mijn diepe onbekwaamheid, voorzeker had ik er zoveel spijt toen niet van gehad.

En schoon ik goed bewust was dat mijn vader mij niet kon laten leren, wat meende ik de enige weg was om dat doel te bereiken, zo bleef het mij sterk bij en werd het vuur soms heftig vanbinnen en de begeerte zó sterk, dat, had een ander het gewaagd mij te laten preken, ik zou denken dat ik het in blinde ijver ondernomen had. Maar daarvoor was de tijd nog niet rijp.

Schoon ik uit mijn kinderjaren, zo ik zei, niet anders dan begeerte kan herinneren tot dat werk, zo weet ik toch, dat het eens gebeurd is, dat ik gedurig met die waarheid liep: *In Mijn pijlkoker zijt gij geborgen*. Ik verstond er niets van, schoon de woorden telkens terug kwamen en heb eerst na jaren verstaan wat de Heere reeds toen mij te zeggen had.

Zo liepen dan mijn kinderjaren ten einde. Dan was ik moedeloos dat ik zo'n arme jongen was, dan hoopte ik dat de Heere het met mij maken zou. De lezer moet zich niet voorstellen dat ik altijd zo vroom was. Soms dacht ik wel: Dat is geen leven voor

een kind en wilde ik uitspatten; hier en daar eens heen met andere jongens, maar zij het door vermaning van mijn moeder of door indrukken vanbinnen, ik bleef daarvoor altijd bewaard en keerde met berouw terug.

Zo naderde de tijd dat ik volgens voornemen van mijn vader een beetje zou beginnen te helpen. Ik was immers voluit elf jaar en zou zachtjes aan nu maar thuis moeten blijven van school. Verplichte leerjaren bestonden er toen nog niet.

Maar hetgeen toch de moeite waard is te vermelden, wil ik hier nog kort laten volgen. Er waren intussen sommige mensen bij ons op het dorp die 's Zondags in gezelschap bijeenkwamen, omdat ze zich met de leer van de Hervormde predikant niet konden verenigen. Wat dat voor mensen waren wist ik niet, maar moeder vroeg of ik graag meewilde. Ik weet niet of ik graag of traag was, maar ging mee. Het gezelschap was zeer klein, 5 of 6 mannen en enkele vrouwen waren samen.

Een zekere S. gaf een versje op om te zingen, ging voor in gebed en las gebrekkig een preek van een afgestorven leraar. Hoe ik daarbij zat kan ik niet meer verklaren. Ik begreep er, dacht ik, weinig van, maar achtte dat volk gelukkig. Weinig werd er thuis over gesproken, alleen weet ik dat het vader niet te best aanstond dat wij daar heengingen; dat was voor mensen die het alleen en beter wisten dan anderen. Ik heb van achteren begrepen dat, hoe achterhoudend ik ook was, de mensen toch meer van mij wisten en dachten, dan ik bewust was. Want wie schetste mijn verbazing, toen wij op zekere Zondagmiddag bijeen waren en de samenkomst met dankgebed zou gesloten worden, toen een van de mannen, daar tegenwoordig, zei: *Nu moest dat jongetje maar eens eindigen.*

Ik zei dat ik niet kon of durfde, maar op sterk aanhouden van de aanwezigen deed ik het, maar durfde van schaamte na die tijd niet meer opzien. Vervolgens was het elke Zondag hetzelfde en heb ik voor zover ik mij herinner, dat volgehouden totdat het gehele gezelschap op zekere tijd te niet is geraakt. Hoe oud ik juist was kan ik niet met zekerheid bepalen, maar weet wel, dat ik schoolgaande was.

Want eens gebeurde het dat, terwijl ik doende was met eindigen, er iemand aan de deur kwam die zich stil hield tot ik amen zei en toen klopte. En hoe zal ik weergeven hoe ik schrok, toen mijn schoolmeester binnen kwam en aan de vrouw des huizes vriendelijk vroeg te mogen weten wie het was, die het nagebed gedaan had. Ik had gaarne gaan vluchten of onder de bank gekropen, maar ik was verraden. Denk ik het van achteren na, dan kan ik niet anders opmaken, of ik had reeds vroeg zelfkennis, want ik had lage gedachten van mijzelf en kon niet begrijpen dat een ander goed van mij dacht.

Het duurde niet lang of ik moest het voor mijn moeder ook thuis aan tafel doen. Ook omstreeks die tijd begonnen we aan tafel te lezen en 's morgens en 's avonds onze knieën te buigen. Al de huisgenoten deden daarin mee, behalve mijn vader. Tot mijn smart moet ik het zeggen, dat hij menigmaal is weggegaan als wij baden en zei, dat dit maar overdreven dingen waren.

Ik was in die tijd zeer teer en nauwgezet en zou niet naar bed gedurfd hebben als ik mij niet afgezonderd had en ben hierin, na ik soms merkte, menigmaal beluisterd en ook wel bespot. Van mijn inwendig bederf wist ik weinig, maar kan het niet verklaren hoe ik van mijn kindse dagen een aanklevend gebedsleven gehad heb, om al mijn tijdelijke en geestelijke behoeften de Heere kinderlijk te vertellen en wel vertrouwelijk de Heere *Vader* te noemen en als zodanig aangesproken, zonder dat ik verschil wist tussen Vader, Zoon en Heilige Geest.

Maar om tot de geschiedenis terug te keren, ik zou van school af gaan en ongeveer die

tijd kwam het hoofd der school eens bij ons aan huis en vroeg mijn moeder: Wat wilt u nu met Marinus? Waarop moeder antwoordde: Die moet zijn vader wat helpen. (Het mag hier wat tegenstrijdig schijnen dat ik zulke gezegden zelf moet weergeven, maar de Heere weet dat het ongeveer zo is voorgevallen en dat ik mijzelf niet op het oog heb). Dat is jammer, zei de meester. Die jongen, daar zit wat anders in, die moet u wat laten leren.

Moeder verontschuldigde zich en zei dat ze daartoe niet bij machte was. De meester gaf haar raad nog een kleine tijd te wachten, dan zou hij helpen, dat ik als kwekeling op school kwam. Ik moest dan overdag de laagste klas wat helpen leren en zou gratis les van de meester ontvangen, om zo tot onderwijzer of dergelijke opgeleid te worden. De lezer moet weten, dat het in die tijd, vooral in de buitendorpen, zo nauw niet toeging. In deze tijd, met de bestaande schoolwet, zouden zulke gevallen geheel buitengesloten zijn. Maar hoe het zij, het ging na verloop van enige tijd. Alleen mijn vader was hier niet te best mee gediend, want nu kon ik hem niet helpen. Doch de kleine tegemoetkoming van het schoolbestuur, die mij één gulden in de week toezegden, gaf zoveel doorslag, dat mijn vader toestemde. De lezer zal zeker denken: Hoe was u zelf daaronder gesteld? Dat geef ik hier in korte trekken weer.

Natuurlijk beoogden mijn ouders een levenspositie voor mij, die ook voor hen profijtelijk of winstgevend kon zijn. Maar och, als ik mij herinner, toen de meester met mij begon te leren over natuurkunde, in hoeveel dagen de aarde om haar as draaide, aardrijkskunde, plantenkunde, enz. , welk een tegenzin ik daarin had, dat kan ik niet beschrijven.

Ik voelde mij geheel onbekwaam en onvatbaar voor al die dingen; kwam moedeloos met mijn boeken thuis en zou mij rijk gevoeld hebben, als ik met mijn vader bad kunnen gaan werken, maar durfde het niet zeggen, omdat ik wist dat mijn ouders het voor mijn bestwil deden. Maar één gedachte had bij mij de boventoon en dan greep ik moed. Ik zou, meende ik, als ik de wetenschap had voor onderwijzer, met weinig moeite zoveel bij kunnen leren, dat ik dominee werd. Dan zou ik mij daar nacht en dag voor moeten opofferen, daar zou geen arbeid te zwaar voor zijn. O, had ik in die tijd op mijn knieën moeten kruipen om daartoe te geraken, dan zou ik het zeker gedaan hebben. En voor zover ik mij herinner, was dat het enige wat mij de studie, zoals die was, deed voortzetten, ofschoon noch mijn ouders, mijn onderwijzer of ikzelf daar iets van zeiden.

Wel ongeveer een jaar, meen ik, ging het op dezelfde voet voort. Zwaar, zeer zwaar was mij die arbeid. Kon ik stilletjes de kleine kinderen vermanen, als de meester het niet hoorde, dat deed ik graag, maar ik kon mij niet in zoveel bochten zetten, dat ik lust kreeg in de studie om onderwijzer te worden. Na één jaar kreeg mijn onderwijzer een benoeming als directeur van een Instituut en vertrok. Ik kreeg een andere meester. (Ze waren daar aan die school hoofd en hulp, alles tegelijk).

De nieuwe meester, een Hollander, keek er spoedig achter wie ik was en mocht mij in het geheel niet lijden; schold mij uit voor sufferd en domoor, waar nooit wat van terecht kwam. Hij gaf mij slechts met tegenzin, op last van het bestuur, les en deed moeite een hulponderwijzer te krijgen, om mij te kunnen afdanken.

Evenwel verliepen daar nog enige jaren mee, die ik met grote ellende ben gepasseerd. Soms een misnoegende vader als ik thuiskwam en een brommende meester op school. Misschien zal de lezer vragen: Waarom hield u niet op en bleef thuis? Och, dat is mij ook zeer moeilijk te verklaren. Dit weet ik: Ik had veel ontzag voor mijn moeder en die zei altijd: De Heere zou Zelf wel werken als ik eraf moest; wij mochten niet vooruit lopen. En zo bleef ik gaan totdat ik zestien jaar oud was.

Hoe het in die jaren met mijn zielstoestand stond, daarvan kan ik mij weinig herinneren. Ik weet dat ik afgescheiden leefde van de wereld en dat mijn inwonend bederf mij traspgewijze werd ontdekt, zodat het vroom zijn in eigen ogen begon te minderen en ik kreeg te geloven een verdoemelijk schepsel voor God te zijn. De wijze waarop mij dat ontdekt is, kan ik niet beschrijven.

Maar ik weet dat ik ongeveer die tijd door een oude man, die mij zo nu en dan opzocht, gebracht ben onder het gehoor van Ds. Fransen, die in Twello kwam preken. Nooit had ik zulke taal gehoord. De eerste keer dat ik hem hoorde was zijn onderwerp Jeremia 6: 16: "Alzo zegt de Heere, staat op de wegen en ziet toe, vraagt naar de oude paden", enz. O, dat staan, dat tot stilstand gebracht worden op de weg der zonde, dat kende ik niet en dat bracht mij gedurig in het nauw voor het aangezicht des Heeren. Destijds werd er bij ons een ander gezelschap opgericht, waaruit later de Gereformeerde Gemeente ontstaan of geboren is, waar ik opging van de tijd van het ontstaan af, zodat ik vanaf die tijd onder de waarheid heb geleefd en hij het volk van God. Maar des te meer werd ik zuchtende en ongelukkig in mijn schatting en ik keek al maar hoog op tegen het volk van God. Soms had ik aangename vertroosting. Ik herinner mij, dat ik eenmaal mijn boeken vergeten had en 's avonds terug ging om ze te halen. Juist was er avondschoon en toen ik binnenkwam gilden en schreeuwden de jongens; scholden met woorden die ik hier niet zal noemen.

Ik ging sluipenderwijze de school uit en was bedroefd en zeer neerslachtig; ging naar huis en zei van alles, als naar gewoonte, niets. Maar kon ik verklaren welk een bijzonder aangename nacht daarop gevolgd is. Maar dat heeft de Heere niet behaagd. Wonderlijk! Het was alsof opeens en dadelijk daarvoor een gordijn getrokken werd. Geen één van de dierbaarste beloften heb ik mij ooit kunnen herinneren, die mij in die nacht als met de mond werden toegesproken. Veel minder van de aangename gesteldheid mijner ziel, die ik in diezelfde nacht ondervond.

Een ander voorval dat ik hier uit die leertijd wil noemen is, zoals de lezer merken kan, dat ik bij de kameraden van mijn leeftijd niet in tel was. Dit was ook het geval bij een meisje, ongeveer zo oud als ik, langs wie ik, in het kwartier gaans dat wij van school woonden, altijd moest passeren. Hoe dikwijls ik daar ben voorbijgegaan dat ik werd uitgescholden, zal ik niet bepalen, maar ik weet, dat mij een schrik op het lijf viel als ik haar buiten zag en dan kon ik er op rekenen, dat ik zo lang nagescholden werd, tot ik haar gezicht was ontgaan. Vreselijk zat ik hier inwendig mee in de war. Ik had toch dat meisje nooit vermaand, dat durfde ik niet. Nu, meende ik, kon ik nooit onder dat volk vallen, dat om de Naam des Heeren gesmaad of gelasterd werd. De strijd, die ik hiermee gehad heb, was groot. Nu had ik noch aan de wereld wat, die haatte mij, noch aan de vromen, daar hoorde ik niet bij.

Ik las eens van een schrijver, dat er martelaren des duivels waren, die hier zelfs in de tijd al gepijnigd werden en dat was ik. En zo liep ik als een veroordeelde over de aardbodem. Zo lang duurde het, tot het de Heere behaagde mij die zaak bijzonder op te helderen met deze waarheid: "Indien gij van de wereld waart, zo zou de wereld het hare liefhebben, maar omdat gij van de wereld niet zijt, maar Ik u uit de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld". Ik ben van die tijd bijzonder gemakkelijk dat huis gepasseerd en zag duidelijk, dat de wereld de hunnen kende, al maakten zij zich met vermaningen niet bekend.

2. MIJN JONGELINGSJAREN

Thans ga ik de bescheiden lezer meedelen, door welke weg ik van school kwam en ik mijn verdere jongelingsjaren heb doorgebracht.

Zoals ik reeds meldde, deed de meester moeite om mij weg te krijgen en een andere weg van Gods voorzienigheid werkte mee, om tot dat doel te komen. In mijn laatste schooljaren was mijn vader slepend ongesteld en verrichtte met moeite, dan nog geheel, dan nog ten halve, zijn werk. Zijn toestand verergerde, zodat mijn moeder begon te spreken dat het zo niet langer kon. Marinus moest toch maar thuis blijven en werken voor haar en de overige huisgenoten. (Mijn oudste zuster was in tussentijd op 15-jarige leeftijd overleden; ik ben dat voorval voorbijgegaan, om niet uitgebreid te zijn). Zo gezegd, zo zou het gedaan worden. En juist die tijd kreeg ik bericht, namens het bestuur der school, uit mijn betrekking eervol te worden ontslagen met dankbetuiging voor de hulp aan de school bewezen.

Moeder had haar zin. We hadden toch gewacht tot het kwam zonder ons toedoen. Een klein voorval meld ik nog van voor mijn vertrek. Toen ik wist binnen korte tijd de school te moeten verlaten, kreeg ik een dringende begeerte, hetwelk mij een innige behoefte werd, om voor mijn vertrek de kinderen nog eens te mogen vermanen. Maar hoe zou dat? Daarvoor was in het minst geen gelegenheid. En zie, zo wonderlijk wrocht de Heere het, dat mijn wens vervuld werd.

Op zekere morgen kwam ik, als naar gewoonte, in school en plotseling kreeg de meester een telegram, dat hem kennis gaf van de ziekte van zijn moeder. Hij zei tegen mij: *Hofman, nu moet u maar school houden.* O, wat was ik blij. Nu kon ik niet alleen mijn klas, maar al de kinderen vermanen en vertellen en nu kon ik, dacht ik, veel gemakkelijker de school verlaten.

Mijn verwachtingen waren dus in duigen gevallen. Daar stond ik, graven kon ik niet, om te bedelen schaamde ik mij.

Enkele maanden later, in Maart van het jaar 1890, stierf mijn vader op 54-jarige leeftijd. Zijn sterven was zoals zijn leven. Ik wil dat hier liefst verzwijgen.

Mijn moeder was weduwe. De twee jongste broers waren nog schoolgaande kinderen. De oudste zoon, die nu kostwinner zou worden, had geen werken geleerd. Dat was ik; zorg en angst maakten zich van mij meester. Sterk was ik niet en zeer mager van uitzicht. Er was geen andere weg dan werken. Spottend zagen burens en vrienden mij na, als ik naar het land ging en ze zeiden: De meester zal er wat van maken.

Maar och, waarde lezer, alle roem is hier uitgesloten. Het was niet om of uit mij, maar met vrijmoedigheid schrijf ik hier neer, dat mijn bespotters, na verloop van korte tijd, zeiden: De meester heeft meer in zijn mouw dan wij wisten.

Met vlijt en omzichtigheid verrichtte ik mijn arbeid, steeds onder biddend opzien om wijsheid en krachten daartoe. Het verwaarloosde land, dat wij zelf bij huis hadden, had spoedig een ander uitzicht. Ging ik bij boeren of bij anderen werken, dan vielen zij mij zeer lastig om terug te komen, meer dan ik kon, zodat ik spoedig zoveel aanvraag kreeg, dat ik mijn werk niet aan kon, O, ik kon die wonderlijke goedheid en wijsheid des Heeren prijzen. Zo'n onervaren schepsel, veracht en bespot, die nu zichzelf en zijn huisgenoten, na vaders dood, zou laten verhongeren, kreeg zoveel kracht, wijsheid en lust, dat wij meer en beter brood hadden dan bij vaders leven.

Evenwel moet de lezer niet denken dat hiermee geen zwaarigheden gepaard gingen. O ja! Om een enkele te noemen: vooral in de eerste tijd na vaders dood was het werk dat ik had alleen maar voor 's zomers.

Ik meen wel, dat het de eerste winter was na vaders dood, dat ik zonder verdienste was. Wij woonden onmiddellijk aan het Dierense Kanaal. Het vroor hard. De schaat-

senrijders vlogen voorbij. Vreemdelingen passeerden elkaar waar de weg bij de Veltwegbrug naar ons huisje liep. Een soort gevormde IJsbond stelde bij elke brug een baanveger aan, om voor de vreemdelingen de brug te openen en dan de baan schoon te maken. Mijn moeder vroeg aan één van die commissieleden voor mij een brug en jawel, met goed gevolg. Dat was in die tijd een werkje voor het uitschot van de natie. Daar stond ik als baanveger op het ijs! Wel niet bedelend, maar toch van de weldadigheid van de voorbijgangers levend. Evenwel met lust de arbeid verrichtend, keerde ik met blijdschap 's avonds met de ontvangen centen huiswaarts, in stilte de Heere dankend, dat Hij de mensen bewogen had mij iets te geven, om in het onderhoud van het gezin te voorzien.

Dat duurde, meen ik, wel van Maandagmorgen tot Zaterdagavond, toen ik huiswaarts keerde en een andere baanveger tegen mij zei: Nu morgen vroeg er maar tijdig hij. Ik schrok, doch zei niets, dat durfde ik niet, maar ik was beslist in mijn ziel, 's Zondags niet te gaan. Ik sprak erover met mijn moeder, die het ook wel erg vond op Zondag daar te staan, maar zij vreesde zo dat wij het zouden kwijt raken. Hoe dit zij, ik bleef bij mijn voornemen en ging niet en 's Maandagsmorgens, toen ik kwam, was mijn plaats reeds door een ander bezet.

Met benauwde tred ging ik naar de opzichter, maar kreeg niet anders dan onmenselijk vloeken en schelden ten antwoord en kon daarmee huiswaarts gaan.

Zeer onder de indruk van het gebeurde, kostte het mij smeken en worstelen bij de Heere en ik weet, dat ik bijzonder ben gesterkt geworden met de woorden uit Lukas 12: "Wat zijt gij bezorgd voor uw leven, aanziet de vogelen des hemels, dat zij niet zaaien noch maaien, noch vergaderen in de schuren en uw hemelse Vader voedt nochtans dezelve. Hoeveel gaat gij de vogelen te boven?"

Hoe dit verholpen is, kan ik niet zo juist zeggen; ik meen wel door een spoedig invallende dooi, zodat het andere werk weer loskwam en sinds die tijd kan ik mij niet herinneren dat de toestand in ons gezin zorgelijk geweest is. Zachtjes aan ging alles vooruit. Mijn broers kwamen van school en mijn zusters kwamen in betrekking, zodat het uitwendig dragelijk werd.

Maar de lezer zal begrijpen hoezeer ik geschokt was, in mijn verbeelding, betreffende het leraarschap. Nu lag alles immers in duigen en scheen alle mogelijkheid verloren. Ik dacht zelf ook zo. Maar hoe dit was, blijft mij altijd een raadsel; ik was er als het ware mee bezwangerd en droeg het mee waar ik ging of stond, ja 's nachts op mijn leger. Vooral als ik alleen was, wat ik altijd in mijn werk zocht, was liet als een houten spaan die in het water wel naar beneden gedrukt kan worden, maar zo weer boven komt. Ik weet, dat ik er soms tegen streed en meende het overwonnen te hebben, maar zo zat ik weer met de gedachte op de preekstoel. Ja, menigmaal (konden bomen, struiken of hemellichamen het getuigen) heb ik staan preken zonder dat iemand het hoorde. Verdelingen van teksten, waar ik nu voor sta, heb ik in die jaren opgemaakt en uitgebreid, zonder een menselijke toehoorder. Al het mogelijke greep ik vast in de gedachten; ja, dikwijls maakte de boze mij wat wijs, wat vanzelf nooit vervuld is geworden.

Om één voorval te noemen: Toen mijn oudste zuster in betrekking kwam bij een rijke heer, was het of ze bij mij vanbinnen zeiden: Je moet binnenkort een boodschap bij je zuster gaan doen. Dan zal die meneer je aanspreken en vragen wat je beroep is en dan moet je hem stilletjes zeggen wat er in je hart is, dan laat hij je wel leren voor dominee. Leren, daar droomde ik altijd van. Ik wist trouwens ook niet anders. Maar och arme, van alles kwam niets. Die rijke man wilde mij nauwelijks zien.

Zo werd ik geslingerd, teleurgesteld, geschud, gejaagd als een gedreven blad. Een

grote moeilijkheid deed zich intussen nog op in ons gezin, hoofdzakelijk voor mijn moeder, waar mijn persoon in het nauwste verband mee stond. Te weten, ik had intussen de leeftijd van negentien jaren bereikt en moest deelnemen aan de loting voor de militie. De dag van spanning brak aan. Mijn moeder was zeer onder de indruk. Hij was immers haar kostwinner en daarbij een jongen, die onder dat rumoer niet kon leven? Maar 's Heeren wegen zijn hoger en wijzer dan de onze. Wie zal tot Hem zeggen: Wat doet Gij?

Ik trok een zeer laag nummer en was dus aangewezen voor de dienst; werd goedgekeurd en kreeg bericht van opkomst. Ik zal mij hier niet uitlaten om de roerende ogenblikken van afscheid te melden of andere zaken die hiermee gepaard gingen.

Kortheidshalve zeg ik alleen, dat ik werd ingedeeld bij het Regiment Grenadiers en Jagers te 's Gravenhage, dus ver van mijn moeder en betrekkingen en ik stond, vooral de eerste dagen, als een verwezen schaap van de kudde tussen roofdieren. Nooit had ik van de wereld iets gezien of gehoord. Daar hoorde ik ineens alles wat er te koop was. Ik zal mijn diensttijd slechts met enkele wenken aanstippen, temeer, omdat er niets te roemen valt, dat ik het er netjes afmaakte. Wel bleef ik bewaard voor uitbrekende zonden, maar mij ontbrak alle vrijmoedigheid om mijn kameraden te vermanen. Ik was erg neerslachtig van karakter en al heel spoedig kregen de anderen de reuk wie ik was, omdat ik altijd hier en daar alleen stond en niet meedeed. Ik kreeg scheldwoorden en vloeken, zowel van mijn meerderen als van mijn gelijken, die mij zo versuften, dat ik dacht van heimwee te zullen sterven. Wat zeggen durfde ik niet.

O lezer, als ik met een kleine schemering terugdenk aan die tijd, ja, aan mijn ganse jeugd en het begin van mijn mannelijke jaren, hoe stil, achterhoudend en beschaamd ik altijd geweest ben en in een hoekje zat op het gezelschap en de ogen niet op durfde slaan, o, dan kan ik het wonder Gods niet uitwonderen, hoe ik nu staan kan voor grote scharen mensen, alsof het lege stoelen of banken zijn.

Ik kan mij slechts enkele voorvallen uit mijn diensttijd herinneren, dat ik de mensenvrees verloor. Eens gebeurde het, dat ik op Zondagmorgen in mijn meegenomen Bijbel zat te lezen, in het eenzame, op mijn krib. Een korporaal uit mijn eskadron, die een groot spotter was, moest mij voorbij om zich te gaan wassen. Hij, mij ziende in de Bijbel lezen, riep, toen hij tegenover mij was: Jongens, hier zit er één te bidden. Hij kwam toen met zijn hoofd voor mij op de Bijbel en zei: Zeg eens Hofman, staat er ook wat voor mij in?

Ik voelde dat ik courage kreeg, sloeg de ogen op en zei: Ja korporaal, ik heb daarnet wat van u gelezen.

Hij vroeg nieuwsgierig: Wel, wat is dat?

Ik antwoordde hem: "De dwaas zegt in zijn hart, daar is geen God". Dus, zei ik, op grond van Gods Woord bent u een dwaas. En waarlijk, het behaagde de Heere zoveel beslag te leggen, dat hij zwijgend wegliep en mij nooit meer gemoeid heeft.

Een sergeant, die mij schandelijk soms bespote en als een blaffende hond kon vloeken en razen op mijn fijnheid, kwam later, toen wij in het kamp waren, eens bij mij, toen ik zijn tentwacht was en ik niet spoedig zijn tent had neergelaten. Ik dacht: hij verscheurt mij, maar tot mijn grote verwondering beleed hij nog dezelfde avond zijn euvel en zei, dat hij het zo kwaad niet meende met mij.

Wat was de Heere goed voor mij, Die mijn vijand in mijn weldoener veranderde, hoewel niet door mijn spreken of vermanen, want dat heb ik hem nooit gedaan. Maar dit weet ik, dat ik sinds die tijd altijd door hem verschoond werd en in plaats van dienst verrichten, zijn tuintje bij zijn woonhuis in orde moest maken.

Overigens dunkt mij, dat ik dor en veraf vanbinnen, mijn diensttijd heb doorgebracht.

Ik ben er zeventien maanden met benauwdheid geweest en heb maar weinig in die tussentijd mijn moeder gezien, omdat de reiskosten zo hoog waren. De voorzienigheid des Heeren beschikte het zó, dat ook zij in die tijd brood had, door de verdienste van mijn andere broers, die intussen 13 en 16 jaar oud waren geworden. Ik keerde dan ter tijd met groot verlof terug in de zomer van het jaar 1894 en begon vanzelf weer in het boerenwerk, zoals tevoren.

Voor zover ik mij herinneren kan, is in al die tijd in en buiten de dienst, nooit die zaak vanbinnen, door bitter leed en moeite, dat ik doormaakte, verzwolgen geweest. Wel kwam het de ene tijd meer dan de andere tevoorschijn, doch zonder te weten hoe ooit daartoe te geraken of ook maar de minste opening daarin te zien, bleef het op de bodem van mijn hart liggen en was het soms alsof ik er al was; dat ik op de preekstoel stond. Vooral nu ik weer thuis was en veel in het eenzame was hier en daar in mijn werk, was ik, zonder dat ik het wist, weer aan het preken; ja, was mijzelf hierin niet meester, al wilde ik mij bedwingen. Het was mij alsof het mij een aangeboren iets was en toch was het net zo onmogelijk als ik met de hand de hemel kon bereiken. Ook heugen mij uit die tijden aangename ogenblikken in mijn gemoedsleven. Ik was nu alleen bij mijn moeder overgebleven, mijn beide broers zochten een betrekking en traden beiden later in het huwelijk. Ik was dan veel alleen en ging nog maar enkele dagen in de week werken. Voor het overige verdiende ik het brood op eigen akker en deed dat altijd met lust en vlijt. Opmerkelijk was mij dat altijd, schoon op de bodem van mijn hart wat anders lag, dat ik toch nooit mijn werk daarvoor verzaakte of tijd liet verloren gaan of van het werk zocht af te komen. Ik deed mijn uiterste best, met opoffering van mijn lichaamskrachten, en de Heere zegende kennelijk mijn arbeid, zodat wij nu aan niets gebrek hadden.

Ik ging 's Zondags op onder de waarheid. Wij kwamen nog altijd in een boerenhuis samen. Zo nu en dan kwam er een leraar. Eens heeft de oude Ds. Fransen nog bij ons gepreekt in de schuur van S. , maar overigens kwam Ds. Janse, destijds te Kampen, zo nu en dan preken. Ons koppeltje vermeerderde langzaam en nu dachten de leraar en kerkenraad van Twello een zelfstandige gemeente te institueren, waar om te beginnen dan één ouderling en één diaken voor zouden gesteld worden. Eén van mijn goede vrienden werd gekozen voor ouderling en de stemmen voor diaken vielen op mijn persoon. Ik heb, schoon met veel strijd, dat ambt aanvaard en ben daarin gebleven tot mijn vertrek uit Beekbergen.

Ik heb hier in alles zeer kort, maar enkele hoofdzaken genomen, daar ik niet weet of mogelijk iemand in mijn geboorteplaats deze levenservaring in handen zal krijgen en zich mogelijk zou ergeren aan sommige dingen, die anders de moeite waard waren te vermelden; mensen die, nu nog in het land der levenden, oor- en ooggetuigen geweest zijn van al de wonderlijke wegen die hieraan zijn voorafgegaan en hoe de Heere een verachte en ellendige uit smaad en vervolging kwam op te trekken en zijn vervolgers op de kinnebakken sloeg en hunne tanden verbrak.

Ik zal derhalve geen namen noemen, want ik ben mij, inzonderheid uit die tijden, bewust, dat ik voor mijn vervolgers gebeden heb en hun ondergang niet gezocht, noch hun dodelijke dag begeerd. Ik weet ook, hoe de Heere kennelijk mijn twistzaak twistte. Eens gebeurde het mij, dat ik in doodsangst voor de Heere lag te worstelen en ben ik ooit in mijn ziel verblijd geweest, dat er een alwetend God is, dan was het toen. Ik zei in mijn zuchten: Heere, nu kan ik geen mens ter hulp roepen; Gij alleen weet het hoe de zaken staan en dat ik die mensen niets misdaan heb. En terwijl ik zo lag te bidden, vielen mij die woorden in van Psalm 37: 3: "Hij zal welhaast uw recht voor elks gezicht, doen dagen als de morgenzonnestralen, en blinken als het helder

middaglicht".

Ik stond bemoedigd op en wat gebeurde? Letterlijk werd het vervuld. Na enkele dagen brak de ergste van mijn tegenstanders, een vrouw, uit in verschrikkelijke dingen, die ik zal verzwijgen, en zij is sindsdien uit huis en hart van het volk van God voorgoed weggedaan. Ik heb inzonderheid in die tijden ondervonden wat David zegt: "Ik heb vele bestrijders, o Allerhoogste". Maar ook: "Gij hebt mijn recht en mijn rechtzaken afgedaan; Gij hebt gezeten op de troon, o Rechter der gerechtigheid".

Nog valt mij een klein voorval te binnen, dat ik terloops wil melden. Een van de kinderen van een man, die vreselijk vijandig was, omdat ik, naar zijn mening, die mensen met zoveel genade tegenstond en niet voor goed wilde houden, kreeg een gevaarlijke ziekte. Het kind was, meen ik, 4 of 5 jaar oud en de geliefde van vader en moeder.

Ik was op zekere tijd arbeidend bij een ander en wist heel goed, hoe die man tegenover mij stond, toen opeens dat zieke kind op de ziel gebonden werd. Ik kan niet verklaren met welk een aandrang en opening ik dat kind aan de Heere mocht opdragen, niet alleen voor de tijd, maar ook voor de eeuwigheid. Ik waagde het en ging naar het huis van die man en hoewel ik beleefd onthaald werd, las ik de grote verwondering in de ogen van de huisgenoten, dat ik naar het kind kwam vragen. Ik gaf hun van het gebeurde geen enkel woord te kennen. Het kind scheen de dood zeer nabij te zijn. Ook werd mij gevraagd voor het weggaan het aangezicht des Heeren te zoeken. Het kind is gebeterd en ik heb nooit iets gezegd van mijn wedervaren. Het is thans, wanneer ik dit schrijf, een sterke jongeling van meer dan 25 jaar. Maar toch is mij altijd iets bijgebleven van deze zaak, omdat het zo krachtig toeging en ik heb nog enige hoop, dat de Heere hem op Zijn tijd voor Zijn dienst zal inwinnen.

Ik zal hier de verdere bijzonderheden voorbijgaan en noemen hetgeen ik niet kan, noch mag verzwijgen betreffende de voorbereiding voor mijn huwelijksstaat, doch ik zal zoveel mogelijk de korthed in acht nemen.

Ik begon zo nu en dan, gekomen zijnde op ongeveer 25-jarige leeftijd, begeerte te krijgen tot een huwelijk, doch was ontzettend bevreesd een stap te doen buiten de weg des Heeren. Het lag ook in het minst in mijn voornemen mijn moeder, die intussen oud geworden was, te verlaten, nochtans, het werd soms zo sterk, dat het mij gedurig dreef voor het aangezicht des Heeren in het verborgene, want ik kon, meende ik, aan geen één in mijn gehele omgeving denken.

Op zekere tijd, dat ik aan mijn werk was, kwam iemand uit mijn plaats mij vragen: Hebt u het al gehoord van die jonge man? Wat is dat? vroeg ik. Die is al dood, zei hij, en noemde toen iemand, die ik niet kende en die ongeveer een uur van ons vandaan woonde. Die man vertelde mij een historie, waarvan ik niets wist, namelijk, dat die man van ongeveer 30 jaar, gereed had gestaan met een meisje in het huwelijk te treden, waar de moeder tegen was en dat nu die jonge man in 8 dagen tijds was overleden. Ik wist van alles niets, maar kreeg een zeer vreemde indruk, die ik niet kan verklaren en ging mijns wegs met mijn werk.

De voorzienigheid gaat over alle dingen; zo is onze belijdenis. Maar als de Heere het aan ons bevestigt, roepen wij uit: O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en kennis Gods; en dat zowel in uitwendige als inwendige zaken.

Het is mij niet mogelijk alles te beschrijven. Ik noem maar weer de hoofdzaken. Enige tijd na het voorgevallene, ging ik met iemand naar een verkoop. Dat was twee uur gaans bij ons vandaan en toen wij een gedeelte van de dag op dat boelhuis hadden doorgebracht, zei de man die bij mij was: Kom, ga mee, ginds woont vrouw u.

Daar krijgen we wel een kop koffie, dan kunnen we ons meteen warmen. Ik liet mij

leiden, schoon ik vrouw U. nooit gezien had. We hadden een vriendelijk onthaal in dat huis. De man die bij mij was, was daar enigszins bekend.

Onder ons zitten daar, begon vrouw u. te spreken van geestelijke dingen en het leven en zalig sterven van haar man te vertellen. Ik zat bedeesd te luisteren. Ik dacht: er waren er ter wereld niet gelukkiger, maar zei hoegenaamd geen woord. Zij sprak daarna over één van haar dochters. Ze had vier kinderen, waarvan de laatste na de dood van haar man geboren was. En nu hoopte zij, volgens haar zeggen, dat de weg, die de Heere de laatste tijd met haar jongste dochter gehouden had, een middel tot haar bekering zou zijn.

Wij gingen daarop weg en op de lange terugweg vertelde mij die man de hele geschiedenis. Dat was dat meisje, van wie die man mij verteld had, wier aanstaande man zo schielijk gestorven was. De moeder was een door Gods Geest ontdekte vrouw en als zodanig lang onder het volk bekend. Haar man was tijdens hun huwelijk toegebracht en na een korte echtelijke verbintenis met haar van 11 jaar, zalig in de Heere ontslapen. De moeder wist van vele stormen, zowel uit- als inwendig, en had nu haar dochter, die verloofd was met een ruwe, wereldse jongen, gedurig ernstig vermaand, hem los te laten. Doch alles tevergeefs. En zie, de Heere nam hem weg door de dood.

Terstond viel mij de vreemde gedachte voor de aandacht, die ik had gehad bij het eerste vernemen van deze zaak en ik voelde mij van die tijd zeer aan dat meisje en dat gezin verbonden.

Ik deed moeite om er weer en meer van de horen en de geruchten aangaande de geestelijke staat van dat meisje, waren bijzonder gunstig. De Heere had haar vernederd en aan zichzelf ontdekt. Ik deed moeite om haar te spreken en dat gelukte werkelijk, alweer door een wondere weg, te weten: zij kwam eieren verkopen bij een mevrouw, waar mijn zuster in betrekking was, waar ik haar meer dan eens ontmoette.

Hoe meer ik haar zag en sprak, hoe meer betrekking ik op haar gevoelde en ik zou haar, dunkt mij, als mijn vrouw begeren. Maar ik durfde die dagen niet de minste zaak zonder de Heere te doen; veel minder een zaak waar zoveel van afhangt als een echtelijke verbintenis. Het bracht mij gedurig voor de Heere, waar ik eerlijk kon betuigen haar niet om goud of zilver begeerd te hebben (want het was een boerendochter), maar zou haar evenwel hebben liefgehad, al had ze nauwelijks kleren gehad om haar schaamte te bedekken. Ik vreesde voor mijzelf, dat het niet goed lag, maar niet voor haar wat het inwendige betrof en achtte mij niet waardig een kind Gods en een dochter van zo'n moeder tot vrouw te krijgen.

O, wat heeft het mij bange worstelingen gekost, voor zij er iets van wist wat er bij mij gaande was, want daar liet ik geen woord over uit. Een hele tijd verliep. Meer dan een jaar wachtte ik op een Goddelijk antwoord of deze weg Zijn lieve gunst kon wegdragen of dat ik het mij verbeeldde.

Eindelijk behaagde het de Heere, toen ik eens zeer moedeloos was en de vijand mij wijs maakte, dat de Heere mij niet zou verhoren, om mij met deze waarheid voor te komen: "De begeerte des luiaards zal hem doden, want zijn handen weigeren te werken". Ik begreep daaruit, dat de Heere zeggen wilde: Beproof het, zit niet stil, stel de middelen in het werk en weiger niet langer te wachten.

O, kon ik verklaren hoe teleurgesteld mijn ziel was. Ik zei: Heere, daar gaat het niet om, dat wil ik wel, maar ik bekeer Uw gunst op die weg en als Uw aangezicht nu niet meegaat, laat mij niet optrekken. Ik kan met een eerlijk gemoed betuigen dat ik geen ogenblik dacht: zal zij genegenheid tot mij hebben of niet, zal ik vergeefs bij haar of haar moeder aankloppen. Als ik 's Heeren gunst had, dat was mij het al. Dit duurde,

meen ik, 3 dagen en toen kwam de Heere bijzonder over met Psalm 20. Het was alsof het diep, heel diep in mijn ziel viel:

*Hij geve u naar uw wens te ontvangen,
Geluk in al uw daden.
Zijn gunst bestier naar uw verlangen,
Al wat gij moogt beraden.*

Diep verootmoedigd was ik onder die weldaad. In verwondering en aanbidding bracht ik de dag door. Dat was mijn verlangen geweest, wat mij nu was toegezegd: de gunst Gods! O, het was of ik er reeds mee verbonden was, zonder dat zij er iets van wist. Geen ogenblik twijfelde ik aan de vervulling. De gehele Psalm was voor mij. Ik las en herlas en nu mochten deze vermelden van wagenen en die van paarden, ik zou de Naam des Heeren hier met haar en straks eeuwig groot maken.

Ik wil intussen zeggen: Hoe bedekt ik altijd geweest ben, begrijp ik niet. Van al het voorgevallene vertelde ik geen enkel woord, zelfs niet aan mijn moeder. Bijzonder ingetogen was ik, dat zal wellicht de lezer later nog blijken. Maar u kunt denken wat ik oen ging doen.

Ik was twee uur bij haar vandaan, er heengaan ging niet. Ik ging een kort briefje opstellen, waarin ik mijn begeerte tot haar en betrekking op haar te kennen gaf, zonder iets te reppen van al mijn ervaring, met verzoek mij spoedig te antwoorden.

In dagelijkse spanning wachtte ik het af met een stil vertrouwen, dat alles goed zou aflopen. Ik weet niet precies hoe lang het duurde, dat mijn moeder naar Apeldoorn moest, die met de boodschap thuis kwam: Ik heb Heintje ontmoet van de Beemte (daar woonde zij), die vraagt of je Maandag even in Apeldoorn kon komen.

Zij kwam er dan ook en had je wat te zeggen; schrijven zag zij tegenop. Ik ging de bewuste dag daarheen, maar wie schetst mijn ontroering toen ik de boodschap kreeg: Mijn moeder is er erg tegen. Zij is zelfs zeer boos en vroeg of ik nog geen lessen genoeg geleerd heb. Wil je je nu door die jongen met een vroom praatje laten misleiden? Ik vroeg haar: Maar hoe staat het met u? Dat zegt uw moeder maar wat zegt u?

Ik kreeg ten antwoord: Ik durf niet te ontkennen dat er niet enige betrekking ligt, maar ik werk voor de tweede keer niet meer tegen een vrome moeder in. Hoe benauwd ik huiswaarts ging kan ik niet beschrijven. Ik leerde in deze weg, dat het gemakkelijker is in een land van vrede te vertrouwen, als de hemel laag is, dan in de verheffingen van de Jordaan een verbergend God aan te kleven in tegenstrijdige omstandigheden; dat daar genade in het bijzonder bij te pas komt.

Hoe lang of hierover verlopen is, kan ik niet met zekerheid zeggen. Ik sprak tussenbeide wel met haar en merkte dat haar genegenheden tot mij niet verminderden en als haar moeder in die weg veranderde, zij de doorslag wel kon geven. En zie, zonder ons toedoen of enige tussenkomst van mensen, kwam de Heere bewijzen, dat Hij de harten van koningen neigt als waterbeken tot al wat Hij wil. Hoe die zaak zich toegedragen heeft, heb ik nooit uit mijn schoonmoeder kunnen krijgen.

Maar dit kan ik ervan zeggen, dat ik op zekere keer Heintje in Apeldoorn ontmoette en haar vroeg naar moeder, dat ze mij vertelde met een bewogen gemoed; Ik was deze week aan het bed spreiden op mijn kamer, waar moeder bij mij kwam en zei: Heintje, wat ik gezegd heb aangaande Hofman uit Beekbergen, neem ik terug. Heb je voor jezelf genegenheid of betrekking op die persoon, dan geef ik je vrij. Hij kan komen in mijn huis zo dikwijls als hij wil. Het is mij al goed. Het zal de lezer niet verwonderen hoe blij ik was. Van toen aan zijn wij hartelijk aan elkaar verbonden en was ik, als ik er kwam, als kind in huis. Doch van in het huwelijk treden was nog geen sprake. Ik

kon mijn oude moeder niet verlaten, die zachtjes aan sukkelend werd en weinig inzag dat intussen mijn jaren voorbijgingen, zodat ik in deze toestand nog ongeveer zeven jaren geleefd heb, afwachting van de Heere mij een weg tot het huwelijk opende.

Ik heb dus in het kort mijn uitwendige toestand tot dusver meegedeeld en wil nu, voor ik verder ga, nog even zeggen, dat ik onder al de uitwendige schuddingen - zware arbeid die ik verrichtte en zorgelijk leven dat ik had als manspersoon bij een oude moeder met een zeer lastig karakter - toch altijd nog maar onverklaarbaar zwanger liep met het leraarschap.

Zonder het mijn beste vrienden of iemand te vertellen, was ik werkzaam in de dingen van Gods Koninkrijk en brandde mijn hart, om zondaren het Evangelie der zaligheid te verkondigen. Had mij iemand gevraagd of vroeg ik mijzelf af: Hoe kom ik eraan, ik wist het niet. Heb ik een roeping tot dat werk? Nee! Ren je bekwaam? Ook niet. Ben je wel eens bekeerd? Dat durfde ik niet geloven. Toch lag het er. Het hoe weet ik niet. Ik meen, dat het omstreeks die tijd geweest is, wanneer is mij ontgaan, hetwelk ik toch even verhalen wil. Hoewel ik nooit veel respect voor gezichten of dromen gehad heb en nog niet heb, was het volgende voor mij toch zeer merkwaardig. Het was in de zomer. Ik was bezig op eigen land gras te maaien. Destijds was de gewoonte, dan 's morgens zeer vroeg te beginnen en na het middageten een slaapje te houden.

Ik was met etenstijd zeer vermoeid van overmatig werken, dacht voor die tijd aan niets, legde mij even te slapen en droomde het volgende: Ik was in mijn droom op een lange weg, waar ik ver uit kon zien en zag in de verte iets aan de zijde van de weg, wat ik streng in het oog hield. Ik liep vaardig en vlug om tot dat doel te komen en terwijl ik naderde zag ik, dat genoemd voorwerp een man was, die aan de kant van de weg zat in een zeer bedrukte houding, met een neergebogen hoofd. Zijn beide ellebogen rustten op zijn knieën en zijn beide handen bedekten zijn ogen. Ik naderde in mijn droom tot die man en vroeg hem naar de oorzaak van zijn bedruktheid en waarom hij zo moedeloos neerzat. Ik kreeg van die man, onder luid wenen, deze jammerlijke uitroep: *Mijn zonden, mijn zonden! Onverklaarbaar was ik met die man bewogen en kan de woorden niet weergeven, maar weet, dat ik met veel ijver de man wees op het dierbaar Offerbloed van Christus, als zijnde in de wereld gekomen om zondaren zalig te maken; voor de zieken de Medicijnmeester; voor de gewonden de balsem Gileads. Dit ging zo overluid en met zoveel furie gepaard, dat ik van mijn eigen spreken wakker werd. En toen ik ontwaakte, zeer onder de indruk van het gebeurde, was het of iemand zei: dat zal uw werk zijn: zondaren Christus verkondigen.*

Hoe ik te moede was, kan ik niet verklaren. Al mijn vermoeidheid was weg en lang bleef ik onder de indruk van die droom. Evenwel deed ik mijn werk voort en bleef in mijn beroep getrouw.

Omstreeks die tijd heb ik ook belijdenis des geloofs afgelegd bij Ds. Janse, waar ik aangename, maar ook bange tijden mee doorleefd heb. Tijdens mijn belijdenis doen heb ik, meen ik, een blik in het diepe bederf van mijn hart geslagen en was het mij een wonder, dat ik nog in de wereld was. Ik lag veel onder vreselijke ziften des satans en werd met gruwelijke lasteringen inwendig gekweld. Lasterlijke gedachten van God werden mij ingeworpen, met geen pen te beschrijven of tong uit te spreken. Terecht zegt de Apostel: *Alle dingen zijn niet oorbaar.*

Het eerste, dat ik hieromtrent enige verlichting heb gekregen, was bij het lezen in Bunyans *Christenreize*. Ik las daar, hoe Christen in de vallei van de schaduw des doods, tussen veldduivelen en draken des afgronds verkeerde en hem lasteringen ingeworpen werden, zodat hij zijn eigen stem niet kende. Ik kreeg zoveel opening

voor mijzelf, dat ik geloofde dat het volk van God het ook ondervonden had en mij dus niets vreemds overkwam. Maar hoe het zij, onder al de aangename vertroosting, die ik op andere tijden genoot, bleef ik een bedrukte ziel. Wat mij wel gebeurde is, dat ik voelde dat de zonden aan banden lagen en ik 's nachts op mijn leger lag te zingen:

*Och, dat ik klaar en onderscheiden zag,
Hoe 'k mij naar Uw bevelen moet gedragen.*

Ja, zeer teer was ik in mijn leven, zowel in woorden als in daden. Ik zeg, dat ik zo altijd een ongeholpen schepsel bleef, in diepe bekommring over mijn staat voor de eeuwigheid, omdat ik niet uit de wereld gegrepen was, zoals anderen en de weg der verlossing mij, zoals het volk van God, niet was ontsloten, zodat ik altijd van verre gestaan heb, zelfs tot op deze dag dat ik dit zit te schrijven, mij zeer wel bewust ben, dat mijn zaak niet ontbonden is, zolang ik Jezus niet gevonden heb. Ik had, zoals ik reeds gemeld heb, een veelbestreden leven, uit- en inwendig, hetwelk nog nader zal blijken.

3. MIJN MANNELIJKE LEEFTIJD

Toen de zeven jaren ten einde liepen, waarvan ik tevoren melding maakte, deed de Heere de wegen en omstandigheden samenlopen, dat ons huwelijk gesloten kon worden. Op haar eigen verlangen ging mijn moeder bij één van mijn zusters, die reeds jaren tevoren getrouwd was, inwonen, waar zij na enkele jaren sukkelen is ontslapen. Node zag ik haar van mij vertrekken en zelf was ze nog diep onder de indruk, al was het ook, dat reeds jaren haar geestvermogens niet helder waren. Iets opmerkelijks was, dat ze lange tijd voor haar sterven, toen wij spraken over het kerkhof van onze plaats, waar haar man, haar oudste kind en anderen van onze familie begraven lagen, eens zei: Dat zal evenwel de rustplaats voor mijn stof niet zijn. Omdat, zoals ik zeg, haar vermogens toen reeds niet te helder waren, deed ik weinig op dat gezegde. Maar van achteren heb ik gedacht en gezien, dat het vervuld is geworden, wijl zij ter plaatse waar mijn zuster woonde (te Apeldoorn) is gestorven en begraven.

Een andere opmerkelijke zaak was: Ik had nooit gerept tegen haar over iets van mijn werkzaamheden betreffende het leraarsambt. Vele dingen in godsdienstig en kerkelijk leven gaven veelal enige geslotenheid tegenover elkaar zodat ik, hoezeer ik haar beminde en veel voor haar gedaan en geleden heb, nochtans zomin tegen haar als tegen een ander een woord daarvan sprak.

Toch schijnt ze iets (ik weet niet hoe of wat) bij haar te hebben gehad. Ik was reeds in de bediening, toen mijn zuster mij vertelde: Dat heeft moeder mij gezegd voor haar dood. Maar omdat ze wat vreemd was, heb ik het nooit verteld en ook niet geloofd. Ze zei: *Hoe of wat weet ik ook niet, maar Marinus wordt dominee.*

Zie lezer, zo was er toch iets hier en daar, ook onder het volk. Later hoorde ik, dat een oude vrouw, nu reeds lang gestorven, het ook gezegd had. Welke donkere wegen hier nog aan vooraf moesten gaan, voor het tot vervulling kwam, zal nader blijken. Ik trad dan in het huwelijk en kreeg (hoofdzakelijk door de middelen, die mijn vrouw met zich bracht) het huisje mimet erf en land, waar ik geboren was en altijd geleefd en gewoond had. Nooit had ik gedacht, hoezeer ik aan dat ouderlijk huis gehecht was, daar bezitter van te zullen worden. Ik was toch zelf maar een arme man; hoe zou ik de daarop rustende hypotheek aflossen en mijn twee broers en twee zusters hun deel geven. Maar zo ik zeg, de vrouw die ik kreeg, had bij haar genade zoveel uitwendige middelen, dat het alles kon en wij van die tijd op eigen erfje ons brood verdiend hebben. O, wat was ik blij dat ik niet meer hier en daar hoefde gaan werken onder alle ijdel geklap en rumoer der wereld. Ik kreeg nu een stil en afgezonderd leven en werd hierin door velen benijd, zoals wel te denken is.

Hartelijk waren we aan elkaar verbonden. Het was of ik een haven bereikt had, na een stormachtige zee te hebben doorkruist. O, denk ik terug aan de aangename tijden, die we samen doormaakten en elkaar vertelden wat de Heere zo uit- en inwendig gedaan had, dan smelt nog mijn gemoed als was voor de zon.

De lezer zal zich voorstellen, dat er veel viel te vertellen, omdat ook zij bittere perioden doormaakt had en de Heere juist die zware slag, het sterven van haar aanstaande man, als Manasse's ketenen gebruikt had haar te doen bekennen, dat de Heere God was. En dan die wonderlijke wegen hoe wij samengekomen waren en aan elkaar verbonden. Het was tevens een vrouw met een bijzonder zacht karakter, juist het tegenovergestelde van mijn moeder, wiens korzelige natuur ik zo jaren gedragen had.

Zij had een scherp doorzicht, ook in uitwendige dingen en was begaafd om netjes het huishouden te besturen, maar tevens een grote vijand van alle pronk en wereldgelijkvormigheid, als zijnde zeer ouderwets, in de afgelegen Beemte geboren

en opgevoed.

De lezer moet niet menen, dat ik een indruk wil geven als hadden wij de hemel op aarde of dat ik wat overdreven de zaak wil opsieren. Verre van dat! Ik geef slechts enkele wenken hieruit aan, om de wonderlijke leidingen Gods, Zijn onbegrijpelijke wijsheid en goedheid te doen uitkomen, met een dwaas en onwaardig schepsel als ik ben en te meer, opdat de bescheiden lezer zich een denkbeeld kan vormen wat het was, toen de Heere die zo tere banden in Zijn Goddelijke vrijmacht kwam te breken. Wij waren dan zeer gelukkig verenigd, gingen vooral in de eerste tijd, toen wij nog geen kinderen hadden, samen ter kerk.

Ik was nu intussen aangewezen om de jeugd te catechiseren en deed dat met veel lust en graagte; begreep ook weinig nog van mijn onbekwaamheid daartoe. We vertelden dan elkaar wat we geleerd, gehoord en gedaan hadden. Menigmaal was zij mij tot troost als ik moedeloos was en diende mij tot raad zonder dat zij het zelf wist. Maar even in het voorbijgaan wil ik aanstippen, dat ik, hoe teer de banden lagen en wij elkaar zo gezegd alles vertelden, noch vóór, noch in het huwelijk iets gerept heb van hetgeen in mij was, betreffende deze bediening, voordat het vanzelf tot openbaring kwam, zodat zij van dat alles geheel vreemd was.

Evenwel begonnen ook uitwendig zachtjes aan vele moeilijkheden zich voor te doen. Om enkele te noemen: Toen wij vijftien maanden getrouwd waren, zou het eerste kind geboren worden. Het ging met buitengewoon veel smarten en benauwdheden gepaard. Ik zal in de omstandigheden daarvan niet treden; een elk die het doormaakt heeft, weet wat het is, als ik zeg, dat het kind een rechte Benoni (zoon der smarte) was.

Van het kind leed ze onbeschrijfelijk veel. Doch alles, tot mijn grote verwondering, met grote kalmte en lijdzaamheid. Vele onkosten, zoals zich laat denken, waren hieraan verbonden, maar wonderlijk zorgde de Heere, zodat ik onder al de zwarigheden aan niets gebrek had en ook geen dag bij een ander heb gearbeid om in onze behoeften te voorzien, noch iemand om hulp behoefde te vragen. Haar overleg en gaven werkten daar middellijk veel aan mee.

Ik heb in al die wegen geleerd, het onderscheid tussen vrouw en vrouw met dezelfde middelen, en dat de zegen des Heeren rijk naakt; die voegt er geen smart bij. Menigmaal dacht ik: Nu zal ik weer moeten gaan daglonen, maar eer die tijd er was, zag ik weer, dat het niet nodig was.

Ik leerde in die tijden ook, hoezeer het verlichtend is, als een drukkend lot, van welke aard ook, samen gedragen wordt. Dat had ik nog zo niet ondervonden: *Twee zijn beter dan één; als de één valt, zijn metgezel richt hem op. Maar wee de ene, die bevallen is, want er is geen ander om hem op te richten.*

Kortom, de dagen, ja jaren vlogen weg, zonder dat wij het merkten, want de deugdelijk huisvrouw lacht over de nakomende lag, Spreuken 31. En in het kort, te weten 10 jaren, werden ons 6 levende kinderen geboren, die allen (de één minder als de ander) met smart ter wereld kwamen. Het werd voor ons, inzonderheid voor mijn vrouw, een zeer zorgelijk leven. Doch bijzonder ontving zij bij haar gave van overleg, ook lichaamskrachten, tot verbazing van menig nabuur, die maar niet konden vatten, dat zij alles nog in orde hield. Zij was bijzonder aan de kinderen gehecht, maar evenzo gezet, om ze in onderdanigheid en gehoorzaamheid te houden, zodat ze mijn vertrouwen in dat alles geheel gewonnen had. Menigmaal, als ik thuiskwam of haar bespiedde, was zij er in het verborgen mee werkzaam en mijn oudste zoontje zei eens, toen hij pas kon praten: Vader, moeder zegt altijd dat ik bidden moet: Heere, bekeer mij zoals Gij al Uw volk bekeert. Zij was voor haarzelf veel verder gebracht dan ik, ja,

als ik het wel heb, ál de zaken gepasseerd en nochtans altijd van verre staande, zodat ik slechts met moeite haar krijgen kon, mij te vertellen hoe zij de verlossing voor haar ziel was deelachtig geworden. Maar was ze bezig met de kinderen, dan zou men zeggen: Dat is er één, die voor zichzelf zo vrij staat als een vogel in de lucht.

Ik denk hier de lezer genoeg te hebben ingelicht, daar het toch maar enkele wenken kunnen zijn, die uit een tien-jarig huwelijksleven aangegeven kunnen worden en ik dacht thans de vraag te beantwoorden, die wellicht bij de aandachtige lezer zal opkomen: *Hoe stond het toch in die tijd met uw verwachting betreffende het leraarsambt?*

Ik kan er hier in korte trekken dit van zeggen: Ik weet niet, dat het in ál de jaren die ik gepasseerd was, tot mijn huwelijk toe, zo min geweest is, als in de eerste tijd van mijn huwelijk. Wat de redenen hiervan zijn? Ik vermoed dat ze deze waren: Ik had nu een heel ander leven, dat liet als het ware uitwendig weinig te wensen over. Ik was zeer aan mijn voorvaderlijk erfje verbonden. Ik kwam nu immers op te hoge leeftijd, zo redeneerde ik. Ik was nu midden dertig jaar. Ik durf en kan niet zeggen dat ik het vanbinnen kwijt was, maar het verminderde kennelijk. Kwam het bij mij op, dan zocht ik het met andere gedachten te verdrijven en langzamerhand kon ik het wat overwinnen. De Heere had mij toch kennelijk mijn erfje toegeschikt, wonderlijk mij daarop zegenende, bij gevolg, alles was niet anders geweest dan ijdele verbeelding en wijsmakerij des duivels; daar hadden toch zoveel mensen wel mee gelopen, waar nooit wat van terecht gekomen was; dat kon bij mij dan ook wel zijn.

Met deze en dergelijke redeneringen zocht ik het te verdrijven. liet was maar een enkele keer dat het de overhand vanbinnen kreeg en dan preekte ik op mijn land of in het bos, dat het daverde.

O, wonderlijke, alwijze God! Dwaas en onvernuftig mensankind. Toen Mozes de Egyptenaar vol furie sloeg, liet de Heere hem tobben en vluchten. Maar toen hij mond, tong noch spraak had en oud geworden was, toen was het: *Kom herwaarts, Ik zal u naar Egypte zenden.* Ik ga hier in het kort meedelen wat er gebeurde.

O nee, niet om mij boven anderen of met de minste van Gods knechten gelijk te stellen, maar alleen om de grootheid en goedheid des Heeren, Zijn wijsheid met een dwaze Galileeër, te doen uitkomen. Hij mocht het nog willen gebruiken, dat een arme zondaar Hem te voet viel of Zijn volk Zijn grootheid roemde.

Ik weet niet de juiste dag, maar het was in het najaar van het jaar 1910, dat ik op mijn land was om herfstknollen uit de grond te trekken. Ik kan het niet verklaren, dacht aan niets en opeens was het, of ik snel in mijn gedachten een terugleiding kreeg over mijn afgelegde weg. Hoe snel en onverklaarbaar dat toeging, kan ik niet zeggen. Mijn jeugd, mijn onderwijzerschap, mijn indrukken of aandrang om leraar te worden, alles werd mij als het ware in een ogenblik als een leesbare brief voor ogen gesteld.

Daar ik voorover stond, aan mijn werk, kreeg ik een gans andere stemming over mij en zette mij rechtop, keek naar boven en zei: *Heere, hebt Gij mij wat te zeggen?* En toen was het alsof de Heere mij met de vinger op al dat voorgaande wees en zei: 'Dacht u dat Ik dat alles vergeefs aan u gedaan had en u hier in het afgezonderde zou laten sterven? Meent u dat alles nu maar te verdrukken met uw erfje en gezin en te verdonkeren door uw ongelooft?'

Dit ging alles zonder één Bijbelwoord gepaard, een stem hoorde ik niet en ik kan niet verklaren wat het was, maar dit weet ik, dat er dicht bij mij tussen twee hagen een sloot was, en dat ik daar inkroop en voor God inviel en zei: *Heere, wat moet ik dan?* Wat wilt Gij met mij? Ik weet dat ik het vanbinnen heb zoeken te overwinnen, maar ook, dat Gij mij hier in dit beroep gezet hebt, waar ik thans in ben. Maar wilt Gij als

heden nog wat, ziet hier ben ik, maar open dan Zelf de weg; ik durf en kan niet. Ik voelde tegelijkertijd mijn diepe onbekwaamheid en de onmogelijkheid voor zulk een bediening en ook: Wat zou mijn vrouw zeggen? Hoe zou ik dat erfje verlaten? Een zeer zware last viel er op mijn ziel; ik voelde, ik moest en kon niet. O, kon ik verklaren hoe ik opstond van mijn knieën en mij verkloekte, opdat mijn vrouw bij mijn thuiskomst niets zou merken. Ik sprak geen één woord tot haar over het gebeurde, maar er is sinds die tijd, bij mijn weten, geen één dag geweest, dat ik er niet mee bezwaard liep.

Het is mij onmogelijk al de bijzonderheden te verhalen, die hieromtrent zijn voorgevallen en van achteren heeft de vrouw menigmaal gezegd: Ik heb nooit zo'n man gezien, die een zaak zo stipt geheim kon houden voor zijn vrouw.

Maar hoe het zij, ik lag in het eenzame hiermee voor de Heere te worstelen en kan de benauwdheid niet beschrijven, die ik hier soms mee doormaakte. Het was of de zaak mij als een nood was opgelegd, waar ik gevolg aan moest geven en niet kon. Soms dacht ik in de benauwdheid te stikken en liep dan stilletjes naar buiten om iets adem te scheppen, zonder één mensenkind te hebben, waaraan ik de geheimen van mijn zwangerschap kon openbaren. Tussenbeide kreeg ik kennelijke ondersteuning. Eens, toen ik er een zeer benauwde voormiddag mee had doorgebracht, kreeg ik deze woorden met nadruk op mijn ziel: *De verheffingen Godes zullen in hun keel zijn en een tweesnijdend zwaard in hun hand*, Ps. 149.

Dan schepte ik een weinig moed, maar aanstonds was alle vertroosting weer weg en redeneerde ik bij mijzelf, dat het al verbeelding geweest was. De vijand vanbinnen was hieromtrent ook ontzettend op de been en dreef mij de ene tijd tot hovaardij en de andere tijd tot diepe moedeloosheid en soms zo zeer nabij aan de wanhoop, dat het mij van achteren een wonder was, dat ik mij niet om het leven heb gebracht of een openbare godloochenaar ben geworden.

Vanbinnen was het zo gesteld, wat mij ooit de vijanden mochten ten laste gelegd hebben of nog doen, dat ik uit eerlijk gemoed voor het aangezicht des Heeren menigmaal betuigd heb: *Heere, Gij weet waar het om gaat*; dat ik het niet zoek om mijn uitwendige positie te verbeteren, want ik heb aan niets gebrek; niet om de wereld te beklimmen; niet om van het werk af te komen; niet om een naam of plaats bij mensen, maar dat het als een nood op mijn ziel ligt; de eer Uws Naams, het heil van arme mensen.

Op een andere tijd had ik eens veel troost uit 's Heeren toezegging aan Ezechiël: *Ik zal u opening des monds geven in het midden van haar en zij zullen weten, dat Ik de Heere ben*.

Nog op een andere keer, dat de vijand mij heftig besprong en ik /onder wapenen stond, toen hij zeide: Waar is nu eigenlijk uw roeping, waar is uw bekering? moest ik zeggen: Het is zo, geen roeping, geen bekering, geen bekwaamheid, geen mogelijkheid; een toegesloten weg. Het is uit en als de zaak vanbinnen aankwam, zocht ik het te verdrijven. Zou ik gaan bidden, maakte ik een uitvlucht, om het te ontkomen? En terwijl ik zo doende was en tegen mijzelf zei in het verborgen: Ik wil er nooit meer aan denken, vielen mij krachtig deze woorden in: *En blust den Geest niet uit*.

Ik was toen erg beschaamd voor de Heere, dat ik mij van Hem omkeerde en beloofde het niet meer te zullen doen, maar als het dan het werk Zijns Geestes was, of Hij dan middelen en wegen beliefd te openen, dat ik tot de bediening kwam.

In deze tijd gebeurde het mij eens, dat ik in het achterhuis was, (nu mijn koeien te verzorgen. Ik dacht voor dat ogenblik aan niets en zo, als ik mijn uitwendig werk

deed, kreeg ik een kort overzicht, hoe de Heere ons gezegend had. Ik kreeg in gedachtenis, dat het weinige vee, dat ik voor mijn huwelijk had, meer dan verdubbeld was; daardoor was ook het land veel vruchtbaarder en meer in waarde geworden en voelde ik mij zeer aan dat alles gehecht. Zonder iets anders te denken, ging ik een emmer water halen en daar was het, of de Heere mij stil zette en vroeg: Zou u lat alles om Mijnentwil wel willen verlaten? Ik kan niet zeggen hoe ik te moede was, maar voelde ineens vanbinnen een ombuiging van het ene tot het andere; want terstond kreeg ik de bediening voor de aandacht en zei: 'Ja Heere, op Uw eis verlaat ik en volg U, want hiervan kan ik op zijn langst genot hebben tot aan de dood, maar mocht Gij mij voor een zondaar willen gebruiken, dat is voor de grote eeuwigheid.'

Ik werd voor die tijd geheel anders te moede en kreeg een aangename overdenking van de dienst des Heeren, ik meen wel uit de woorden: *Degenen, die alles verlaten om Zijnentwil, zullen zevenvoudig huizen en broeders en zusters ontvangen.*

Mij dunkt, ik geloofde dat de Heere het maken zou en leefde daar enige tijd in. Over en bij dit alles verliep de tijd tot het voorjaar 1912. Het ging op en af. Dan hopende, dan geheel uit het veld geslagen. Maar aankleven, dat deed ik; het was telkens een hoofzaak in mijn verborgen gebed. Het ging mij als Israël in Egypte; toen de tijd van hun verlossing genaakte, werden ze op het felst verdrukt en toen zij meenden dat het er was, was het nog maar een voorbereiding daartoe.

In dat genoemde voorjaar had ik het erg benauwd vanbinnen en scheen het mij toe, dat het nooit zou gebeuren. Al de in- en uitwendige bezwaren rezen als hemelhoge bergen voor mijn zielsoog. Wel had ik zo nu en dan hiermee een opening, maar de vrees, het ongeloof, de strijd was zo groot, dat al het andere er door verzwolgen werd. Ik was eens op een afgelegen stukje grond aan het werk, maar wist nauwelijks wat ik deed en kreeg een stille jaloersheid op degenen, die in de Heere ontslapen waren en achtte hen boven de levenden eindeloos gelukkig.

Dit bracht mij in verzuchting om een plekje in het stille graf, waar de stem des drijvers niet meer gehoord werd. Ik zei: *Heere, het is genoeg.* Neem mijn ziel van mij. Het is mij beter te sterven dan te leven. Maar ligt Uw weg anders, hier ben ik; maar ik blijf tegen de mensen zwijgen; open dan Zelf de weg om mij tot de prediking van Uw Woord te brengen; sterven of uitkomst, ik kan zo niet langer leven of mijn beroep waarnemen.

En ik beloofde dan gewillig die open weg in te gaan, als de Heere het deed. Ik meende in mijn verzuchting enige verademing te krijgen, doch kan mij geen één waarheid of belofte herinneren, die mij op die tijd voorkwam, maar meen, dat ik enige hoop kreeg dat de Heere zou opstaan.

Dit verliep nog enkele dagen tot op de 10e april, toen ongeveer het volgende gebeurde:

Zoals ik tevoren gemeld heb, was ik diaken in onze bestaande Gereformeerde Gemeente te Beekbergen. Doch, wijl wij zeer gemeenschappelijk leefden, deed ik tussenbeide het werk van een ouderling. Temeer, daar wij toen nog maar één ouderling hadden. Onverwachts kreeg ik aanzegging van het overlijden van een kind van één onzer gemeenteleden, die ongeveer een half uur bij ons vandaan woonde. De aanspreker deed gelijktijdig het verzoek om naar de begrafenis te komen, die de 10e april zou plaats hebben. Juist op dezelfde bewuste avond zou Ds. J. in onze gemeente spreken. Jammer dat wij het niet eerder geweten hadden, zeiden we, dan zouden we hem wat vroeger verzocht hebben om de begrafenis tegelijkertijd te kunnen leiden, maar het was te laat. Ik ging in de voormiddag van die dag derwaarts met een

bezwaard gemoed, ging onze ouderling halen en wij kwamen in het sterfhuis aan. De gewone plechtigheden werden verricht en wij liepen achter de familieleden, die eerst achter het hek gingen, naar het graf.

Onderweg zei de ouderling: Nu zul je straks op het graf een woord moeten spreken.

Ik gaf ten antwoord: Man, wat scheelt u? Ik heb dat nooit gedaan; dat is trouwens ook uw werk.

Maar hoe ik tegenspartelde, het scheen een wet van Meden en Perzen te zijn. En zodra het lijk in het graf was gezet, met de rouwdoek erover, stonden allen in het rond te kijken, wie daar de woordvoerder zou zijn. Met trage benen trad ik naar voren en sprak de aanwezigen toe. Het was of alle vrees mij ontviel. Ik was mijzelf een raadsel; wees op de kortstondigheid des levens, de broosheid en vergankelijkheid van onze aardse lichamen, waarvan de geopende groeve ons het bewijs leverde. Ik kwam tot de noodzakelijkheid om aan deze zijde van het graf door Christus van de toorn Gods, die op ons lag en de vloek der wet, verlost te worden en wees tenslotte naar die grote dag der opstanding, dat de doden, klein en groot, zouden staan voor God, en de boeken geopend worden, hetwelk voor al degenen, die voor eigen rekening de Rechter ontmoeten, een eeuwige verschrikking zal baren, maar voor al de ware vromen de dag van eeuwige blijdschap en zaligheid zal wezen.

De mensen keken met neus en mond, zoals men wel eens zegt, en wij keerden terug naar het sterfhuis, waar wij een weinig overhaast het overige van de arbeid verrichtten, want wij moesten de dominee afhalen; die zou aanstonds met de trein aankomen.

Als wij dus afscheid van onze vrienden genomen hadden, gingen wij samen weg en wachtten aan het station onze leraar op.

Maar hoe waren wij teleurgesteld, toen de trein gepasseerd was en Ds. J. niet te voorschijn kwam. Wij gingen naar het kamertje, waar wij plachten samen te komen; over een uur kwam er weer een trein, wellicht zou hij daar mee komen en anders zouden we dan maar een preekje lezen. Een weinig voordat wij voor de tweede maal naar de trein zouden gaan, kwam er een buurmeisje van ons het kamertje binnen: Hofman, er is bericht bij u aangekomen, de dominee komt niet. Uw vrouw laat vragen of er evenwel dienst gehouden wordt, dan zou ik op uw kinderen passen; zij zou dan naar de kerk willen. Wij gaven dat meisje ten antwoord: Zeg maar aan mijn vrouw dat ze maar komt; we zullen een preekje lezen.

Intussen was het zo dicht voor die tijd, dat wij de kerkgangers zagen komen, toen onze ouderling mij opeens een weinig ernstig aanzag en tot mij zei: Ik heb u wat te zeggen. Wat is het? vroeg ik. U moet vanavond zelf een woordje voor die mensen spreken, dacht ik.

Schrik en verbazing maakten zich van mij meester. Hoe durft u dat te zeggen, vroeg ik, en hoe komt u daarbij? Och, kreeg ik ten antwoord, dat kan ik zo niet zeggen, maar ik dacht, als u maar alleen dezelfde woorden sprak, die u straks op het graf gesproken hebt, dat de mensen meer voldaan huiswaarts keerden dan bij het lezen van een preek. Zoals te denken is, werkte ik heftig tegen en wilde mij er op allerlei manieren vanaf maken, maar vanbinnen was het of ze zeiden: Nu of nooit! Dit is de weg, die de Heere u geopend heeft, hetgeen u zelf zo kort geleden beloofd hebt te zullen aanvaarden. Het werd intussen tijd. Duizend zorgen maakten zich van mij meester. De gemeente en belangstellenden waren vergaderd. Ik nam een prekenboek van Smytegelt onder de arm en wij gingen. De mensen zagen ervan op, dat de dominee er niet was.

Ik gaf een versje op, las Psalm 74 en vroeg een zegen over het samenzijn. Dat was niet zoveel nieuws voor de hoorders; dat had ik 's Zondags wel meer gedaan. Maar wie zal de aangezichten tekenen, toen ik, in plaats van het prekenboek te nemen, zelf begon te spreken.

De aandrang vanbinnen was zo groot; ik kon niet zwijgen. Vrees had ik niet meer; stof was er in overvloed. Ik nam tot onderwerp Psalm 74: 19a: "En geef aan het wild gedierte de ziel Uwer tortelduif niet over".

Dat ging zonder voorafgegaan onderzoek of gezochte verdeling van de tekstwoorden, werkelijk alsof ik het las uit een boekje. Ik zou zeggen met Elihu: Ik zal spreken, dat ik voor mij lucht krijg, want ik zou, als een lederzak vol wijns, bersten.

Ik zal korthedshalve van die verhandeling niets melden; ik zou het trouwens ook niet kunnen, maar weet, dal ik later menigmaal, als ik tevoren de te nemen waarheid overdacht had, die opening en ruimte er niet in gevonden heb Als die avond. Er heerste een dodelijke stilte en onder de aanwezigen bemerkte ik mijn eigen vrouw, die met een hoofd als bloed zo rood, geen oog op mij sloeg, maar strak op haar eigen schoot zat te kijken. Welk gemompel er onder de kerkgangers was, zal de lezer begrijpen, maar ik ging opgetogen van blijdschap naar mijn woning, nadat ik afscheid van de vrienden genomen had. Rijker dan ik waren er niet en de Heere zou het nu alles verder wel maken.

Thuisgekomen vond ik mijn vrouw diep onder de indruk van het gebeurde, maar tevens niets op haar gemak. Ze las de blijdschap in mijn ogen en zei: Wat ga je aan? Je weet toch zeker wel, dat er meer voor dat werk nodig is, dan wat uitwendige kennis en gaven. Denk niet, dat wij op eigen houtje ons brood en beroep zullen wegwerpen, waar de Heere ons in gezet heeft.

Ik moet zeggen, dat ik haar zelden zo fors tegen mijn persoon had aangetroffen als toen, maar nam het haar in het geheel niet kwalijk, doch beleed en vertelde toen in korte trekken al het voorgevallene.

Nadat ik toen en ook dikwijls later bespeurd heb, had het bij mij maar niet de minste ingang. Zij vreesde dat het niet recht was; betwistte het mij niet, maar kon het voor haarzelf niet zomaar vernemen, wat zeer te begrijpen is.

Mijn eigen dwaasheid stip ik hier terloops aan. Ik deed moeite te vernemen wat de mensen ervan zeiden, doch kon van de vrienden, met het beste willen, dat niet te weten komen, maar ik hoorde van mijn tegenpartijders bittere dingen. Dat was er weer eentje, zeiden ze, die het werk zat was en een baantje zocht, om een gemakkelijk leven te leiden.

In het eerst kwetste mij dit weinig, omdat ik in mijn ziel overtuigd was van het tegendeel.

Wat mij meer tot nadenken bracht was, dat de vrienden mij niet vroegen nog eens een oefening te doen en deden of er niets gebeurd was.

Ds. J. , die later eens kwam, scheen over de zaak reeds te zijn ingelicht en zei alleen, *dat hem zoiets als toen, nooit gebeurd was*. Hij had het letterlijk vergeten en was diezelfde dag op een andere plaats, toen het hem te binnen schoot en zijn portefeuille-almanak naziende: jawel, hij had in Beekbergen moeten preken, maar het was te laat.

Toen ik dus tot bedaren kwam en het enige tijd duurde en ik niets meer hoorde, kwamen de binnenpratere opdagen: Zie je wel, was dat van de Heere, Die doet geen half werk; het is zelfs onder de vrienden niet bevallen, anders spraken ze wel met je over die zaak.

Duizend vragen, die ik niet kon beantwoorden, werden mij vanbinnen gedaan; het was ook alsof ik weinig opening vond voor de Heere. Mijn eigen vrouw, hoe voorzichtig en kalm ze anders was, was mij niet tot troost. Ik was in mijn schatting nu een indringer en had van elders willen inklimmen zonder Goddelijke roeping. O, wat ik voor benauwde tijden doormaakte van dat voorjaar tot in het najaar van 1912, kan ik niet beschrijven.

Soms was het of mij de haren te berge rezen en mijn tegenpartijders vanbinnen voorgoed de overhand zouden krijgen. Ik kan mij weinig vertroosting en uit die tijd herinneren, dan toen de tijd wederom genaakte, dat de Heere zou opstaan. Dat was in de maand Oktober van datzelfde jaar, maar ik kan de omstandigheden niet juist weergeven of het wel die, of een andere tijd is geweest dat, toen ik het zeer benauwd had en meende, dat het voorgoed verloren was, mij in een zware strijd deze woorden voorkwamen: *Daarom, dewijl wij deze bediening hebben, naar de barmhartigheid die ons geschied is, zo vertragen wij niet.*

Veel werd ik daardoor opgewekt en versterkt. Op een andere keer: *Tot volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouw des lichaams Christi.* Ik zag het na in de Bijbel en zag, dat daaraan voorafging: Hij heeft er sommigen gegeven tot profeten, sommigen tot apostelen, sommigen tot herders en leraars. De minste plaats onder hen was voor mij te groot, maar veel werd ik gesterkt en ik raakte meer in een vertrouwelijks uitziende en wachtende houding.

Intussen was het voorgevallene met mij meer ruchtbaar geworden dan ik wist. Zelfs was op classicale vergadering daarover gesproken en er waren in Kampen stemmen opgegaan, mij aldaar eens uit te nodigen, ten einde in beperkte kring eens te horen of zij het wagen durfden, mij voor de gemeenten te laten oefenen. Ik kreeg dan op zekere tijd van de kerkenraad aldaar een verzoek, om ter kennismaking een woordje in hun midden te komen spreken en ik heb daaraan gevolg gegeven op de 19e December 1912.

O, kon ik de diepe indruk weergeven, die het op mijn ziel maakte, toen ik achter de oudste ouderling het kerkgebouw binnentrad, terwijl de vergadering zong Psalm 51: 8:

*"Heer', open Gij mijn lippen door Uw kracht,
Zo zal mijn tong Uw lof gestaag vermelden".*

Niemand kan zich dit voorstellen, of hij moet iets van die weg hebben doormaakt, hoe op zulke tijden vrees en ijver als het ware om strijd vanbinnen naar de boventoon streven. Temeer, daar er zoveel bange dagen aan vooraf waren gegaan en de vijand en mijn eigen vlees mij in duizend engten hadden gedreven, wat eveneens beter te ondervinden dan te beschrijven is.

Ik kwam vanzelf niet op de preekstoel, maar deed een oefening voor de lessenaar over Romeinen 3: 28: "Wij besluiten dan, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, zonder de werken der wet". Wat ik gezegd heb, weet ik niet meer. Het zou trouwens ook niet betamen zelf hiervan verslag te geven. Maar ik weet, dat ik vol kracht was, vol gericht en dapperheid, om Jakob zijn overtreding en het huis Israëls hun zonden te verkondigen.

De kerkenraad aldaar, verzocht mij terstond op de aanstaande oudejaarsavond en nieuwjaarsmorgen voor de gemeente te spreken, hetwelk door mij vanzelf gretig werd aangenomen. Van toen af moest ik, op hun verzoek, op de preekstoel. Zij zeiden, dat het voor mij gemakkelijk was en ook voor de gemeente, om het te verstaan.

O, toen ik voor het eerst daar stond, wat een wonder mij dat was en hoe ik mijzelf een raadsel was, dat ik het durfde ondernemen, kan de lezer zich voorstellen. Maar nooit (tot roem van 's Heeren genade moet ik het zeggen) ben ik beschaamd uitgekomen of verward geweest, zodat er aanleiding tot opspraak of laster gegeven werd. Ik kreeg het in de ure dat ik het nodig had en voelde soms kennelijke ondersteuning, hetwelk mij tot grote bemoediging was en mij deed denken, dat de gehele zaak reeds opgelost was. Maar welke bange tijden nog komen zouden, daar was ik geheel blind voor. Ik ben nog enige malen sinds die tijd in Kampen geweest, maar opeens kreeg ik, door tussenkomst van één van onze leraren, bericht, dat ik op moest houden met oefenen en

eerst volgens de kerkelijke weg moest onderzocht worden. Ik had hier niets tegen, maar was er zeer mee verblijd. Wat ik altijd versmoord had in mijn binnenste, daaraan zou ik nu in het openbaar ter vergadering lucht kunnen geven en zo door de rechte deur ook in het kerkelijke leven ingelaten worden. Ik mocht dan voorlopig vóór het onderzoek niet meer oefenen, dan dat keertje, dat reeds besproken en aan de gemeente bekend gemaakt was; dat zou oogluikend toegelaten worden.

De classisvergadering werd bepaald op de 19e Maart 1913, waar ik zou onderzocht worden naar roeping tot dat werk en bekering tot God, om dan vervolgens naar bevind van zaken met mij te handelen.

Wat ik hier niet mag voorbij gaan, opdat de lezer zich vervolgens mijn toestand een weinig kan indenken, is dit: Het was vanzelf ruchtbaar geworden dat ik ging oefenen en in die tijd kreeg ik een verzoek van de kerkenraad van Twello, waar vroeger Beekbergen een onderdeel van was, ook in hun midden een woordje te komen spreken. Hoe zeer ik er ook tegen opzag onder zoveel bekende mensen, die met mij opgewassen waren, voor te gaan, durfde ik het niet te weigeren en ik zei hun toe, zo de Heere wilde, op de 3e maart (dat was dus ruim twee weken voor de te houden classisvergadering) in hun midden voor te gaan. Zij hadden inmiddels hiervoor vrijheid gevraagd. Temeer, om zo nodig het oordeel van verschillende gemeenten betreffende mijn persoon te verkrijgen.

Ik ging op de bewuste dag, 3 uur gaans, te voet daarheen en weet, hoe ik op de eenzame wegen de Heere om Zijn bijstand en ondersteuning bad en veel opening had in de stille verzuchtingen, met overgave van mijzelf voor Zijn zaak en de eer Zijns Naams.

Ik ben, om de reden die ik reeds noemde, gehouden, in korte trekken een enkele wenk uit mijn oefening aldaar weer te geven, opdat ons straks blijkt, welk een wonderdoend God de Heere is en hoe blind en dwaas wij bij de aanvang en voortgang voor de weg staan, die de Heere met ons wil houden. Het kleine kerkje was geheel bezet en met verwonderde blikken zag ik, dat menig bekende mij zag optreden en wellicht dacht: Wat moet dat worden.

Zo haast ik het stoeltje beklommen was, voelde ik hoe alle vrees mij ontviel en waren de mensen bomen of struiken geweest, dan bad ik niet minder bevreesd kunnen zijn dan ik toen was.

Ik had een korte voorafsprak uit het laatste gedeelte van het boek der Richteren, waar de heilige historiën melding maken van de hevige strijd, die Israël te strijden had met hun broeder Benjamin; waar zij tot twee maal toe voor hun aangezicht verslagen werden, ten derde male de glorieuze overwinning behaalden, toen de Heere Benjamin sloeg voor het aangezicht van Israël. Ik bracht naar voren, hoe Israël in de rechte weg was opgetrokken, op Goddelijk bevel en last deze oorlog begonnen was, maar eerst moest leren, dat niet hun menigte of kriegsbeleid hun de overwinning gaf, maar de Heere op Zijn eigen tijd. Hoe ook de discipelen op Jezus' eigen bevel de zee opgingen en toch storm kregen, opdat Zijn genadewonderen des te heerlijker zouden uitblinken. Ik nam vervolgens tot onderwerp Genesis 49: 19: "Aangaande Gad, een bende zal hem aanvallen, maar hij zal ze aanvallen in liet einde".

Ik zocht de hoorders voor te stellen, hoe ons in Gad, die volgens Genesis 30 uit een dienstmaagd geboren was en wiens naam *menigte* of veelheid betekent, de Kerk Gods wordt afgebeeld, die van nature dienstknechten der zonde zijn en alleen door vrijmachtige genade onder de kinderen gezet worden, evenals Gad met vele vijanden te strijden hebben, die als benden samscholen om hem te benauwen. Dat, volgens 1 Kronieken de naasten uit zijnen bloede (Hagarenen) en volgens Richteren 11

Amonieten (afkomstig uit Lot's dochters) in bloedschande geboren, zijn ergste vijanden waren en ik bracht dit over op de Kerk, die in het midden der wereld als een lelie tussen de doornen, met veel in- en uitwendige vijanden heeft te kampen en ik kwam tot Gads zegepraal, in het einde, waar de God des Vredes ál de vijanden onder hun voeten verpletterde. Ik geef hier, zoals ik zeg, maar een zeer korte wenk, om de reden, die de lezer zal blijken. Maar weet, dat ik met bijzonder veel opening en gemakkelijheid, en ik meen niet ongezegend, daar werkzaam was, zonder te weten, hoe ik dat zelf nodig zou hebben.

Ik ging zeer bemoedigd huiswaarts en vertelde mijn vrouw wat mij wedervaren was. Hoe stil en ingetogen die onder alles was, heb ik menigmaal bewonderd. Soms, als ik uitgepraat was, zweeg zij stil en soms zei ze: Ja man, ik zou er alles wel voor willen dragen wat ik er voor dragen moet, als ik maar geloven kon, dat het in de rechte weg was. Ik twijfelde daar voor die tijd geen ogenblik aan en wachtte nu met verlangen mijn voorlopig onderzoek van de classis af. De lang verwachte dag kwam.

Toen ik 's morgens van mijn vrouw afscheid nam, zei ze: Jongen, hoe zal dat vandaag aflopen. Ik gaf haar ten antwoord: Dat loopt best af, vrouw! De Heere is een Waarmaker van Zijn Woord. De altoos wijze raad des Heeren houdt eeuwig stand.

Tegelijkertijd viel mij een waarheid in, die ik mij nooit heb kunnen herinneren, maar ik weet, dat deze mij voor een ogenblik tot nadenken bracht, alsof er tegenheid op handen was. Maar over alles heenstappend, ging ik op reis.

Ik verscheen ter vergadering en moest plaats nemen voor de praeses die, na de gewone opening en aanspraak tot de aanwezigen, mij verzocht mee te delen wat in mijn hart was, betreffende mijn roeping tot het leraarsambt en mijn bekering tot God.

Een kille huivering rilde mij door de leden en zonder opsmukking of tevoren uitgedachte woorden, gaf ik van beide zaken een kort verslag. Mijn bekering lag voor mijzelf zeer donker. Hoezeer ik overtuigd was, dat de Heere van mijn vroegste jeugd in mij gearbeid had, kon ik noch van krachtdadige omzetting, noch van bewuste inzetting in Christus spreken, hetwelk mij zeer smartte.

Toen ik uitgepraat was, had het uur reeds geslagen dat ik een oefening moest houden voor de gemeente van Barneveld, die inmiddels reeds was opgekomen.

Ik had tot onderwerp Johannes 1: 19a: "Zie het Lam Gods, Dat de zonden der wereld wegneemt".

Ik weet, dat ik veel gemakkelijker sprak op de preekstoel, dan voor de vergadering die mij onderzoeken moest. Dat er leraars en waardige Christenen onder mijn gehoor zaten, was voor mij geen belemmering en ik sprak met opening en vrijmoedigheid. Ik had na de dienst mijn werk voor die tijd af; de vergadering had nu over al het gehoorde te oordelen. Lang zat ik alleen in een kamertje, voor ik de tijding kreeg, waar ik niet zo naar verlangd zou hebben, had ik de uitslag geweten. De vergadering was intussen verdeeld geworden. Ik treed, om wijze redenen, daar niet in, want ik heb geleerd, dat niemand Zijn hoog besluit ooit kan keren.

Maar hoe het zij, was de één voor toelating van mij, de ander was voor uitstellen, welk voorstel ten laatste bij stemming de overhand had verkregen. Toen ik binnengeroepen was, werd mij bij monde van de praeses meegedeeld, dat de vergadering ten laatste tot de beslissing gekomen was mij voorlopig niet toe te laten, aangezien hun de zaken niet helder genoeg waren en ik derhalve niet meer mocht oefenen in de gemeenten.

Ik zal het niet wagen een schets te geven van mijn inwendige toestand, hetwelk de bescheiden lezer zich zal voorstellen. Ik ging dan zeer neergedrukt naar mijn huis en kon zelfs tot de vrienden op weg geen woord over de zaak spreken; vluchtte in het verborgene en zei: *Heere, Heere! Gij weet toch, dat ik het zelf niet gezocht heb. O,*

waarom hebt Gij toch niet eerder losgelaten, toen ik niet kon of wilde. Nu sta ik als huichelaar en bedrieger voor U en mensen.

Maar och, ik voelde zeer weinig opening. Het was of de hemel van koper was en het hart van marmer. Onbeschrijfelijke angst maakte zich van mij meester.

Nu was het duidelijk, dat ook het geofende volk mij doorzien had, zowel betreffende mijn staat voor de eeuwigheid, als mijn roeping tot dat werk. Mijn vrouw was en bleef kalm en hoopte, lat ik nu maar voorgoed van die kwaal genezen was en zocht mij met vele zaken uit mijn netelige positie op te beuren.

Maar alles vergeefs. Hoe ik de drie eerstvolgende dagen ben doorgekomen, kan ik niet zeggen. Zoals ik zeg: De hemel was gesloten; de hel brandde tegen mij los. De vijandschap ontwaakte soms verschrikkelijk vanbinnen. Ik zal daar niet meer van schrijven, maar ik weet, dat de almacht en goedheid Gods mij heeft bewaard, dat ik de ene tijd door moedeloosheid en de andere tijd door wanhoop, niet verzwolgen ben.

Dit duurde van Woensdagavond tot Zondagmorgen, dat ik als een radeloze over de aarde liep, soms niet wetend, wat ik zei of deed. 's Zondagsmorgens was mijn vrouw bezig de kinderen te kleden. Ik liep het vertrek uit naar de schuur. Het plekje vergeet ik nooit. Ik wierp mij op mijn knieën en begon overluid en bitterlijk voor de Heere te wenen en te klagen.

En o, kon ik het weergeven, hoe wonderlijk ik opeens te moede werd. Het was of de Heere mij in een ogenblik levend voor ogen stelde, wat ik zelf gezegd had toen ik in Twello een oefening had gedaan. Kennelijk werd mij Israëls nederlaag voor Benjamin, waar ik nooit meer aan gedacht had, voor ogen gesteld en hoe ik gezegd had, dat zij nochtans in de rechte weg geweest waren, net als de discipelen op zee, toen hun de storm overkwam; hoe Gad zelf te worstelen had met die benden, maar toch ten laatste de overwinning kreeg en dat al, opdat zij al het hunne zouden verliezen en de zegepraal tot de eer Gods zou zijn.

Met veel duidelijkheid werd het mij als het ware woordelijk herinnerd en mijn tegenwoordige toestand daar tegenover, alsof mij gevraagd werd: Was dat nu waar, die weg moet je nu zelf passeren. Het was of al de zwarigheid mij ontviel. Ik gaf mij over aan de leidingen en voorzienigheid Gods en leerde, dat wij veel gemakkelijker dokter kunnen zijn dan patiënt. Ik had een ander geleerd en bediend, maar kon van dat alles mijzelf niets ten nutte maken, voor de Heere Zelf overkwam en mij onverklaarbaar die zaak toepaste.

Ik ging naar binnen en gaf mijn vrouw van het voorgevallene in hoofdzaken kennis. Zij was verheugd en bedroefd beide, maar zij zei weinig, als wel, meen ik, dit: *De Heere maakt alles schoon op Zijn tijd.*

Ik zal hier veel moeten voorbijgaan van hetgeen in die tijden is gepasseerd en de meest belangrijke dingen slechts aanstippen. Ik was, zoals ik zeg, toen zeer bemoedigd, maar zachtjes aan kwamen de binnenpratere voor de dag. Veel, veel had ik te worstelen. Het was ook in onze plaats bekend geworden en de lezer kan zich voorstellen, hoe inzonderheid in die tijd degenen, van wie ik tevoren reeds meldde, hun mond wijd open sperden en ik de naspraak van velen hoorde. Ja, voor het oog van de naburen als een spot en uitgeworpen vagebond over de aardbodem rondliep. Het was evenwel niet zo bij alle mensen. Velen van degenen, die mij hadden horen oefenen, wensten mij weer te horen en anderen gaven hun ongenoegen over mijn onderzoekers te kennen. Dat liep soms, buiten mij om, zeer hoog en ver, zodat anderen over het verschil van mening betreffende mijn persoon en werk, in hete woordenstrijd waren, zonder dat ik het wist. Och, de wereld is nog even zo als ten tijde van de omwandeling (les Heeren op aarde. Sommigen zeiden: Hij

is goed; anderen zeiden: Neen, Hij verleidt de schare.

Ik wil hier even melden wat mij in die weg eens gebeurd is en wat ik, bij mijn weten, zelf de persoon in kwestie nooit verteld heb.

Één van mijn vrienden, die heftig voor mij streed, bracht mij op zekere tijd een bezoek. Al het voorgevallene werd besproken; ook de classis-geschiedenis. Hij vroeg mij hoe ik er onder stond, waarop ik hem van alles in het kort iets medeelde en besloot toen, dat ik mijzelf er nooit had ingedrongen en nu de zaak geheel aan de leiding van Gods voorzienigheid zou overlaten.

Hij zocht mij in te prenten hoe verkeerd het was, geheel lijdelijk te zijn en zei, dat het volstrekt geen kwaad kon, zo nu en dan eens te gaan oefenen. Dat ging immers niet hier of daar om, maar alleen om de eer van Gods Naam en het welzijn der kerk.

Ik liet mij bepraten en zei hem een Zondag toe, wanneer ik in zijn gemeente zou voorgaan. Ik ging, doch het was of ik niet ging als tevoren. Maar door de grote trek, die ik tot dat werk had, stapte ik over alles heen, willende alzo, in mijn blindheid, het kind der belofte uit de dienstbare geboren doen worden, of de Heere een handje helpen in de uitvoering van Zijn werk.

Ik kwam op de bewuste plaats en zoals wij 's avonds aan tafel zaten, zou de huisvader een stukje lezen, als gewoonte na het avondeten. Ik, vooraf nergens aan denkend, zette mij om te luisteren. Maar o, hoe schrok ik diep in mijn ziel, toen het eerste woord, dat ik hoorde, was: "Alle ziel zij de machten over haar gesteld, onderworpen", enz. , Romeinen 13: 1. Ik zei geen enkel woord, maar voelde vanbinnen, dat ik buiten de rechte weg was. Zowel een kerkelijke als politieke macht betaamde mij te gehoorzamen, want die macht was van God. Ik zal hier mijn eigen dwaasheid niet verbergen; ik ging evenwel door, maar de volgende morgen kreeg ik reeds in het begin van mijn voorgaan een hoestbui, waarin ik dacht te stikken. Hoe ik het verdere van de dag heb doorgebracht, weet ik niet, maar dit weet ik, dat ik erg, ja meer bezwaard huiswaarts keerde dan ik gegaan was.

Wat heeft de Heere toch een sterke arm nodig om ons te overreden, niet waar? Wellicht was ik in die onwettige weg doorgedaan, tegen al de kloppingen in, had de Heere mij ten andere male niet bij mijn eigen woorden teruggebracht; doch ditmaal niet, zoals in Twello, vertroostend, maar ditmaal door beschamende onderwijzing.

Dat ging zo: Op zekere tijd was ik aan het catechiseren met de kinderen in onze plaats. Ik had de geschiedenis van Paulus onder handen en zonder enige nagedachte voor mijzelf, vertelde ik hun, dat de voornaamste heiligen kunnen feilen en in gevoelen verschillen, want over het meenemen van een reisgezel ontstond er een verbittering, zodat ze van elkander gescheiden waren. Barnabas nam Markus mee en Paulus Silas en zo ging elk zijn weg, Handelingen 15. Ik vroeg toen aan de kinderen: *Wie, denken jullie, was hier in de rechte weg?*

Niemand wist het. Ik gaf ten antwoord: Wel kinderen, zie dat in het 40e vers. Paulus wordt der genade Gods van de broeders bevolen, dus van de gemeenten afgezonden. Bijgevolg in de rechte weg. Maar Barnabas ging hier op eigen houtje, naar eigen goeddunken, op weg, zonder van iemand te zijn afgezonden en dientengevolge buiten de rechte weg.

En nauwelijks had ik die woorden uitgesproken, of het was of een zwaardslag in mijn ziel viel met de woorden: *Gij zijt die man.*

Ogenblikkelijk werd mij voor ogen gesteld, hoe ik een weg gekozen had naar eigen goeddunken, ontstaan met verschil van mening ter vergadering en nu in deze weg, die ik thans ging, van de gemeenten niet was uitgezonden, noch ook het gebed der broeders met mij had, maar voor eigen rekening dat werk deed.

O, wat was ik beschaamd en van die tijd af voorgoed genezen om hier of daar te gaan oefenen. Ik heb ook sinds die tijd, degenen die zonder kerkverband leefden en op eigen houtje gingen preken of oefenen, zeer beklaagd en hun op zichzelf staan, onder voorwendsel dat er geen kerk meer was, veel meer aan blindheid dan aan geoeffendheid in de waarheid toegeschreven.

Ik voor mij, zou nu liever altijd gezwegen hebben, dan mijzelf indringen of van elders inklimmen. Ik heb in deze toestand zo ongeveer een jaar gelopen.

Een verzoek aan de synode van verschillende kerken om mij te laten oefenen, werd eveneens afgewezen. Dat was de tweede keer, dat Israël geslagen was voor Benjamin. Soms was het leven mij een last, soms scheidde ik moed, doch de tijd genaakte, dat de Heere zou opstaan en de eigenlijke beginselen tot mijn bediening in de vervulling, zou daar gesteld worden.

Ik moet mij zeer bekorten, anders zou deze leiding Gods met mij een zwaar boekdeel worden. Mensen, die nog in het land der levenden zijn en van vele dingen getuige zijn geweest, houden mij ten goede, dat ik veel voorbij ga, maar mij alleen bepaal bij grootste zaken.

In het najaar van datzelfde jaar 1913 gebeurde ongeveer het volgende: Een leraar, die inmiddels tot het kerkverband der Gereformeerde Gemeenten gekomen was, had, volgens zijn zeggen uit belangstelling, de Notulen der classis, waaronder hij met zijn gemeente ressorteerde, eens nagezien en daarin betreffende mijn persoon (die hij niet kende) gelezen, dat genoemde broeder verboden was voort te gaan met het oefenen en zijn zaak ook wegens verschil van gevoelens was uitgesteld, zo nodig tot een te houden Particuliere Synode. Genoemde leraar, deze zaak van die onbekende broeder bepeinzend, bracht dit ter classis met de vraag, of een onafgewerkte zaak, die, naar het hem voorkwam, alleen maar uitgesteld was, zo kon en mocht blijven zitten en of die broeder niet gevraagd moest worden of hij zich, zo de Deputaten van de classis de zaak te zwaar vonden, aan een onderzoek voor de synode wilde onderwerpen.

Ik zat juist die tijd zeer in de war en juist toen ik dacht: Ik denk er nooit meer aan, kreeg ik een Bijbelwoord, dat mij ontgaan is, maar dat mijn hoop als bij vernieuwing deed herleven. Kort daarop kreeg ik namens de classis een uitnodiging, om mij voor een onderzoek te geven op de aanstaande synode, te houden 29 April 1914 te Rotterdam.

Welk een schuddingen, ziftingsen en beroeringen ik daarmee doormaakt heb, is niet te zeggen. Honderdmaal veranderde ik. Vanmorgen was het ja, vanmiddag was het nee, enz. Openleggen van al mijn zaken voor een alwetend God, mocht mij gedurig gebeuren, maar ik weet niet, dat ik veel tot bevestiging meer genoten heb. Het enige was tussenbeide een vernieuwde lichtstraal over hetgeen reeds tevoren gepasseerd was. Hoe het zij, ik gaf mij over en ben op die dag voor de synode te Rotterdam verschenen, waar ik in alle eenvoudigheid mijn zaken als tevoren bloot legde en daarna een woordje sprak uit Johannes 10: 28: *"En Ik geef hun het eeuwige leven en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid en niemand zal dezelve uit Mijne hand rukken"*.

Nadat ik mij verwijderd had en binnengeropen was, kreeg ik de boodschap namens de vergadering, dat ik met algemene stemmen was toegelaten en dit eerste onderzoek met goed gevolg was afgelegd. Ik kon nu ten dienste van ál de gemeenten in het privé proponeren en vervolgens mij voorbereiden voor het laatste of beslissende examen.

Diep geroerd, sprak ik een kort dankwoord in het midden der vergadering en verzocht vriendelijk, mij in mijn zwakheid te dragen en mij bovenal in het gebed te gedenken en ik beloofde tenslotte ál mijn krachten voor de dienst des Heeren te geven. Het was

of nu al de banden gebroken waren en de vijand geboeid aan mijn voeten lag. O, wat ging ik blij, onder een nederige indruk van 's Heeren wonderlijke goedheid, huiswaarts, om mijn vrouw in mijn blijdschap te doen delen. Onder aandoening en verwondering hoorde zij alles aan. Het was nu tijd geweest voor de Heere, dat Hij werkte. Schoon onbekwaam in mijzelf, hijgde ik als een hert naar dat werk.

Ik kreeg, toen het bekend werd, van wijd en zijd uitnodigingen te komen spreken en was altijd bereid. Nooit was ik in die eerste tijd om een tekst verlegen; er was volop. Het was of de voorraadschuren nooit uitgeput konden worden. Met blijdschap liet ik vrouw en kinderen achter en maakte de grootste reizen over land en water naar plekjes, waarvan ik tevoren niet eens wist, dat ze ter wereld bestonden.

De lezer zal zich voorstellen, dat deze zaak, die alom ruchtbaar werd, ook vele tongen in beweging bracht in de plaats van mijn inwoning. Vandaar, dat sommige buren en dorpsgenoten met leugen en laster mij zochten aan te tijgen. Als ik op reis ging om te gaan spreken, werd ik vaak nagekeken, ja uitgelachen. Het was immers, in andere zin, *de zoon des timmermans, wiens vader en moeder wij kennen*. Soms was ik bedroefd hierover, maar overmatige lust en blijdschap verzwolg alles wat er tegen was.

Het laat zich verstaan, dat zich moeilijkheden voordeden betreffende mijn erfje en gezin. Ik moest mijn vrouw en kindertjes soms dagen achterlaten, als ik grote reizen maakte naar Holland, ja, soms naar Zeeland en Friesland.

Maar o, wat kon ik ze soms, met al wat ik achter liet, vertrouwelijk opdragen aan de rommelende ingewanden van een barmhartig Vader, Die mij toch Zelf in Zijn dienst wilde gebruiken. Vaak is het gebeurd, dat ik met onweer en een dreigende lucht van huis moest, omdat het tijd was voor de trein, maar o zo gemakkelijk namen we afscheid, want de bewaring van vrouw en kinderen, vee en al wat ik had, was niet gelegen in mijn tegenwoordigheid of afwezigheid, want de Bewaarder Israëls sluimerde toch niet.

Goed was ik, vooral in die eerste tijd, in mijn gemoed overtuigd, dat ik geen indringer of bijloper was, want dan had ik wel twintig jaren of langer mijzelf gepresenteerd. Ik kan mij dan ook niet voorstellen, hoe of ik veelal onder slingeren en beroeringen voor eigen persoon verkeerde, dat de vorst der duisternis daar veel aan kon beginnen, om mij wijs te maken, dat ik buiten de rechte weg tot dat werk gekomen was. Alleen, waar ik veel mee geslingerd werd was, als ik hier en daar bij het oude volk was en hun na de godsdienstoefening een elk hun weg hoorde vertellen, die de Heere met hen gehouden had, dat ik veelal vreselijk in de war zat. Het was mij eenvoudig een raadsel, dat zulke gefundeerde vromen mij in hun midden begeerden, ja, een zegen onder mijn eenvoudige oefeningen konden wegdragen. Ik zat als het ware aan hun voeten en begreep niet, dat zij mij konden dragen. Ik bleef door die en andere redenen kleine gedachten van mijzelf houden, ja, ook mijn gewone dracht bleef ik behouden als tevoren.

Het was soms (anderen zagen dat nog meer als ik) een vreemd schouwspel, als ik in Hollandse plaatsen of elders kwam, waar de klederdracht heel anders was dan bij ons op het platte land, dat de voorganger tussen anderen liep als een boertje met een pet op zijn hoofd, alsof hij een toehoorder uit een buitenbuurtje was.

Ik stip in het voorbijgaan deze dingen slechts aan, opdat het de bescheiden lezer duidelijk wordt, dat ik niet stond naar grote dingen, ja, met vrijmoedigheid schrijf ik, dat ik van al wat groot en hoog was, walgde en ik niet anders dacht en voorhad in mijn dwaasheid, om zo mijn dagen te slijten tot aan mijn dood.

Ik had nu de vervulling van mijn levenslange begeerte: zondaren het Evangelie der

zaligheid verkondigen en dat was al mijn lust.

Zeker zou ik daarin hebben voort- en doorgedaan, had de Heere Zelf de weg niet gebaad, dat ik kwam tot de volle bediening.

Ik zal, omdat het anders te uitgebreid wordt en ook om andere redenen, die hoofdzakelijk zijn, dat ik niet de minste schijn wil geven alsof een ander door eenzelfde weg als deze, die de Heere met mij gehouden heeft, tot de bediening zou moeten komen, daarin is de Heere immers vrij, maar in het voorbijgaan aanstippen, ja, ten dele achterhouden, welke weg de Heere daarin met mij liefde te houden.

Toen ik, zoals ik reeds meldde, door de synode der Gereformeerde Gemeenten was toegelaten tot de aanvankelijke bediening, hadden de synode-broeders geen andere gedachte, dan mij intussen, volgens de toen geldende regeling, door een daartoe aangewezen leraar onderwijs te laten geven en daarna voor de classis een beslissend examen af te nemen, om tot de volle bediening te komen.

Ik kreeg op zekere tijd, in de voorzomer van 1914, van een daartoe benoemde commissie, de raad, mijn huis met erf en land te verkopen of te verhuren en mij met mijn gezin ter plaatse van de leraar, die met de leiding belast was, te vestigen en intussen de vacante gemeenten te dienen. Ik voelde daarin veel tegenzin, achtte mij zowel onbekwaam als onwaardig voor de volle bediening en was intussen aan mijn voorvaderlijk erfe nog zeer gehecht.

Evenwel genegen mij te laten leiden, meende ik door een bijzondere weg, die zich voordeed, hiertoe te komen en mijn plaatsje was reeds verhuurd, toen de Heere kennelijk al wat wij gemaakt hadden kwam af te breken en er noch van de verhuur, noch van elders metterwoon vestigen, iets terecht kwam. Hoezeer ik in het begin daardoor geschokt was, ik kreeg zoveel licht in deze zaak voor mijn gemoed, dat ik geloven mocht, dat het niet gelegen was in de ongunst van God op mijn bediening, maar dat de Heere wijze redenen had (al waren ze voor mij verborgen) om ons door zulk een weg te leiden. Evenwel kon het zó niet blijven. Ik ging mijn plaatsje wat inkorten door verhuring van land en door vee te verkopen en verlichtte daardoor mijzelf en mijn vrouw van vele lasten. Want de lezer moet weten, dat ik tussenbeide, als ik niet op reis was, niet op mijn muiltjes ging, maar hard bleef werken en mijn zwakke lichaam meer afvorderde, dan ik soms kon dragen.

Ik ging intussen vanuit mijn plaats naar de voormelde leraar, om onderwezen te worden, maar daar juist in de zomer van 1914 de oorlog inviel, werd het reizen daardoor zeer bemoeilijkt en kwam er weinig van terecht. Ik moet zeggen, dat ik het ook alleen deed uit gehoorzaamheid en veel bij mij had, nooit tot de volle bediening te zullen geraken.

Wat mijn vrouw betreft, zoals de lezer merken zal, zij kreeg het niet aangenamer. Wat ons huiselijk leven betrof, ik was veel op reis. Was ik thuis, dan had ik veel zorgen om het bedrijfje op gang te houden. Daarbij had ik altijd mijn bediening in onze eigen plaatselijke gemeente nog behouden, wat mij thans meer werk verschafte, dan tevoren, want ik moest nu behalve catechiseren, huisbezoek, enz. er zo nu en dan ook oefenen. Onbegrijpelijk was het mij, hoeveel dorpsgenoten op mij schimpten; als ik sprak liep het kerkje eivol en was de profeet van eigen vaderland weer het onderwerp van veler gesprek. Maar, zoals ik zeg, mijn vrouw kreeg een meer gebonden leven. We konden nu ook de beurten niet meer omwisselen, als tevoren, want als ik thuis was en naar de kerk kon, moest ik oefenen. Met grote lijdzaamheid droeg zij dit alles en was het meest verblijd als ik thuis kwam en maar vertellen kon, dat de Heere nog getuigenis aan Zijn Woord had gegeven. Evenwel merkte ik tussenbeide, dat haar verzuchtingen in stilheid waren, enigszins tot rust te komen, te weten, dat ik meer thuis was, opdat ze

gezin en bedrijf niet zo alleen behoefde te leiden. Wat zij soms doormaakt heeft in het eenzame, wat ze niet vertelde, weet ik niet. Het gebeurde in die tijd, waarvan ik in het voorgaande verhaalde, toen de Heere ons voornemen om elders te gaan wonen afbrak, dat ik eens een ogenblikje rustig bij haar thuis zat, en wij de omstandigheden bespraken, die even wonderlijk voor ons waren als onaangenaam voor het vlees, dat ze mij ernstig aanzag en zei: Man, wat denk je toch van dat alles. De Heere heeft ons vertrek kennelijk afgebroken, is het niet?

Ik gaf haar een kort verslag hoe ik er onder stond voor mijzelf en met welke woorden de Heere mij was voorgekomen, waaruit ik niets anders kon afleiden, dan dat deze wenk op mijn bediening geen betrekking had, alsof daar de ongunst van God op zou rusten, maar dat ik alleen geloofde, dat de tijd voor ons vertrek nog niet gekomen was. Ten andere male zag zij mij vragend aan en zei: Dus jij gelooft evenwel, dat we nog eens van ons plaatsje zullen optrekken?

Ik gaf ten antwoord, dat dat mijn vaste mening was.

Ik kreeg toen alleen dit, wat binnensmondse antwoord: *En ik geloof het niet.*

Hoe ik te moede was, kan ik niet zeggen, maar van achteren tot mijn grote spijt, vroeg ik verder niets; ook niet naar oorzaken waarom zij het niet geloofde en ik dacht alleen: De tijd zal het wel leren, vrouwtje! O, had ik gedacht of geweten welke bange weg nog voor mij lag, gewis, ik zou dit alles zo met stilzwijgen niet beantwoord hebben. Toen hetgeen straks zal volgen gepasseerd was, kreeg ik alles terug, ook deze woorden van haar, die zij, van achteren beschouwd, niet zonder gronden had uitgesproken.

Ik heb zo drie en een half jaar doorgebracht, waarin vele bijzonderheden passeerden, die wel de moeite waard waren te verhalen, doch ik ga die korthedshalve voorbij. Ik was, zoals ik reeds meldde, in al die tijd gespannen druk. Soms mocht ik merken, dat de Heere medewrocht in de bediening; sprak veelal met opening en vrijmoedigheid en kreeg van drie verschillende gemeenten een verzoek, om mij metterwoon in hun midden te vestigen en dan als oefenaar hun gemeente te dienen. Ik vond geen vrijmoedigheid dat in te willigen en bleef zo ik was en waar ik was; op mijn erfje. Evenwel begonnen leraars en kerkenraden, ja, vele vrienden hier en daar in ons land, waar ik zo kwam, mij onder het oog te houden, dat ik zo niet mocht blijven, maar mij moest presenteren tot onderzoeking voor de volle bediening.

Ik was evenwel daar in het geheel niet voor te vinden. Ik was, dacht mij, dat ambt niet waardig en onbekwaam daarvoor. Ik zocht allerlei redenen om mijn doen te rechtvaardigen en zei, dat de Heere Wulfert Floor en vele anderen wel gebruikt had in Zijn wijngaard, die toch hun leven lang oefenaar gebleven waren.

Soms was ik haast kwaad, als de vrienden of leraars er over begonnen en maakte ik er mijzelf met de gewone verzinsels vanaf. Zolang duurde het en hield ik vast, tot de Heere wederom er aan te pas kwam.

Ik kwam op zekere tijd thuis van een reis en nadat ik als naar gewoonte mijn vrouw enige bijzonderheden verteld en wat gegeten had, trok ik mijn kleren uit en ging naar mijn land om te werken. Ik stel mij het plekje nog voor waar ik was, en zo, als ik arbeidde, raakte ik zeer verdiept in de dingen der wereld. Ik zag in het rond, hoe dat en dat nodig gedaan moest worden en bedacht middelen om dat gedaan te krijgen. Zoals ik verdiept was in wereldse dingen, die ik hier niet zal noemen, viel mij opeens met veel kracht in mijn ziel: "Niemand die in de krijg dient, wordt ingewikkeld in de handelingen des leeftochts, opdat hij dien moge behagen, die hem tot de krijg aangenomen heeft", 2 Timotheüs 2: 4.

Kennelijk gevoelde ik, dat de Heere mij wat had te zeggen. Ik legde mijn werk neer en

ging naar mijn kamertje, zocht genoemde Bijbelplaats op en kreeg een duidelijke aanwijzing, dat die handelingen des leeftochts (mijn boerderijtje met al zijn beslommeringen) mij slechts als een hinderpaal voor mijn bediening waren; dat mijn grote Meester mij voor de geestelijke k rijg had afgezonderd om al de andere dingen te verlaten, die mij in de weg waren, om Hem te behagen, Die mij tot die krijg had aangenomen.

Ik meende in mijn ziel een beslissing te voelen om mij tot onderzoek te presenteren en sprak met mijn vrouw over die zaak, doch die liet mij met alles zitten en zei, dat ik zelf maar moest besluiten. Ik raakte evenwel bij vernieuwing in de war en durfde niet, ja, begon soms te twifelen of de hele zaak wel recht was. Doch dan kreeg ik soms kennelijke ondersteuning in de bediening des Woords of andere vertroosting, te veel om op te noemen.

Eens gebeurde het, dat ik zeer moedeloos was en zoals ik even bij de vrouw thuis zat, zei ik: *Laten we een versje zingen*. Ik kreeg het boek, zonder iets vooruit te denken en las Psalm 27: 2. Nog dacht of had ik niets dan strijd. Maar, zoals wij kwamen met ons zingen aan die regels:

"Deez' ene zaak heb ik, begeerd van God.

Daar zoek ik naar, dit zij mijn zaligst lot,

Dat ik, zolang mij 't levenslicht bescheen,

in 's Heeren huis mocht wonen hier beneên",

ging het licht in mijn ziel op.

Ik kon mij voor mijn vrouw en kinderen niet inhouden, maar riep overluid: 'Heere, dat weet Gij van mijn jeugd af als éne zaak, die in mijn ziel lag, in Uw huis bij Uw volk te wonen.'

Het werd dan zo'n tijd weer geheel anders en dan zou ik mij zo hebben overgegeven, maar was het aangename voorbij, dan zat ik weer. Hoe voelde ik tussenbeide, dat het niet in orde was met mij, maar neergebogen van karakter dat ik was, vreesde ik altijd stappen te doen, die buiten de weg des Heeren waren. Veel had de Heere met mij te doen; ja, lankmoedig heeft Hij mij gedragen in al mijn tegenstribbelen en omwegen, die ik maakte. O, was Hij een mensenkind, Hij had mij duizendmaal losgelaten, maar Zijn goedertierenheid is tot de hemelen.

Nog ga ik hieromtrent enkele bijzonderheden verhalen, hoe ik toch eindelijk ingewonnen werd.

Het gebeurde voor in de Meimaand van dat jaar 1916, dat sommige vrienden van Rijssen mij een bezoek brachten, behelzende een verzoek, daar hun gemeente vacant was, of ik geregeld de jeugd zou willen catechiseren. Ik bewilligde hierin; zonder hierin uit te wijden, zeg ik alleen: Het was of ik gevangen werd zonder dat ik het wist. Toen ik het aanvaard had en begonnen was, dacht ik: Wat heb ik gedaan? Ik had daar wekelijks vijf catechisaties en moest er een nacht voor overblijven. Het was een plaatsje vanouds bekend, waar veel volk van God woonde, die in eenvoud en geestelijke bevinding boven veel plaatsen uitblonken. Ik voelde mij enerzijds zeer onbekwaam en anderzijds zeer aan dat volk verbonden. Het gebeurde meer dan eens, dat 's avonds na mijn werk, sommigen van dat volk mij in mijn logeerhuis kwamen bezoeken, waar wij dan tot laat in de nacht soms bijeen zaten.

Enkele malen ging ik ook daar 's Zondags, als in andere vacante gemeenten, oefenen en ik sprak er met veel opening en gemakkelijke. Zo ruim een jaar liep daarmee ten einde, toen ik juist in benauwdheid over de volle bediening zat, dat op zekere avond, dat ik na mijn werk aldaar zat in mijn kosthuis, één der vrienden, voor wie ik veel achting had, mij kwam bezoeken. Dewijl heden ook die persoon nog in het land der

levenden is en ik niet weet wanneer dit schrijven het licht zal zien, wil ik de naam niet noemen, noch verder ingaan op de hoedanigheid van die vermelde persoon.

Zoals hij, als naar gewoonte, naar de welstand vroeg en een weinig over het weer sprak, begon hij mij opeens te vragen, hoe ik toch stond betreffende de volle bediening. Ik was daar niets blij mee en zocht in het eerst dat te ontduiken door een andere wending aan het gesprek te geven, doch vergeefs. Met veel redenen zocht hij mij te overtuigen hoe verkeerd ik hierin handelde en met de Heilige Schrift te bewijzen, *dat de Heere Woord en sacrament had samengevoegd en daartoe verordend, dat zij ons geloof op de enige offerande Christi, als de enige grond der zaligheid, wijzen (Zondag 25).*

Dat de Heere ook geen half werk doet, maar van tevoren weet, ook voor Hij roept, wat maaksel wij zijn, enz. En ofschoon ik voelde, dat zijn redenen gegrond waren, zo hield ik mij met mijn oude redeneringen op de been en zette mij strak tegen alles in met redenen, die ik niet kon bewijzen met Gods Woord.

Het werd laat en mijn goede vriend ging weg, nadat hij afscheid genomen had, zonder iets met mij te zijn gevorderd. Ik meende mij goed gehouden te hebben en wenste de huisgenoten een goede rust en ging naar mijn kamertje om te gaan slapen. Zoals vanouds mijn gewoonte was, boog ik nog even de knieën op mijn kamertje, naar wie beschrijft mijn verbazing dat opeens, toen ik op mijn knieën lag, met kracht deze waarheid mij inviel: "Hoelang zult gij niet ophouden te verkeren de rechte wegen des Heeren?" Het was of al de woorden van die avond terugkwamen en mijn verzet was nu niet anders, dan een moedwillig tegengaan van de van God verordineerde weg. Met diepe schaamte beloofde ik in N. willigen en gaf mij nu over zoals ik was, om mij geheel aan de dienst des Heeren te wijden. Ik gaf van dat alles niets te kennen; hoe die weg zich zou banen, wist ik niet, veel minder wat er nog echter was, maar ik was voor die tijd geheel ingewonnen.

Nog een klein voorval, eer ik ervan afstap. Ik was ingenomen, zeg ik, maar veel strijd dat ik had, uit- en inwendig, zou ik de Heere haast verplicht hebben, dat ik in dat gevoelige zo lang zou moeten blijven, totdat de zaak in vervulling was. Maar dat behaagde de Heere niet. Het zakte alles een weinig af en ik begon te redeneren: Als het van de Heere was geweest, dan zou het wel levend zijn gebleven.

In deze toestand ging ik op zekere lig op reis naar het dorp B., waar een oude godzalige man woonde, die van mijn toestand voor die tijd, niets wist.

Als wij samen bijeen zaten, zei hij: Hofman, wat denkt u, zouden die woorden van Elifaz: God spreekt ééns of tweemaal, maar men let er niet op, niet betekenen: Als de Heere Zijn volk iets bijzonders te zeggen heeft, hoe dan ook, als Hij ééns of tweemaal hun ziel daarvoor ingewonnen heeft, dat zij niet moeten denken, dat de Heere daarin voortgaat; dan hebben ze immers dat woord, eens of tweemaal gesproken, op te volgen en te gehoorzamen en geen verdere aanwijzingen meer te begeren.

Ik stond als verslagen; het ging alles naar binnen, maar ik repte er niets van en zette het gesprek op andere voet voort.

Dus de lezer verstaat, dat ik niet anders kon en daar ik gevangen was, mij als zodanig overgaf in het verborgen en zonder iets tegen iemand ervan te vertellen, werd mij op de eerstvolgende classisvergadering gevraagd, hoe ik thans stond betreffende de volle bediening. Het was, zei de voorzitter, immers de begeerte van de gemeenten en bovenal de eis van mijn Zender, mij over te geven. Ik gaf daarop een kort verslag van mijn wedervaren, waarop, met goedvinden van de classis, een volgende vergadering voor mijn onderzoek werd bepaald.

Om de lezer zoveel mogelijk in korte trekken mijn toestand duidelijk te maken, evenals de wonderlijke leidingen Gods bovenal te doen uitkomen, moet ik een kort

overzicht geven van dat laatste jaar of half jaar voor mijn laatste onderzoek.

Zoals ik reeds meldde, was mijn lichaam soms zeer afgemat door reizen, preken en werken en studeren tegelijk. Maar ik voelde dat veelal niet, door de ijver die ik had voor dat werk. Ik offerde mijzelf als het ware op en zei wel tot mijn vrouw: Wie kan na 't verscheiden, op aarde meer verbreiden Zijn grootheid en Zijn lof? Derhalve zal ik er van spreken zolang er een adem in mij zal wezen. Als ik voor het volk stond, voelde ik mijn vermoeidheid niet en zei ik vanbinnen:

*Uit al de schat van 't grote wereldrond,
Is nooit die vreugd in mijn gemoed gerezen,
Die ik steeds in Uw getuigenissen vond.
Door mij betracht en anderen aangeprezen.*

Maar toch kon soms mijn zwak tabernakeltje het niet dragen. Eens kwam ik van de reis en ging vanwege overmatige vermoeidheid te bed en ben daar twee dagen gebleven, omdat ik niet in staat was voor mijn werk. Ik lag de eerste tijd voor mijzelf zeer dor, maar de tweede dag kwam hierin een wending. Het 4e versje van de 25e Psalm, oude rijm:

*"God is barmhartig en goedig,
Hij is 't en blijft zulks altijd",*

gebruikte de Heere als middel dat ik in een andere stemming kwam. Gedurig kwamen mij de woorden voor uit Psalm 18:

*"'t Is God, Die mij met sterkte wil omgorden,
Hij doet mijn weg volkomen effen worden".*

Vooraf had ik uit de tweede regel veel troost en wonderlijk was het mij, dat die regel gedurig terugkwam: "Hij doet mijn weg volkomen effen worden". Tussenbeide zei ik wel eens: Vrouw, de Heere zal liet voor tijd en eeuwigheid wél maken.

Zonder dat ik wist wat er achter was, kreeg ik soms een indruk, dat er iets gebeuren 'noest. Hoe wonderlijk ik soms te moede was, kan ik niet zeggen. Eens kreeg ik een overzicht over mijn gezin. We hadden voedsel en deksel, waren allen gezond. Het was of mij gevraagd werd: Zal dat altijd zo doorgaan? Ik zei, in mijn eenvoudigheid: *Heere, breng over mij wat goed is, al is het ook nog zo zwaar, als Gij maar met mij zijt.*

Ik kreeg in die tijd eens de woorden uit Markus 10: "En zij waren op de weg, opgaande naar Jeruzalem. Jezus ging vóór hen en zij waren verbaasd en Hem volgende, waren zij bevreesd". Ik kreeg als het ware een overtuiging, dat ik (zoals de discipelen in de gang naar Jeruzalem) dáár geleid zou worden, waar ik niet anders dan met verbaasdheid en vrees zou volgen. Maar Jezus ging voor. Dat was hun troost.

Ik maakte van de tekst een verkeerde toepassing en begreep niet, dat het gemakkelijk is te zeggen: *Ik zal met U in de gevangenis en de dood gaan*, als het er nog niet is. Maar als het komt, is er bijzondere genade nodig, om dan te volgen. Zo ging de tijd voort naar het najaar van 1917. Dan was het vanbinnen: *Zijn daad zal vreemd zijn, Zijn werk zal vreemd zijn, Zijn Naam is wonderlijk.* En dan weer: *Hij doet mijn weg volkomen effen worden.* Gedurig dacht ik, door al die voor mij vreemde Bijbelplaatsen: Dat loopt straks op de vergadering mis, maar ik ging gewoon met mijn werk voort, totdat de bewuste dag kwam, de 26e September 1917. Ik zal daarin kort zijn.

Alles had een goed verloop. De bewuste morgen, voor mijn vertrek van huis, was ik

zeer werkzaam en kon mij, zoals enige dagen tevoren, zonder de Heere, paal of perk te stellen, aan de leidingen Zijner voorzienigheid overgeven. Ik had 's morgens gedurig Psalm 23: 6, het laatste gedeelte: "Ik zal in het huis des Heeren blijven in lengte van dagen."

Op de vergadering vond ik mijzelf wat suf, zodat ik sommige dingen, die ik heel goed wist, niet dan met moeite kon beantwoorden. Maar laat ik dat alles voorbijgaan. Ik werd toegelaten tot *de bediening des Woords en der sacramenten*, met algemene stemmen, zowel van Deputaten volgens Art. 49 D. K. als de aanwezige classisbroeders en beroepbaar verklaard in de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Niet mijn bekwaamheid of mijn onderzoekers, maar de Heere had het gedaan.

Slechts weinige woorden kon ik ter vergadering spreken, wegens de volheid van mijn gemoed en ik keerde onder veel indruk huiswaarts. O, nu zou toch die ossenherder, die dwaze Galileeër, 's Konings Woord ruchtbaar maken en de dood des Heeren ook in het sacrament des Avondmaals verkondigen en uitdelen.

Hoe wij samen bij mijn thuiskomst gesteld waren, kan de lezer zich voorstellen. Mijn vrouw was tevoren, onder al die omstandigheden die er gepasseerd waren, zeer ingetogen geweest en had blijkbaar meer vanbinnen, dan zij naar buiten openbaarde.

Thans moest ze zich kalm houden, want het gewichtige tijdstip scheen voor ons te naderen, dat wij voor goed ons erfje zouden verlaten en wie weet waar zouden aanlanden. Ik zocht haar in alles te kalmeren, want zij was juist op het laatst van haar zwangerschap en derhalve niet in staat zich in het uitwendige van dat alles te verdiepen. Vergis ik mij niet, dan geloof ik, dat ze liever had gehad, dat het anders was gelopen.

Na verloop van korte tijd brak de benauwde barenstijd voor haar aan. Zij bracht met veel smart een levenloos kind ter wereld, doch bleef overigens in hetzelfde doen. Ik had intussen tijd onderscheiden roepingen van verschillende gemeenten ontvangen, als van Kampen, Opheusden, Borssele, Ridderkerk, enz.

Ik ging nog geregeld oefenen, tot ik weten mocht welke plaats de Heere voor mij aangewezen had om in het leraarsambt bevestigd te worden, want ik was daarvoor nog geheel blind. Nog even meld ik één van de laatste reizen, voor ik die zware weg had te passeren.

Het was de 6e Oktober, op Zaterdag, dat ik een grote reis naar een Zeeuws dorpje ondernam. Zoals de lezer weet, was het in de moeilijke mobilisatietijd, die ook veel invloed had op het spoorwegverkeer. Ik kwam tot ongeveer vier en een half uur gaans naar de plaats van bestemming en kon toen niet verder; het was ongeveer acht uur 's avonds. Ik probeerde te voet een volgend stadje te bereiken (anderhalf uur gaans van daar), waar ik dan bij kennissen dacht te verblijven. Dat alles liep goed af.

Ik bleef de nacht van Zaterdag op Zondag daar over en 's Zondagsmorgens ging ik omstreeks vijf uur op reis, om de overige drie uur gaans naar het dorpje A. , te voet af te leggen. Ik zou dan die dag daar, volgens Zeeuwse gewoonte, nog driemaal moeten voorgaan. Het was 's morgens heel goed herfstweer en zoals ik mij alleen op weg begaf, ging ik zuchtend en vragend over de Zeeuwse dijken, of het de Heere nog eens beliefd mee op te trekken en aan Zijn Woord getuigenis te geven.

Opeens, toen ik zo vragende was, kreeg ik een onverwacht overzicht over mijn toestand, waarin ik verkeerde; maar zeer in het voorbijgaan, tot mijn smart, kon ik er weinig voor vragen. Echter voelde ik een zware aandrang om mijn kindertjes zo al gaande en zuchtende aan de Heere op te dragen. Het was ál maar die kinderen, voor tijd en eeuwigheid; het hoe kon ik niet verklaren.

Wilde ik voor de vrouw vragen, met het oog op de toestand, dan was ik gesloten, maar

het was ál weer die kinderen.

Aangenaam werd het mij, toen mij de woorden invielen:

*"En u, benevens het kroost dat gij bemint,
Dat nevens u zich aan Gods wet verbindt,
In dubbele maat doen smaken".*

O, had ik geweten, waartoe de Heere mij thans voorbereidde, ik had dan zo bemoedigd die dag niet geweest, want ik ontving kracht en sterkte om te lopen en te preken, zodat ik 's avonds zei: *In God zullen wij kloeke daden doen.*

Ik kwam in welstand weer thuis en door al de omstandigheden vergat ik spoedig het aangename van mijn reis, want nu rees gedurig de vraag: Wat doet je met de beroepen? Waar zal het heen? Ik probeerde ermee voor de Heere te komen, maar het was alsof de hemel gesloten was. Nergens vreesde ik meer voor, dan een weg te gaan naar eigen goeddenken. Het was mij hetzelfde of de plaats en de gemeente groot of klein was, veraf of nabij, rijke of arme mensen; als ik maar geloven mocht, dat het in de gunst des Heeren was, dan zou ik optrekken. Dat betuigde ik in het verborgen eerlijk voor de Heere; Hij wist waar het om ging. Dat ik ook niet in te winnen was door lokkingen van mensen, maar uit een eerlijk gemoed zei: *Heere, wijs mij toch Uw wegen, Die Gij wilt dat ik zal gaan.*

Maar hoe het was, het bleef donker. De vrouw, die gevoelig met mij meedroeg, zei eens: Wat wil je nu, man? Ik gaf ten antwoord: Alles bedanken vrouw, totdat de Heere spreekt. Ik ontving ook nog een beroep van de gemeente van Rijssen, doch hoe meer ik er ontving, hoe donkerder het werd. Zelf was ik mij een raadsel; ik had voor de gehele wereld niet aangenomen zonder Goddelijke aanwijzing en geloofde toch, dat ik ergens heen moest.

De tijd van beraad voor de eerste beroepen was verschenen. Ik gaf met vrijmoedigheid te kennen dat ik moest bedanken, aangezien de Heere mij geen aanwijzing had gedaan en zelf kiezen durfde ik niet. Ik kwam intussen elke week in Rijssen en als zij mij vroegen betreffende het beroep, zei ik, als er geen verandering kwam, te moeten bedanken. Ik bemerkte, dat de mensen daar spijt van hadden, maar het kon mij niet bewegen daarom in te willigen. Ik zei: Misschien moet er nog een weg open komen, die ik nu nog niet weet en ik bleef de Heere aanlopen om uitkomst.

Mijn vrouw was zeer onder de indruk van dat alles en vreesde tussenbeide, dat wij nog ten spot zouden worden. Ik merkte ook, hoezeer zij het verborg, dat ze met mij droeg en veel werk had met de zaak, maar sprak ik met haar, dan zei ze: Och man, je kunt toch met mijn geloof niet optrekken?

Maar ik zou zo graag onder een eenvoudig volk zijn; de beroepsbrief uit Rijssen heeft mij alleen meer ingenomen dan ál de andere. Het kon alles slechts dienen tot vermeerdering van mijn zwarigheid en ik gaf haar ten antwoord: Och vrouw, ik ben voor Rijssen even gesloten als ik was voor de andere.

Zo liep de tijd voort tot ongeveer November en ook voor Rijssen naderde de tijd om te beslissen. Ik had het zeer benauwd. Het was op een Dinsdagmorgen. Donderdag was de beslissingstijd en meteen de tijd, dat ik naar Rijssen moest om te catechiseren. 's Morgens kreeg ik bezoek aan huis uit Rijssen, welke vrienden ik, trots al hun aanhouden, kennis gaf van mijn toestand, doch ik zei: Ik zal het overmorgen de kerkenraad officieel doen toekomen.

's Middags moest ik nog op reis en vergezelde de vrienden van Rijssen tot de weg zich boog, waar wij moesten scheiden. O, kon ik het juist weergeven, maar dat kan ik niet; veel ben ik vergeten en het zou ook te uitgebreid worden als ik alles zou verhalen. Ik

geef het hier in korte trekken weer hoe goed de Heere was over een onwaardig en alles verbeurd hebbend schepsel.

De vriend of vrienden, waren pas enkele schreden van mij, toen het was of ik stil gezet werd op de weg; of ik zeer fluks gebracht werd bij Eliza, 1 Koningen 4. Het was of ik hem zag in de geest op de berg. Karmel met aan zijn voeten de smekende Sunamitische vrouw, begerende zijn overkomst, want haar zoon was dood. In een oogenblik tijds werd ik gebracht bij Eliza's knecht, die de boodschap ontving van zijn heer: *Leg mijn staf op het Aangezicht van den jongen en Eliza volgde.*

Evenzo haastig werd ik gebracht bij de bede of het verzoek van Rijssen: *Kom over en help ons.* En o, het was of ik die Gehazi was en de Heere lot mij zei: Ga henen, leg daar de staf Mijns Woords op de zondaar en Ik zal volgen.

Dit alles ging met een diepe indruk gepaard en met veel aandoeningen van mijn gemoed, zodat ik geheel was ingewonnen en had ik de mensen nog kunnen naropen, dan had ik gezegd: *Ik kom tot ulieden over.*

De gehele middag was ik onder de indruk; dán onder de indruk van de goeder-tierenheid des Heeren, dán onder een gevoel van mijn onbekwaamheid en dán onder de aanvechting van de boze, of het wel echt was. Evenwel, tot roem van 's Heeren ontferming, moet ik nu getuigen, dat de vijand nooit bijzonder veel macht daarop had. Immers, in de mond van twee of drie getuigen, zal alle woord bestaan; dat zal nog nader blijken.

Ik kwam 's avonds laat thuis en wilde mijn vrouw niet meer vermoeien en wachtte dus tot 's morgens, voor ik het haar vertelde. Het was een roerend oogenblik! Ze smolt weg in tranen en zei: Hier was nu de innige wens van mijn hart. Ja, zei ze, nu zal ik het zeggen, ik heb het geweten en o, wat ben ik blij, dat wij van elkaar niets geweten hebben. Maar man, je geloofde toch immers wel, dat ik je niet napraatte? Ik heb gisteren dezelfde historie van de profeet Eliza gehad. Het was, zei ze, of ik de vrouw op de ezel zag, staan voor Eliza en zo als ik zag, dat hij bewilligde, was het of ze mij vanbinnen zeiden: Dat is het verzoek van Rijssen, daar gaat je man heen. Ze zei: Ik lag op bed en in verwondering keerde ik mij om naar de wand en zo ik mij omkeerde, was het of ik ingeleid werd in deze woorden: "Hij zal welhaast u w recht voor elks gezicht, doen dagen als de morgenzonnestralen, en blinken als het helder middaglicht".

O lezer, ik begreep het niet; u kunt het ook niet vatten, die dit leest, als u niet weet wat er achter is en dat wist ik ook niet. Maar dit weet ik, we waren verslonden in de goedheid Gods en waren zeer verblijd, dat wij samen eenzelfde begeerte hadden gehad, dat de Heere ons de weg mocht wijzen en blij naar zulk een volk te gaan, waar onze legering was, om in eenvoudigheid onze dagen te slijten.

We dachten nu, inzonderheid mijn vrouw, enigszins tot rust te komen en haar man zou toch, nu hij een vaste standplaats kreeg, wat meer bij haar kunnen blijven.

4. DE DOOD VAN MIJN VROUW EN MIJN EERSTE STANDPLAATS.

Ik zit thans met bevende hand, nu ik de lezer dat zeer droeve voorval ga melden, waar u het opschrift een blik in geeft.

Slechts hetgeen ik uit kleine aantekeningen heb bewaard en mij verder mocht voorkomen, ga ik u in het kort verhalen, zonder daardoor de zaak in zijn eigenlijke betekenis u te kunnen schilderen, want dan zouden wij het moeten doorleven.

Het was enkele dagen na het voorgevallene, tevoren vermeld, dat wij begonnen te overleggen ons plaatsje van de hand te doen. Ik had de kerkenraad van Rijssen van mijn ervaring in kennis gesteld. We hadden ook daar nog een aangename avond met elkaar gehad. Het huis waar ik was, liep vol vrienden en vriendinnen. Ik stel mij nog voor, weinig gezegd te hebben, doch dit weet ik, dat ik zei: Volk, ik stel mij voor nog een weg van druk te moeten passeren; dat beneemt mij als het ware ál de blijdschap van mijn overkomst.

De lezer moet weten, dat het altijd zo nu en dan nog voor mijn aandacht zweefde, wat ik uit Markus 10 eerder omschreven heb, maar ik wist niet, dat het zo nabij was. Om hierin kort te zijn, toen het ruchtbaar werd, dat wij gingen vertrekken, waren weer vele tongen hierover in beweging. Veel aanvraag kreeg ik voor ons plaatsje. Eindelijk kwam een voor ons onbekende man op leeftijd, waar de vrouw veel zin in had mee te onderhandelen. Ik liet het meer aan haar over dan dat ik zelf besliste en met weinig woorden was ons voorvaderlijk erfje aan die man verhuurd. Het was in de laatste tijd alsof het het mijne niet meer was en nog veel lossers zou ik worden, zoals zal blijken.

In deze tijd ging ik eens naar mijn kamertje, dat ik als zogenaamd studeerkamertje had ingericht. En zo ik de deur achter mij dicht maakte, vielen met kracht de woorden in mijn ziel: „Zijn doen is enkel majesteit, Aanbiddelijke heerlijkheid, En Zijn gerechtigheid onendig”.

Ik stond stil en kon het niet plaatsen; wist ook niet wat de Heere mij te zeggen had en ging mijns weegs. Alle voorbereidende maatregelen werden genomen voor ons vertrek. Maar wat gebeurde. Het was Vrijdag 9 November 1917. Ik zat 's avonds met de vrouw bij de kachel over al die zaken te spreken. Opeens zei ze: O, mijn zij! Ze schreeuwde aanhoudend van de pijn. Ik stuurde iemand naar de dokter, die last gaf, dat mijn vrouw naar bed moest gaan. Eerst laat in de avond werd het wat dragelijker en 's morgens bleef ze ziek in bed liggen.

De dokter kwam terug en toen ik hem er naar vroeg, gaf hij ten antwoord: Uw vrouw is vrij ernstig ziek, doch ze kan wel beteren.

Dat nam ik wel aan. Ziek, dat kon wel, maar sterven, dát kon niet, zo redeneerde ik. De Heere had haar immers getoond, dat ze naar Rijssen ging? O, kon ik het weergeven hoe blind ik die acht dagen gelopen heb; ja, blind voor haar achteruitgang en mijn netelige positie. Het ging van dag tot dag achteruit, dat alles van achteren beschouwd, maar ik zag het niet. We spraken zeer gemeenzaam en zeiden, dat het wel wezen kon, dat ons vertrek hierdoor werd vertraagd, maar ik dacht in het minst niet, en voor zover ik merken kon, ook zij niet, aan de dood.

Eens kwam ik bij haar aan het bed en vroeg: Moeder, hoe gaat het toch? Och vader, kreeg ik ten antwoord, de zaak is mij vreemd. Laatst met je beroepen had ik zoveel gebondenheid aan en toegang tot de troon. Ik kon niet loslaten, en nu is het, alsof alles gesloten is.

Ik zocht haar op te beuren en zei in mijn dwaasheid: Maar vrouw, je kunt toch nu niet sterven? Ik stel mij nog voor, had de hele wereld of de knapste dokter het gezegd, ik had nog vastgehouden, dat het niet zou geschieden.

Ik was gedurig in het gebed en was ál de negen nachten alleen bij mijn vrouw; dat had

ze het liefste. Soms had ik aangename vertroosting.

Op zekere morgen, nadat ik even bij haar was ingeslapen, vielen mij de woorden in: "In den Heere Heere is een eeuwige rotssteen", Jesaja 26. Ik kreeg hierin enig licht. Het was alsof ik de vastigheid zag en sterkte van zulk een Wezen, Die bij al de wisselende lotgevallen altijd voor Zijn volk een toevlucht blijft. Maar ik verstond in het minst niet, hoe ik dat nodig zou hebben. Het liep zo voort, de ene dag uit, de andere in. Tussenbeide had de vrouw hoge koorts en was erg benauwd. Ook de dokter hield mij blind en keek slechts van dag tot dag op beterschap. Het werd Vrijdagmorgen, één dag voor haar dood. Ik zat met de kinderen aan tafel, had een stukje eten met hen genuttigd en zei tegen één van mijn kinderen: Haal mij even de Bijbel. Het kind kwam met de Bijbel open en reikte mij die over. Daar ik anders gewoon was op vervolg te lezen, maakte ik thans een uitzondering en begon op een open plaats te lezen. Het was Jesaja 43: "Maar nu alzo, zegt de Heere, uw Schepper, o Jakob en uw Formeerder, o Israë!; vreest niet, want Ik heb u verlost". En vers 2: "Wanneer gij zult gaan door het water, Ik zal met u zijn Wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet branden", enz.

O, het was of elk woord een zaak voor mij was. Kennelijk voelde ik, dat de Heere mij wat te zeggen had. Diep geroerd las ik het hoofdstuk ten einde en kon het toch niet verklaren wat het was. Na het dankgebed ging ik naar mijn vrouw, die alles had afgeluisterd. Ik gaf haar te kennen hoe ik gevoeld had, wat de Heere is voor Zijn volk in nood en dood, in vuur en water, in voor- en tegenspoed, zonder in het minst aan haar dood te denken. Toen ik uitgepraat was zei ze: Ja man, ik kreeg nog een aangename terugleiding in hetzelfde hoofdstuk (dat is vers 4) waar staat: "Daarom heb Ik mensen in uw plaats gegeven, omdat gij kostelijk waart in Mijn ogen".

Dat waren de woorden, zei ze, waar ik zo aangenaam mee vertroost ben na de dood van die longen; (u weet wel, dat zal de lezer zich herinneren, waar zij mee dacht te trouwen), dat was voor haar het middel geweest. Ik liep nog wat over en weer, bezorgde mijn gezin met het meisje, dat ik voor hulp had en zo liep ook die dag ten einde.

Ik ging op bezoek belette mij zelf veel met haar te praten en om haar niet te veel te vermoeien, liet ik haar maar veel met rust. De avond kwam, zij was buitengewoon rustig; de kinderen gingen naar bed en het meisje naar huis; daar zat ik weer geheel alleen. Ik zat, op last van de dokter, te turen naar de klok; elk uur moest ze medicijnen hebben en toen ik dan eens las, dan eens bad, viel mij zeer krachtig die waarheid in: "*Hij wendde straks hun lot*".

Voelende dat de Heere mij wat te zeggen had, meende ik, dat het beter zou worden en ik keek naar mijn vrouw. Ze sliep gerust. Ontevreden, dat ze te lang sliep, zei ik: Hoe gaat het? *Ik heb lekker geslapen*, kreeg ik ten antwoord.

Ze legde zich weer neer en toen ik mij op mijn stoel zette, was het vanbinnen: "*Hij wendde straks hun lot*".

Aangenaam was ik werkzaam tot middernacht toe; dan gaf ik haar medicijnen, dan drinken; het was altijd goed. Na middernacht was het of alles bij mij een wending nam. Ik kon niet meer bidden; het was of mij soms een kille huivering beving. Ik werd slaperig en naar en heimelijk ontevreden over mijn beklagenswaardige toestand, maar liet vanzelf in het minst niets blijken.

Het werd 5 uur 's morgens, ik maakte voor mijzelf wat drinken gereed en vroeg de vrouw of zij iets wenste. Op haar toestemmend antwoord bracht ik haar een kopje koffie en een sneetje wittebrood, wat zij met smaak gebruikte, ja, ze was werkelijk beter, zo meenden wij beiden.

Wij spraken even; haar vermogens waren geheel helder, haar stem was fors en ongebroken, haar ogen waren helder en zij ging bij vernieuwing slapen. Ik liep naar achteren en het plekje vergeet ik niet, waar mij met kracht deze waarheid inviel: "*Gij hebt bevel gegeven om mij te verlossen*".

Zo ik zeg, het ging gepaard met kracht, maar ik verstond die waarheid niet. Ik dacht een weinig na en ging verder mijns weegs. Het was 6 uur 's morgens en toen ik binnen kwam, kreeg mijn vrouw een vreselijke hoestbui. Ik hielp haar als naar gewoonte en toen zij tot bedaren kwam, zei ze: Leg me nu maar neer.

Zonder iets te denken, ging ik nog even naar achteren en zeer krachtig kreeg ik dezelfde woorden als even tevoren: "*Gij hebt bevel gegeven om mij te verlossen*".

Overluid riep ik: Heere, wat betekent dat? Wie geeft Gij bevel om mij te verlossen? Dat moet Gij toch Zelf doen?

O, dwaas schepsel dat ik was. Had de Heere het mij daarna niet verklaard, ik was nooit achter het geheim gekomen.

Ik liep er weer mee voort en lette op de klok, of het uur verschenen was en jawel, precies 7 uur ging ik naar haar toe, maakte een kleine beweging aan haar hand, maar kreeg geen antwoord. Ik luisterde, ze sliep gerust. Ik wilde nog even wachten. Een weinig daarna weer hetzelfde en nog was ik blind en ging ik wederom weg.

Ten derde male maakte ik veel beweging en riep haar bij haar naam, maar geen antwoord. Wie schetst mijn verbazing. Ik stond als aan de grond genageld; liet burens, dokter en haar moeder roepen. . . maar alleen een zachte en korte ademhaling, voor het overige lag ze onbewegelijk stil. Ik stond als radeloos, mijn ogen gingen open dat de dood in aantocht was.

Ik zocht het verborgene, maar kon niet; daar stond ik met al mijn kleine kinderen aan haar sterfbed, maar geen één woord kregen we en we zagen het einde naderen met onbeschrijfelijke verbaasdheid. Het werd 9 uur en opeens een snik en de adem bleef weg.

Ziedaar lezer, hier stuit mijn pen op het papier; hier was mijn verwachting als een boom weggerukt; als een verwezen mens stond of lag ik op mijn knieën met mijn kindertjes, waarvan de oudste nog 9 jaar moest worden. Ik stond in de positie, wat ik beschreven heb, op het punt te vertrekken; de wereld werd mij haast te klein, maar daar ik het volle bewustzijn had, riep ik gedurig: *Heere, bewaar mij voor opstand*.

Ik ga hier al de verdere bijzonderheden van die tijd voorbij, doch wil de bescheiden lezer even melden, hoe goed de Heere voor mij was in zulk een diepe beproevingsweg. Was dat niet zo geweest, ik was vergaan in al mijn druk. O, dwaas en nog eens dwaas schepsel als ik was, die omsprong met Jehova's beloftenissen en toezeggingen naar eigen goedvinden, zoals wij het liefste hebben.

Ik ga het u hier in het kort verhalen. Hoe ik de Zaterdag van haar sterven heb doorgebracht, valt mij moeilijk te beschrijven. Het was aller-droevigst. Soms, het is te dwaas om te zeggen, dacht ik, dat de Heere nog een wonder zou doen en haar levend maken. Duizend slingeren en zorgen maakten zich van mij meester en toegang tot God had ik zeer weinig. Het werd avond. De kinderen werden te bed geholpen en ik dacht: Wat zal ik doen? Slapen kan ik niet; ik ben door overmatige droefheid verslonden. Een maalstroom van gedachten maakte zich van mij meester, maar toch eindelijk besluitend de weg der middelen te volgen, begaf ik mij ter ruste. Ik legde mij neer en sliep terstond in; niet één ongeruste gedachte vergezelde mij; geen benauwde droom of gejaagde gemoedsstemming, die mij verontrustte.

Ik werd de gehele nacht niet wakker, dan op de gewone tijd in de morgen, met dit

versje uit Psalm 42: 5 (oude rijm):

*Al de grote waterstromen,
Zijn Heer' over mij gegaan,
En mij over 't hoofd gekomen,
Maar Gij hebt mij bijgestaan.
's Daags toont mij Uw goedheid,
En 's nachts Uw barmhartigheid,
Dies wil ik U, Heer' belijden,
Gij hoedt mijn ziel t' allen tijden.*

Ik voelde mij enigszins verkwikt naar lichaam en ziel, stond op en nadat ik een kleine verkwikking naar het lichaam genoten had, ging ik in het achterhuis, om het weinige vee, dat ik nog had, te verzorgen.

Het was Zondagmorgen en al was het, zoals ik zeg, dat ik enige verkwikking ontvangen had, uitwendig door een rustige slaap en inwendig door toepassing van het genoemde versje, zo kan de lezer zich voorstellen, dat alles toch voor mij een raadsel, een onopgeloste zaak was. Ik begon derhalve te redeneren, ging eens naar mijn vrouw en bewonderde de kalmheid van haar gelaat. Het was alsof er een lach op haar gezicht lag; de dood had geen enkele benauwde trek in haar wezen achtergelaten.

Onmogelijk kon ik het thuis brengen, wat wij samen ervaren hadden. Ik liep naar achteren, als in een radeloze toestand en toen ik de achterdeur openmaakte, viel mij met kracht dezelfde waarheid van de vorige morgen, die toen tweemaal met kracht in mijn ziel gevallen was, te binnen: "Gij hebt bevel gegeven om mij te verlossen". Evenmin zou ik nu geweten hebben wat de Heere mij te zeggen had, als de vorige morgen. Maar zie, toen mij die woorden invielen, kwam de Heere over en maakte mij zo duidelijk, wat Hij gisteren had willen zeggen. Hij had de dood bevel gegeven om haar (niet mij) te verlossen.

Duidelijk werd mij getoond, hoe de dood slechts op Goddelijk bevel onze woning was binnen getreden en dat sterven voor haar een zalige ure, de dood een aangename bode, het scheiden een onuitsprekelijke weldaad geweest was; hoe die verlossing thans was begonnen en nu eeuwig zou voortduren.

Ogenblikkelijk was het of ik opgetrokken werd boven het stof. Ik zal niet weergeven of kunnen weergeven, hoe zalig ik voor dat ogenblik gesteld was. Die het niet weet of kent, zou zeggen: Het is geestdrijfverij. Maar vrijmoedig zeg ik: *Zonder iets met mijn lichamelijk ogen te zien, oefende ik gemeenschap met haar voor de troon.*

O, ik voelde mij te laag en nog in het stof, om dat geluk en die zaligheid met haar te delen, maar ik was zo verheugd dat ze daar was, dat ik al het vleselijke gemis voor dat ogenblik verloor en deze woorden kreeg: "En Die op de troon zit, zal haar overschaduwen".

Daar zag ik haar voor eeuwig veilig bij en in een Drie-enig God; ik had nooit meer voor haar te zorgen en geen huwelijksbanden, die ons ooit meer zouden binden. Ze was verlost van een ellendig lichaam, een moeitevol zorgelijk leven en wat meer zegt, een lichaam der zonde en des doods; de kostelijke ziel was haar kooi ontvloden en nu was ze volmaakt God dienende in Zijn tempel.

Ik weet niet, tot dusver in mijn leven zulk een aangename toestand doormaakt te hebben. Ik kan maar terloops aanstippen, wat ik doormaakte. Ik liep naar voren en riep mijn kindertjes bij elkaar om met hen te zingen: "Maar, 't vrome volk, in U verheugd, zal huppelen van zielevreugd, daar zij hun wens verkrijgen. Hun blijdschap zal dan, onbepaald, door 't licht, dat van Zijn aanzicht straalt, ten hoogste toppunt stijgen", enz. Ik begon mijn kindertjes te vertellen waar hun moeder thans was, nu wij hier in rouw

zaten; dat zij het witte kleed droeg voor de troon en wel nooit meer bij ons op deze aarde zou komen, maar als wij haar God mochten leren kennen, dat we dan ook haar geluk eenmaal zouden delen.

Ik had de wereld het mij betwist, dat zij bij de Heere was, dan had ik alleen staande gehouden. Hier kwam nog bij, dat mij al de donkere teksten als in helder middaglicht verklaard werden, waar ik tevoren niets van begrepen had. "Hij wendde straks hun lot". Wat kon er zaliger wending zijn, dan uit de duisternis in liet volle licht? Het hoofdstuk van de vorige dag, over dat vuur en water; daar was ik nu in en ik had een Leidsman.

De reis naar Zeeland, hoe nodig was die, inzonderheid om mijn kinderen de Heere aan te bevelen. De donkere weg naar Jeruzalem, Markus 10, wat ik tevoren gehad had, om verbaasd en bevreesd te volgen. Het versje uit Psalm 111: "Zijn doen is enkel majesteit".

Het was of de Heere nu zei: Dat heb Ik ermee bedoeld. Ik zag nu, hoe de Heere mij lang van tevoren had voorbereid, maar dat ik het niet had begrepen en altijd verkeerde toepassingen gemaakt had, naar eigen goedvinden. Niets was mij duister, zelfs hoe ik gemeend had, dat mijn vrouw mee moest optrekken naar Rijssen, zag ik nu duidelijk, hoe de Heere haar getoond had, waar haar man zou moeten wezen, maar hoe Hij haar recht als de morgenzonnestralen deed blinken en een ander en beter huis voor haar had, dan een plekje op deze nietige aarde, waar zij tot rust zou komen. Zeer aangenaam bracht ik de eerste dagen door. Zeer veel deelneming kreeg ik uit al de plaatsen waar ik geweest was. Bezoek, mondelinge en schriftelijke deelneming, waar als het ware het hoofd van zou duizelen. En als ik dan laat in de nacht de brieven nog zat te lezen, dan zei ik bij mijzelf: Ja mensen, hoe goed u het ook meent, als ik anders geen troost had, dan verging ik in de druk.

Het duurde zolang, tot mijn vrouw begraven was. Die dag was een dag van grote plechtigheid. Vele vrienden, uit Rijssen en andere plaatsen, waren aanwezig. Ds. K. leidde de begrafenis. Droefenis en blijdschap waren als het ware gemengd. Aandoenlijk schouwspel. Ik nam al de kindertjes mee naar de groeve, tot de kleinste toe, in zware rouw. Vele toeschouwers kwamen zien en luisteren. Slechts weinig woorden heb ik daar gesproken. Haar lievelingsversje, Psalm 32: 1, hebben wij op de stille begraafplaats aangeheven en zo het lichaam aan de groeve der vertering toevertrouwd, tot de grote dag der opstanding, als de doden, klein en groot, zullen staan voor God en ook haar lichaam uit het stof zal verrijzen, om met al de vromen, in lichaam en ziel, eeuwig de Heere groot te maken.

Ik zeg, zolang duurde het aangename. Toen de vrouw in het graf was, de vrienden weg waren en ik alleen was, kreeg ik gedurig het vlees terug; het aangename week. O, droeve laatste dagen van mijn verblijf in Beekbergen. Vanzelf moest ik de aangenomen roeping naar Rijssen opvolgen; ik verlangde zelfs zeer om weg te komen. Wat zou ik met mijn kindertjes daar alleen beginnen? In overleg met de vrienden van Rijssen, werden dan ook zo spoedig mogelijk middelen voor het vertrek in het werk gesteld.

Wie had kunnen denken, dat ik verlangen zou van dat erfje af te komen, waar ik tevoren zo aan gehecht was? Wie had kunnen denken, dat wij beiden gelijk hadden, toen dat voorviel, wat ik hiervoor beschreven heb, dat zij zei: Ik geloof niet, dat wij nog eens moeten verhuizen; en ik geloofde het wel. Zij moest daar sterven en ik verhuizen. O, als ik in huis al de herinneringen zag van haar zorgzaam leven en dan keek op mijzelf en de kinderen, dan kon ik in huis niet wezen, maar liep naar buiten.

Doch laat ik mij op dat terrein niet begeven. Ik kreeg van de vrienden en de

kerkenraad in Beekbergen een dringend verzoek, eerst nog een afscheidswoordje in hun midden te spreken. Hoezeer ik er tegen op zag (want ik had in die tijd niet meer gesproken) heb ik daaraan voldaan, ik meen op de 4e December.

Het kerkje was veel te vol, zodat de consistorie mede bezet was en er zit- noch staanplaats over was. Roerend was het laatste woord in mijn eigen plaats en onder eigen volk, waar ik geboren en opgevoed was. Temeer, daar ik in zulk een positie als thans, hen ging verlaten. Ik bepaalde de aanwezigen bij des Heilands woorden uit Johannes 14: 31a: "Laat ons van hier gaan".

Ik zal die verhandeling hier niet laten volgen, maar de lezer zal zelf wel voelen, wat het inhield, van hier, de plaats van mijn geboorte, waar druk en tranen, strijd en moeite, maar waar ook aangename en zoete herinneringen lagen, weg te gaan; dat achter e laten in het gaan van het aller-dierbaarste pand op aarde, een donkere toekomst in en een gans andere levenspositie, als waarin ik geboren en opgevoed was. Welk een ruim veld opende dat voor mij in de toepassing.

En het voornaamste was dat woord ons, hoe Jezus niet Zijn discipelen stuurde en Zelf achterbleef, maar Zelf mee ging, om hun kruisen te dragen en hen te verzorgen in nood en dood. Met veel aandoeningen namen we afscheid en zo ben ik op de 11^e December 1917 met mijn kindertjes van plaats en erf, waar ik geboren was, vertrokken en met het mijne en de mijnen, te Rijssen aangekomen.

Ik ben daar zeer vriendelijk onthaald. Vele vrouwen toonden hun bereidwilligheid en belangstelling in mijn zo drukkend uitwendig lot en trachtten hetzelfde met raad en daad te verlichten.

Ik had in Beekbergen, omdat de tijd aldaar kort was, geen andere hulp genomen, dan het meisje, dat ik reeds had bij het leven der vrouw. Maar nu moest ik vanzelf een andere hulp voor mijn huishouden hebben. Ik zal om vele redenen dit alles in het brede niet verhalen, wellicht zal hieronder nog iets dienaangaande volgen.

Ik deed op de 16e December 1917 mijn intrede in mijn eerste gemeente, na in een voorafgaande godsdienstoefening plechtig in het ambt te zijn bevestigd door Ds. K. te V. Een dag van grote betekenis. De indrukken voor die tijd waren meer vanbinnen dan vanbuiten. Gevoelens van onbekwaamheid en stil vertrouwen wisselden zich gedurig af in mijn ziel. Een uitwendig droevig tafereel was het, mijn kinderen moederloos te zien zitten en van de andere zijde, stond ik als een toonbeeld van Jehovah's bijzondere zorg en goedertierenheid.

Ik beklom 's avonds de kansel voor een talrijke schare, waaronder ook de burgemeester van de plaats zich bevond. Ik nam een voorafpraak met het opgezongen versje, Psalm 111: "Hij heeft Zijn wonderen een gedachtenis gesteld". Ik zocht de hoorders in het kort voor te stellen, hoe Jehovah dat met Israël gedaan had; al de wonderen tot een blijvende gedachtenis. En heden zong de kerk nog, hoe de Heere door woeste baren en brede stromen een effen pad baande, om Zijn volk veilig te leiden en van Farao's dienstbaarheid en tirannie te verlossen.

De wonderen van de woestijn, van de Jordaan, van Kanaän; ze stonden als verenigd, tot Gods lof en dienden tot onderwijzing en vertroosting voor de ganse kerk. Daarna leidde dat vanzelf tot al de wonderen, waarmee de Heere al Zijn volk omringde; ja, hoe zelfs een ieder van hen stond als een blijvend wonderteken op de aarde, als getrokken uit de tegenwoordige boze wereld en de macht des duivels en als zodanig, te midden van al het bruisen der wateren, in de kracht Gods bewaard werden, door het geloof, tot de zaligheid, om dan eeuwig als wondertekenen te staan en zelf in verwondering en aanbidding weg te zinken, om op een volmaakte toon met al de

hemellingen te zingen: "Niet ons, o Heere, niet ons, maar Uwen Naam alleen zij de eer".

Ten laatste zei ik, hoe het ogenblik van heden, van Jehovah's wonderlijke daden en handelingen een zeer duidelijk bewijs leverde in de persoon die voor hen stond en thans voor het eerst in de ambtelijke bediening, als hun herder en leraar de kansel beklommen had. Zeer in het kort schetste ik die wonderen, hoe ik uit een afgelegen hoekje van de aardbodem, van zeer geringe stand, door zeer duistere en voor ons onbegrijpelijke wegen (daar ik, naar de loop der natuur, een arme dagloner moest zijn), thans als leraar mijn gemeente mocht aanschouwen en dat ál zou staan tot een blijvende gedachtenis, die de Heere aan die wonderen stelde. Ik heb daarna mij aan de gemeente verbonden met het onderwerp, dat de Heere voor mij en mijn vrouw had willen gebruiken, om ons Rijssen als mijn gemeente aan te wijzen. Het luidde aldus, 2 Koningen 4: 29: "En hij zeide tot Géhazi: Gord uw lenden, en neem mijn staf in uw hand, en ga henen; zo gij iemand vindt, groet hem niet; en zo u iemand groet, antwoordt hem niet; en leg mijn staf op het aangezicht van den jongen".

Ik zal hier de verhandeling niet weergeven. De bescheiden lezer zal zich voorstellen, hoe hier de weg open lag - nadat ik in het kort een Schriftuurlijke verklaring hieraan gegeven had, waarin deze drie dingen als hoofdzaken uitkwamen: 1. de Zender; 2. de gezondene en 3. de last of boodschap om de weg, die achter mij lag, de roeping en zending beide, de hoorders mee te delen en op welke wijze de Heere de weg naar hier gebaad had en welke, voor het vlees zo smartelijke, wegen hieraan waren voorafgegaan. Zeer zocht ik evenwel dat alles, wat mijn gemoed in beweging kon brengen, te vermijden en zag maar weinig naar de zijde van mijn kinderen, die allen in rouwgewaad hun vaders plechtige bediening aanschouwden en veel te jong waren, om mijn en hun toestand in te denken.

Aan het eind sprak ik nog tot B. en W. en de consulent, die mij bevestigd had en die blijkbaar in mijn toestand deelde. Voorts nog tot de kerkenraad en ten laatste tot de familieleden en vrienden uit mijn geboorteplaats, die vanuit hun plaats waren opgekomen, om deze plechtigheid bij te wonen. Alles had een zeer stichtelijk verloop en velen gingen, evenals ik, onder veel indruk huiswaarts.

Daar alles overigens nog vers is en ik, terwijl ik dit schrijf, in deze zelfde gemeente nog werkzaam ben, is het mij zeer moeilijk vele bijzonderheden te vermelden, die het anders waard waren. Alleen wil ik zeggen: Hoe meer ik in de plaats inburgerde, hoe meer ik mij daar thuis voelde. Zeer raakte ik aan het volk van God verbonden en ik mag, dunkt mij, met vrijmoedigheid schrijven, dat de Heere Zich in de bediening des Woords en der sacramenten, niet onbetuigd heeft gelaten en dat er banden gelegd werden, die niet meer verbroken zullen worden. Inzonderheid kwam dat naar voren, toen wij een beroep naar elders ontvingen. Thans, terwijl ik dit schrijf, kwam die boodschap van elders: *Kom over en help ons*, niet minder dan zeventien malen tot ons, maar ik heb tot heden geen ander licht gehad, dan dat mijn arbeid in mijn tegenwoordige gemeente nog niet ten einde was.

Hoezeer ik van mijn onwaardigheid en onbekwaamheid tot dat gewichtvolle werk overtuigd was en ik gedurig dacht: Ze zullen mij zat worden, de kerk liep elke Zondag overvol en er kwamen zich gedurig nieuwe leden aanmelden, die in gemeenschap met ons begeerden te leven, zodat er spoedig zitplaatsen te weinig waren en het kerkgebouw, tevoren maar gedeeltelijk, nu geheel gemeubileerd werd. Is het waar, zoals ik tevoren meldde, dat Rijssen bevoorrecht was met volk van God boven andere plaatsen, ook is het waar, tot onze diepe smart moeten wij het zeggen, dat ook dáár,

zoals in vele plaatsen in ons land, heersende zonden waren, die vooral onder het opkomend geslacht, als vanouds gewoonten, niet voor zonden gerekend werden.

Het was b. v. geen wonder, dat trouwe catechisanten en kerkgangers, die doopleiden der gemeente waren, even trouw kermissen en allerhande goddeloze gemakkelikheden gingen bezoeken, als de kerk en de catechisatie. Het waren (evenwel niet onder allen) oude gewoonten, dat de ouders al vroeg hun kinderen geld gaven, dat zij dan zelf naar wens op feestjes en jaarmarkten versnoepten en als gevolg zeer aan de straat gehecht waren.

Veel moest ik tegen deze en dergelijke verkeerdheden te velde trekken en later bij ervaring vaak leren, hoe nutteloos (zoals wij het noemen zouden) het is, de staf des Woords op een dode jongen te leggen, als de grote Eliza niet komt om levend te maken. Ach, dacht ik menigmaal, vroeger meende ik in mijn dwaasheid, dat de mensen zich op een ernstige prediking wel zouden bekeren van hun boze wegen, maar nu moest ik leren, dat de voornaamste arbeider onder de Bijbelheiligen moesten klagen: *Wie heeft onze prediking geloofd en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard?*

Inzonderheid was het mij een zware taak om biddag te houden; als ik dan zag op land, kerk en gemeente, ja, op mijn eigen persoon, hoe onverootmoedigd het hart was, onder het aanhouden van de uitwendige vormen, dan vreesde ik menigmaal, dat de Heere ons zou wegdrijven van Zijn aangezicht, in plaats van onze bede te horen.

En wonderlijk was het, waren het zulke of andere gelegenheden, hoe meer ik in de knel zat, zodat ik met verbaasdheid en vrees de kansel moest beklimmen, hoe meer ik veelal met opening en gemakkelikheden het Woord mocht brengen en van achteren soms horen, dat de Heere er het Zijne mee gewrocht had. Wat ik in het eenzame soms doormaakte, wist de gemeente niet. Veel minder, met welke benauwdheid ik het stoeltje moest beklimmen, als de binnenprater soms zei, dat ik geheel uitgesproken raakte of dat ik slechts in dienst was voor de ware kinderen van God, maar er straks voor eeuwig zou uitgezet worden en ledig weggezonden; dan zei ik menigmaal: Wat ben ik begonnen. Maar dit is mij veelal gebleken: Hoezeer ik aangetijgd werd vanbinnen, vóór en ná de diensten, voor de tijd, dat ik voor de gemeente stond, moest de tegenpartijder zwijgen en het heeft mij tot dusver aan niets ontbroken.

Onderzoeken, dat deed ik met lust, omdat ik de weg der middelen altijd beminde. Maar ik durfde nooit op het werk van een ander te azen, zoals prediciën van ontslapen godzalige leraren. Ik dacht: Diezelfde Geest, Die hun geleid had, moest mij ook leiden en datzelfde Woord was nog even rijk en onuitputtelijk als voor honderden jaren.

Overigens had de vijand veel meer macht om mij mijn staat voor de eeuwigheid, dan mijn ambtelijke bediening te betwisten en ik was en bleef voor mijzelf een bekommerd mens. Wat mijn huisgezin betrof, ga ik de lezer thans in korte trekken nog iets meedelen.

Zoals ik tevoren gezegd heb, moest ik in mijn eerste gemeente met een huishoudster beginnen. Ik zal sommige bijzonderheden dienaangaande niet vermelden, maar wil dit zeggen, dat ik bij al de weldaden, die ik genoot in mijn bediening, waar ook mee in verband stond, dat ik voor het tijdelijk onderhoud geen zorg had, ik in mijn gezinsleven met vele moeilijkheden had te kampen. Hetgeen de lezer zich zal voorstellen, voelde ik dag aan dag het gemis van mijn lieve vrouw, wat mij soms zó ondragelijk werd, dat ál het andere dat ik had, vanwege diepe moedeloosheid, mij niet kon bekoren.

Mijn bediening trachtte ik hoog te houden en zoveel mogelijk ook met zelfopoffering mij daaraan te wijden, maar anders had ik niets meer in de wereld en soms kwam de

zorg voor mijn kleine kinderen zó loodzwaar op mij af, dat ik vreesde van druk te verkwijnen. Was ik op huisbezoek geweest of elders wezen preken, o, als ik dan thuiskwam, was het gemis mij soms ondragelijk; dan herinnerde ik mij dat vorig aangenaam onthaal en het vertellen aan elkaar van de bijzonderheden van de reis. Ik kon dan soms noch eten, noch drinken en menigmaal voelde ik vanbinnen de opstand, dat de Heere zulk een weg met mij gehouden had. Hoezeer ik overtuigd was van de tegenwoordige geluksstaat van mijn vrouw en dat de Heere mij kennelijk beloofd had, mij niet te zullen begeven of verlaten, zo moest ik bij ervaring leren, dat al het aangename van voorheen ons niet kan troosten, als de Heere Zich verbergt en als ons vlees en onze vijandschap de overhand krijgen. Hierbij kwam nog, dat ik vooral de eerste winter veel te tobben had met mijn kinderen en dat mijn eerste huishoudster door ziekte moest vertrekken.

Een volgende had ik maar nauwelijks twee maanden, omdat ik met een ander reeds tevoren afgesproken had, dat ze mij voor vast zou helpen, zodat ik reeds binnen een half jaar de derde huishoudster had. Wijselijk verberg ik hier veel dingen, maar wil terloops aanstippen, wat mij in deze tijd wedervaarde.

Ik was veel in gepeins, wat dat zou worden en kreeg tussenbeide stille verzuchtingen in het verborgen. Ik zag, hoezeer ik mijn vrouw ook bemind had, dat zij niet tot mij zou wederkeren en ik met een dode geen gemeenschap kon hebben. Ik vroeg of de Heere een weg voor mij wilde openen, om mij ten andere male tot de huwelijke staat te brengen. Zag ik op mijn kinderen, dan vreesde ik zeer voor een tweede moeder. Keek ik in het rond, dan kon ik aan geen één denken, die in mijn tegenwoordige positie zich beschikbaar zou stellen voor zulk een zware taak.

Eens, toen ik zo aan het denken was en daarvoor in het minst geen mogelijkheid zag en op mijn studeerkamer zat te wenen, kreeg ik deze woorden: "En de Heere zegende Jobs laatste meer dan zijn eerste". Veel troost schepte ik hieruit voor mijzelf en het was of de Heere mij voorkwam, dat Hij de mensen op de aardbodem geschapen had in menigte en Zelf er zo eentje, als het Hem behaagde, mij zou toeschikken. Met welke gelegenheid kan ik mij niet herinneren, maar op zekere tijd was het, dat ik nog eens bij dezelfde woorden werd bepaald van Job.

Op een andere tijd, dat ik veel tegenstrijdigs bijeen zat te rapen om tot zulk een stap te komen, werd ik bepaald bij de woorden: "En Abraham voer voort en nam een vrouw, wier naam was Ketura". Ik kreeg een inzicht voor die tijd, hoe Abraham ook daar in de vreze des Heeren voortvoer en dat zulks niet verhinderde, dat hij een vriend van God was en bleef. Nog met een andere gelegenheid kreeg ik de woorden: "Twee zijn beter dan één".

De lezer moet zich voorstellen, dat hier, wat ik in het voorbijgaan aanstip, veel tijd overheen ging en dat hoop en vrees bij stijgen en dalen mij vanbinnen vaak in zoveel slingeringen brachten, dat ik niet wist wat ik moest beginnen; was het aangename weg, dan stond ik weer en vreesde zeer voor een verkeerde stap. Toen ik ongeveer anderhalf jaar weduwnaar was, deed zich het volgende voor.

Ik had een vriend te A., waar ik soms verborgen dingen mee besprak en in wie ik veel vertrouwen had. Genoemde persoon zei, toen ik eens mijn treurige positie met hem besprak, een vrouw voor mij te weten, die zijns inziens de mijne zou moeten worden. Het was een vrouw van ongeveer mijn leeftijd met, behalve de genade die zij bezat, veel voortreffelijke hoedanigheden.

Ik, die uit mijn netelige positie graag verlost wilde zijn, kreeg daartoe veel lust en meende haast geholpen te zijn.

Zoals mijn gewoonte was, bracht ik de zaak voor de Heere, doch alles bleef donker.

Eens was ik zeer moedeloos in die tijd en toen ik over de zaak dacht, vielen mij met kracht deze woorden in: "God baande door de woeste baren, en brede stromen ons een pad". Ik kreeg daarop enige verlichting en voelde, dat het van de Heere was, maar kon het niet thuisbrengen. Ik wilde maar, dat de Heere mij zeggen zou of ik die weg met genoemde jonge vrouw in zou moeten en dan had ik maar het liefst, dat de Heere ja zei, want ik wilde het graag.

O, hardnekkige mensenkinderen dat we toch zijn. Ik zou weer moeten leren wat het is Gods Woord verkeerd toe te passen. Ik had dus geen beslissing en daar ik meende, dat de nood in mijn gezin zo groot was, had ik de Heere wel willen dwingen om het mij te zeggen. Ik ging naar mijn kamer en onder biddend opzien opende ik de Bijbel met gesloten ogen en wees met mijn vinger bij 1 Koningen 5: 9, alleen die woorden: "Ik zal ze daar losmaken en gij zult ze wegnemen". Ik wist niet wat ik er van maken moest, maar kreeg de indruk, dat er een losmaking plaats moest hebben, waar ik wellicht niet op rekende, maar ik paste het in mijn dwaasheid alles op mijn voornemen toe. Het ging zo voort en ik durfde zo niet te onderhandelen, totdat ik op zekere tijd uit Psalm 37: 12 (berijmd): "De hoge God keurt Zijne wegen goed", meende de doorslag te krijgen. Maar ik herinner mij nog goed, dat ik zei: Heere, het gaat lang zo duidelijk niet toe als met mijn eerste vrouw. Het was vanbinnen, dunkt mij, zo dor.

Maar evenwel meende ik beslist te zijn en ging naar voormelde vriend, om voor mij met haar te spreken of zij genegen was enige onderhandelingen met mij te houden. Mijn vriend vond dit minder aangenaam en wilde, dat ik hem een schriftelijke boodschap meegaf, zodat zij teneinde iets van mijzelf kon vernemen. Ik ging naar huis en stelde enkele zinnen op papier, waarin ik mijn tegenwoordige toestand betreffende mijn gezin bloot legde en haar, zonder van mij verder iets te schrijven, vroeg of zij genegen was met mij te onderhandelen en vroeg tenslotte een schriftelijk antwoord. Ik vergeet het nooit! De lezer zal denken: Wat bent u toch een rare man. Ik nam de envelop, vouwde de brief erin en legde die dichtgemaakt voor mij op de schrijftafel en toen ik die neerlegde, ontvielen de woorden uit mijn mond: Heere, schrijf Gij er een adres op. Doch, ik dacht hier niet meer over na en bezorgde de man de brief zonder adres, omdat ik het niet wist.

Binnen veertien dagen had ik een vriendelijk briefje terug, dat ze er niet op inging, hoeveel ze ook voor mijn persoon en kinderen mocht voelen; zij kon niet zien, dat de weg des Heeren zo lag en dat ook kerkelijke aangelegenheden dat zouden bemoeilijken, maar dat ze mij een vrouw in de gunst des Heeren toewenste. O, kon ik mij uitdrukken, hoe diep ik in mijn ziel was geschokt en bitter teleurgesteld moest ik de vruchten van eigen inbeelding, verkeerde toepassing van Gods Woord en ook vertrouwen in mensen (hoezeer anders ook bemind) daar bekopen. Maar als ik dan diep terneergeslagen zat te peinzen, vielen mij meer dan eens de woorden in uit Psalm 6: "Hij houdt getrouw Zijn Woord". Ik kon mij voor die tijd daar weinig mee troosten, maar begreep toch, dat de Heere Zijn Woord wel houdt, maar tevens zó, als Hij het bedoelt, maar niet zoals wij het toepassen.

Het is thans het begin van het jaar onzes Heeren 1943.

Zoals de lezer aan de data merken zal, is het ongeveer 23 jaar geleden, dat ik het hieraan voorafgaande schreef. Ik was toen nog in mijn eerste standplaats en heb het beschrijven van de weg, die de Heere met mij gehouden heeft, vanwege veelvuldige zwakheden des lichaams en zeer uitgebreide ambtelijke werkzaamheden, moeten staken. Thans ben ik oud en grijs geworden en heb, zo het de Heere belijft mij te sparen, over enkele weken de leeftijd van 70 jaar bereikt. Veel is er in die tussentijd gepasseerd.

Dikwijls had ik het voornemen om mijn levensbeschrijving te vervolgen, doch altijd werd het afgebroken en kwam ik er niet aan toe. Eensdeels werd ik verzocht en gedrongen om predicatiën te schrijven en die door de druk bekend te maken, waaraan ik, naarmate de Heere mij licht, tijd en kracht beliefd te geven, heb mogen voldoen, welke onder het publiek zijn verspreid en de eeuwigheid zal openbaren of het in eenvoudigheid gezaaide zaad nog enige vrucht heeft afgeworpen. Dán werkte ik mee aan diverse bladen, scheurkalenders, enz., kreeg zitting in synode- commissies en anderzijds werd, inzonderheid na mijn vertrek uit Rijssen, mijn ambtelijke arbeid zoveel uitgebreid, dat ik aan het werken aan een levensbeschrijving niet kon denken.

Maar nu ik, zoals ik zeg, oud geworden ben en wegens vele zwakheden des lichaams mijn arbeid in het dienstwerk veel heb moeten inkorten, word ik gedurig teruggewezen naar het onafgedane werk, dat altijd nog in een lade op mijn studeerkamer verborgen ligt en bijna in vergetelheid gekomen is.

Ik stel mij nu gedurig de vraag: Mag ik dat nu zomaar onafgewerkt laten liggen? Zij zullen het na mijn dood vinden en wie Temeer word ik gedrongen om het weer ter hand te nemen, omdat de tijd van mijn ontbinding wel eens nabij kon wezen.

Eindelijk besloot ik dan, om het hieraan voorafgaande te vervolgen en zo mogelijk te beëindigen. Ik verzoek hier evenwel de lezer in aanmerking te willen nemen, dat ik veel van het gepasseerde in de reeks van jaren, die thans achter ons ligt, voorbij moet gaan, of maar ten dele en zeer in het kort aanstippen, vooral om het werkje niet te groot en voor minvermogenden onbereikbaar te maken en ook omdat mijn krachten het niet toelaten, mij hieraan weken achtereen aan te geven.

Als ik dan in het kort het voorafgaande ga vervolgen, dan geschiedt dat onder biddend opzien tot de Koning van Zijn duur- gekochte Kerk, of Hij de hoofdzaken van de weg, die Hij in Zijn eeuwige wijsheid met mij gehouden heeft, mij in orde voor de aandacht belijft te brengen en mij wil bewaren voor snode zelfbedoelingen, om mij zelf te geven, wat Hem alleen toekomt, namelijk de lof en eer en dankzegging tot in eeuwigheid. Tevens, of het Hem behagen mag, het eenvoudige woord voor deze of gene tot een blijvende zegen te doen gedijen.

Ik ga u dan in het kort medelen, hoe de Heere mij op een wonderlijke wijze weer voorzien heeft van een andere levensgezellin en dat na veel tobben, worstelingen en teleurstellingen. Het was, volgens enkele zeer korte aantekeningen, die ik thans ga naspeuren, op de 9e Februari van het jaar 1919, dat ik een avondbeurt- je te Wierden, een naburig dorp van Rijssen, zou vervullen, waar een kleine groep mensen zich verzameld had, omdat ze zich met de leer van de plaatselijke voorganger niet konden verenigen. Het was niet voor het eerst, dat ik daar kwam; zo nu en dan hield ik daar een weekdienst en de belangstelling daarvoor, groeide bijna van keer tot keer, als ik daar kwam. Op de bewuste avond, waarvan ik nu spreek, had ik tot onderwerp het 20e vers van het 3e hoofdstuk van het boek der Openbaring van Johannes, waar wij lezen: "Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop", enz. Ik sprak met opening en vrijmoedigheid en na afloop van de dienst ging ik, als gewoonlijk; bij een aldaar wonende godvrezende man, die tevens ouderling was, een kop koffie drinken, om een poosje te spreken met verscheidene vrienden, die daar dan samenkwamen. Alles verliep als gewoon en ik keerde evenzo huiswaarts, zonder iets bijzonders op te merken.

Na enkele weken werd mij verzocht nog eens te komen preken in voornoemd dorp, waaraan ik gevolg gaf en dus op de bepaalde avond daarheen ging. Onder de gesprekken, die ten huize van voornoemde ouderling vóór de dienst gehouden werden, was het

90 of ik iets merkte, dat bijzonder de belangstelling opwekte en het gesprek levendig

hield. Toen ik vroeg wat er was, kreeg ik van de oudste ten antwoord: Och dominee, het zal zowel uw als onze belangstelling hebben, hetgeen wij bespreken. Er is de vorige keer, dat u hier preekte, naar we hopen, een meisje geraakt; zij is thans ongelukkig en God kwijt, enz. Doch we zullen dat maar achterna zien, onze ouden zeiden wel: Het moet eerst overzomeren en overwinteren. Vanzelf was mijn ziel over zulk een nieuwstijding verheugd. Het is het uitzien en verlangen van een zaaier, dat het zaad niet bij de weg, op de rotsen of tussen de doornen valt. Ik heb later nog vaak gevraagd naar het verloop van dat alles en kreeg de ene keer een moedgevend, de andere keer een meer teleurstellend antwoord, maar het duurde een lange tijd, voor ik zelf eens de gelegenheid kreeg haar persoonlijk te ontmoeten. Toen die gelegenheid kwam, kreeg ik weinig te horen, maar merkte veel beschaamdheid en verlegenheid, doch kreeg tussenbeide hoop, dat de Heere een goed werk bij dat meisje begonnen had.

Intussen bleef ik tobben in mijn gezin en het was en bleef bijna mijn dagelijkse verzuchting, of het de Heere behagen mocht, de lege plaats in mijn gezin te vervullen. Maar alles bleef duister en onmogelijk, voor zover ik het kon bezien. Kreeg ik enige aanwijzing van bevriende zijde of meende ik zelf een mogelijkheid open te zien, de Heere brak alles af en de onmogelijkheid in mijn schatting een vrouw, die tevens moeder van zes kinderen moest worden, trad telkens weer naar voren.

Zo heb ik bijna vier en een half jaar voortgetobd en had ik -de ene tijd verademing en hoop, dat de Heere te Zijner tijd alles maken zou, op een andere tijd zonk ik weer weg in moedeloosheid en ik dacht niet anders, dan dat ik mijn leven lang zo moest voortsukkelen. Evenwel bleef het een deel in mijn verzuchtingen behouden en kon ik niet loslaten, klagende de Heere achteraan, om uitkomst en genadige ondersteuning in mijn droevig lot.

Ik moet hier om vele redenen kort zijn en veel voorbijgaan, dat anders de moeite wel waard was te vermelden. Intussen had het de Heere behaagd, in het tevoren genoemde meisje door te werken en de vloek en schuld van haar weg te nemen en ze kwam bij gelegenheid zo nu en dan een keertje onder ons dak. Ik zag en sprak haar nu meer dan vroeger, maar nooit, dat kan ik met vrijmoedigheid zeggen en schrijven, was er een gedachte of voornemen, om haar in een gezin als het mijne was, te nodigen. Immers, dat zou meer dan onpasselijk zijn, zo redeneerde ik, een jong meisje bij een weduwnaar met zes kinderen. . . . dat leek nergens naar. Ik zette dat geheel van mij af, ik moest iemand hebben van ongeveer mijn leeftijd; wij moesten bij elkaar passen.

O, wat is de mens toch dwaas, vol illusies, om wél de Heere te vragen, maar intussen Hem de weg voor te schrijven, die wij zelf het liefst zouden willen. Zólang heb ik dus mijzelf als het ware gemarteld, tot ik op zekere tijd het huwelijk moest bevestigen van een weduwnaar, die ik goed kende.

Het was pas ruim een jaar geleden, dat zijn vrouw gestorven was en nu kreeg hij een ander van gelijke jaren. Toen ik thuis kwam, moest ik vechten tegen de opwellende vijandschap. Ik zat nu al ruim 4 jaren alleen te tobben en voor mij was er niemand, zo redeneerde ik. Maar o, wat werd ik beschaamd, toen de Heere mij in diezelfde nacht wees naar Zijn dierbare toezegging, mijn laatste meer dan mijn eerste te zullen zegenen; Hij had altijd voor mij gezorgd, mij gedragen van de buik en baarmoeder af; door al de bezwaren heengeholpen.

O, wat werd ik beschaamd voor dat lieve Wezen, dat ik Hem nu heimelijk wantrouwde, verder voor mij te zullen zorgen. Toen dat voorbij was, werd ik opeens als in de geest gezet bij de waterput, waar eens de knecht van Abraham bij zat, toen Rebekka hem antwoordde: "Drink mijnheer, en ik zal ook voor uw kemelen putten".

En ogenblikkelijk wees de Heere mij als met de vinger naar bedoeld meisje uit Wierden, die zich als het ware aanbood, om voor mij en voor de mijnen te putten, dat is, te dienen en te verzorgen.

Verbaasd en beschaamd lag ik terneder en in de overdenking daarvan liggende, kreeg ik licht over de woorden, waarover ik tevoren geschreven heb, die mij in het openvallende Bijbelboek voor ogen stonden: "Ik zal ze daar losmaken en gij zult ze wegnemen". Te weten: De Heere had haar, in huis en familie en midden in de wereld zijnde, gearresteerd en daarvan losgemaakt. . . . voor mij, om mij te dienen en de mijnen te verzorgen en daarvoor had de Heere mij Zelf als middel gebruikt. O, wonderlijke wegen des Heeren! Op mijn bede en ootmoedig verzoek aan de troon, zond de Heere haar de volgende morgen tot mij en ik heb in het kort mijn hart lucht gegeven, toen wij alleen bij elkaar waren. Alles valt mee als de Heere wat doet. Zij behoefde niet ingewonnen te worden door mijn spreken; zij was reeds tevoren ingewonnen door de Heere, waarvan zij vanzelf nooit één woord had gerept tegen mij. Het behaagde de Heere alle bezwaren, die er nog over waren, genadiglijk van mij weg te nemen en zo is na korte tijd het huwelijk met haar voltrokken, met wie ik thans, als ik dit schrijf, meer dan 20 jaren in een zeer gelukkige echt mag samenwonen.

Ik heb dit alles in zeer korte trekken verhaald, temeer, omdat zij heden leeft en nog na mij leven zal, zal een elk, die haar kent en daarvoor in de gelegenheid is, uit haar eigen mond nog kunnen horen, wat er meer in die weg geschied is, alsmede hoe de Heere haar door zware beproevingen, aanvechtingen en ziekten geleerd heeft, eigen krachten te verachten en niet te zeer in aardse genoegens te rusten, noch die na te jagen, maar veel meer door de liefde van Christus gedrongen, van Hem af te hangen, Hem welbehagelijk te zijn en door diezelfde liefde aan elkaar verbonden, werd zij in staat gesteld, mee te dragen in het werk, dat mij was toebetrouwd. Gedurig een indruk van de hoogwaardigheid van het Woord en werk des Heeren in het hart gewaar wordende, was het haar grootste zorg en blijdschap, als dat Woord des Heeren zijn loop had in de harten der mensen en ze het getuigenis des Geestes daarvan gewaar mocht worden.

Zo ziet u lezer, dat de Heere altijd een volkomen werk doet, wanneer Hij het Zelf ter hand neemt, als ik dat zo mag uitdrukken, beide in de natuur en in de genade; in beide heeft Hij ons voor Zijn rekening genomen. Hij is de Waarheid Zelf.

O volk, hangt toch in uw weg en leven hier op aarde alleen van Hem af. Hij is het alleen waardig en zo wij Hem al straks in het volmaakte eeuwig volmaakt zullen verheerlijken in dat: door U, door U alleen, om het eeuwig welbehagen, och, dat u dan uw harten niet bezwaarde met de liefde tot de wereld, noch met de zorgvuldigheden daarvan, want Hij zorgt voor u, of u het ziet of niet ziet, maar dat welbewust Hem in alles te eren en te erkennen, dat is Hij zo waard en dat heeft die zoete vrucht voor ons, dat het onze harten vervult met Zijn hoge goedkeuring, die meer vrede in onze harten geeft, dan het genieten van al de genoegens van deze aarde.

Ik heb mijnerzijds niet meer te zeggen, dan dat de Heere geen van de goede woorden, tot mij onwaardige gesproken, op de aarde heeft laten vallen; zij zijn allemaal vervuld en alle roem in het schepsel is uitgesloten. Maar uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen; Hem zij de eer en alle dank en aanbidding tot in eeuwigheid. Amen.

VERSLAG VAN ERVARINGEN OP ZIJN ZIEKBED

“De Heere zal hem ondersteunen op het ziekbed; in zijn krankheid verandert Gij zijn ganse leger.”

Psalm 41:4

De lezer heil!

Het was reeds vóór ik van mijn bed opgestaan was mijn voornemen, om op de één of andere wijze mijn vrienden van mijn toestand in de laatste dagen enigermate in kennis te stellen. Temeer, daar ik door de menigvuldige brieven, die ik ontving tijdens mijn ziekte, de belangstelling van vele landgenoten mocht ervaren, hetwelk door mij zeer op prijs gesteld werd. Persoonlijk al de vragen beantwoorden, aan elk adres van een vrager een brief schrijven, dat is onmogelijk. En toch, alles met zwijgen beantwoorden, daarvoor kon ik bij mijzelf geen vrijmoedigheid krijgen, daar ik van velen liefdebanden voelde, die mij trokken en soms een gesprek in stilte op mijn bed met hen uitlokte. Dat weten 's Heeren kinderen het best, hoe ze soms in de eenzaamheid spreken met de Heere, maar hoe ze soms in stille overdenkingen ook spreken met hun vrienden aan wie ze zich zo innig verbonden voelen. Ik heb mij evenwel lang beraad in welke vorm ik mijn vrienden enigszins met mijn toestand op de hoogte zou brengen. Een predicatie schrijven en dan in de toepassing geheel persoonlijk worden, vond ik niet de juiste oplossing. Temeer, daar de uitgegeven preken, onder ons volk, nog al eens in de kerk gelezen worden. Om dan in het publiek eigen ervaringen voor de gemeente te brengen, dat verwekt bij mij weerzin. Trouwens, ik ben dat niet gewoon.

Ik heb gedacht om maar geheel te zwijgen, omdat mij de vrees bekreep, dat ik mijzelf zou bedoelen en de Heere de eer zou roven, die Hem alleen toekomt. Ik vond evenwel ook met dit zwijgen mijn doel niet bereikt, betreffende mijn belangstellende vrienden. Tevens dacht ik, hoe Hiskia niet alleen zijn krankheid en genezing beschrijft, maar ook de ontmoetingen van zijn ziekbed niet achterhoudt: *zijn piepen als een kraan en zwaluw en zijn kirren als een duif*. Maar ook de zoete vertroosting, waarmee de Heere hem voorkwam als Hij zijn ziel lieflijk omhelsde en hem in de groeve der vertering niet deed nederdalen. Zie Jesaja 38. Deze ontmoetingen zijn aan de vergetelheid ontrukkt en opgenomen in de rol van de gewijde schrijvers.

Ik dacht ook aan David, die gedurig van krankheid en genezing in zijn psalmen gewaagt, alsmede van de gesteldheid van zijn hart daaronder. Zie Psalm 6, 30, 38, 41, enz. Ik dacht ook, hoe zelfs de grote heidenapostel sommige bijzonderheden in zijn brieven aanstipt: de krankheid van Epafroditus en het genadig herstel, dat de Heere tot blijdschap van zijn eigen persoon, zowel als van de kranke gewerkt had. Zie Filippenzen 2: 25-27. Van Trófimus doet hij mededeling, dat hij hem ziek had achtergelaten, terwijl hij reizende was. Zie 2 Timotheüs 4: 20. Maar genoeg.

Mijn vrienden, ik heb eindelijk besloten bij wijze van meditatie of anders, in een open brief, zo u het noemen wilt, u enkele zaken mede te delen. Ik slaak hierbij de diepe verzuchting, dat de Heere mij beware mijzelf op het oog te hebben en slechts het doel van mijn schrijven bevestigte: *dat Zijn grote Naam verheerlijkt worde en Zijn arme volk in deze bewogen tijden nog getroost, onderwezen, gesticht en geleerd moge worden*.

Ik voelde de laatste weken van het vorige jaar en ik zou zeggen, lang van tevoren, mijn krachten afnemen. Wel deed ik met de meeste inspanning altijd nog mijn ambtelijke werk in de gemeente. Naar buiten preken had ik reeds lange tijd bijna geheel opgegeven. Het waren niet alleen ouderdomsgebreken die mij drukten, maar ik voelde hoe ik bij de gewone zwakheden, die ik reeds lang omdroeg, bijzondere gebreken gewaar werd, die mij als het ware meer en meer sloopten, zodat ik na het preken en catechiseren mij soms zo moe voelde, dat ik gedurig dacht een volgende keer niet meer te zullen kunnen voorgaan.

Ik kreeg evenwel het jaar ten einde. De drukke dagen voor een leraar van Kerstfeest, Oud- en Nieuwjaar, kwam ik door en blij dat ik mijn werk had kunnen doen, ging ik met enige nieuwe moed het jaar weer in. Het liep evenwel anders dan ik meende. Des Heeren wegen en gedachten zijn hoger dan de onze.

Slechts drie Zondagen mocht ik in het toen pas begonnen jaar mijn dienstwerk verrichten. Het was op de 19e Januari, dat ik voelde hoe ik meer en meer verminderde in krachten en mijn adem mij de duidelijke uitspraken belemmerde. Wel heb ik die dag nog tweemaal gepreikt, maar moest mij na de dienst aanstonds naar bed begeven. Menende de volgende dag een beetje uitgerust te zijn, heb ik 's avonds nog één catechisatie gehouden, maar toen was het uit. Ik was op. Vliegende ging ik achteruit en na één week tijds was mijn hart, door de verbazende hoge bloeddruk die ik had, bijna aan het einde. Mijn adem was zeer kort en mijn krachten als het ware weg.

Ik ga hier niet op in, mijn vrienden, om u een verder verloop van mijn ziekte met bijkomende omstandigheden te geven, maar het hoofddoel van mijn schrijven was, u in korte trekken een overzicht te geven van hetgeen de Heere, aan een dwaas onwaardig schepsel als ik ben, deed. U krijgt dus geen bekeringsweg te lezen, maar alleen iets van *mijn laatste ervaren op het ziekbed*.

Toen ik, zoals ik reeds meldde, mijn bed moest houden, lag ik inwendig stil, maar niet bijzonder gemakkelijk. Werkzaamheden had ik weinig. Diep doordenken kon ik bijna niet. Vorige ontmoetingen waren omsluitend. Ik had evenmin vrees als verkwikking. Gods kinderen weten wel hoe dor en geesteloos het vanbinnen soms wezen kan, als het ene niet verkwikt en het andere niet verschrikt. Maar wie zal de eeuwige liefde en trouw van God peilen, voor een liefdeloos en harteloos schepsel, dor als een stok, zoals ik ben?

Het behaagde de Heere in het holst van de nacht, toen mijn huisgenoten sliepen en ik slapeloos en dor de uren lag te tellen, die voorbijgingen, opeens en geheel onverwachts mij een zoete en aangename blik te geven, zowel in het dierbare Borgwerk van Christus als in de Persoon van de Middelaar Zelf. Het ving aan met de woorden uit Johannes 1: 18: "De eniggeboren Zoon, Die in den schoot des Vaders is, Die heeft Hem ons verklaard." Hier was het, en dat was zeker zo, alsof de dierbare Geest mij terstond inleidde hoe de Zoon de *Vader* verklaarde. Niet alleen dat Hij alleen de Vader op aarde kon verklaren in Zijn prediking, omdat Hij eenswezens was met de Vader en Zelf als het uitgedrukte Beeld van Zijn zelfstandigheid wist Wie de Vader was en als zodanig de Vader - als het vlees geworden Woord kon openbaren, - maar ik kreeg een zielsroerend gezicht in deze Bloedbruidegom, hoe Hij tentoongesteld op Golgótha, daar de Vader voorstelde en verklaarde.

O vrienden, kon ik de woorden er voor vinden, maar daarvoor voel ik mij te arm in geestelijke zaken. Temeer, nu de vrucht van die dierbare ontmoeting weer geweken is. Maar laat ik dit mogen zeggen: Het was alsof ik door iemand bij de hand genomen werd en naar Golgótha geleid. Ik zag daar als opgetrokken in de geest, niet in visioen

of verbeelding, maar als opgevoerd in geestelijke verrukking, die dierbare Christus uitgerekt aan het vloekhout des kruises hangen en daar hoorde ik Hem de Vader verklaren in Zijn eigen Persoon. En dat ging zó toe: Het was alsof Hij mij toeriep: ‘Zie hoe rechtvaardig de Vader is; dat Ik als Zijn Eniggeboren Zoon hier tussen hemel en aarde ben verhoogd, dat Ik de vloek, die verbonden was aan het eerste verbond, hier draag. Daardoor lever Ik in Mijn eigen Persoon het bewijs aan de ganse wereld, dat de Vader niet één van Zijn woorden op de aarde laat vallen. Het oordeel, het vonnis, de vloek ligt bewerkstelligd in Mij. Ik verklaar u de Vader in Zijn heilig, in Zijn Goddelijk recht.’

En zoals ik daar was starogende op die Zoon in de verklaring van het recht van de Vader, als ik wegzonk in diepe vernedering en uitriep: *Dat vonnis, dat oordeel is mijne, Deze heeft niets onbehoorlijks gedaan*, kreeg voor mijn zielsoog dit grote wondertoneel opeens een grote wending. Och, kon ik het nog eens zeggen hoe het daadwerkelijk was.

Maar de zaak keerde om en ik zag hoe Christus niet alleen de Vader verklaarde in Zijn onkreukbaar recht, maar ook hoe Hij in eigen Persoon de Vader verklaarde in Zijn eeuwige zondaarsliefde. Hier vielen met kracht deze woorden in mijn ziel, 1 Johannes 3: 1: “Ziet hoe grote liefde ons de Vader gegeven heeft, namelijk dat wij kinderen Gods genaamd zouden worden.” Het was de eeuwige liefde van de Vader, dat Hij Zijn Zoon, Die van eeuwigheid gegenereerde en beminde Zoon, Die in de schoot van de Vader is, nam in Zijns volks plaats en Hem ordeneerde van eeuwigheid, om als een Lam in de tijd ter slachting geleid te worden, om Zijn volk van de toorn van God en de eeuwige verdoemenis, die op hen lag, te bevrijden. O, dat recht en die liefde, verenigd in de dierbare Christus en elkaar ontmoetende in Zijn gezegende genoegdoening, die dure opgebrachte losprijs, waarmee Hij al Zijn volk en ook mij gekocht en vrijgemaakt heeft van de dienstbaarheid der zonde en des doods, was voor mij de aller-aangenaamste overdenking en boezemde vanzelf de meeste hoogachting voor dat dierbare Wezen in, Die onder het karakter van drie Getuigen in de hoogste hemelen, dat grote verlossingsplan had uitgedacht.

En als ik nog eens staroogde op dat kruis, was het of mijn ziel door onverbreekelijke banden aan Hem zó zoet en zalig verbonden werd, dat ik uitriep Psalm 32: 4 (oude rijm):

*Gij zijt mijn Borg, Die mij altijd bewaret
En mij behoedt dat mij geen angst bezwaret.
Als Gij mij verlost en bewaart altijd,
Gij geeft mij oorzaak van zingen verblijd.*

Ik heb die regeltjes in het holst van de nacht in stilte gedurig gezongen. Het was of ik nooit iets van Jezus gezien of gekend had. Het was of ik achter een sluier mocht kijken op een zaak, die altijd bedekt gelegen had. Tegelijk viel er licht op de gehele verlossingsweg, zoals ik met weten nooit tevoren gezien had, vooral met die woorden: “*Dan zal de Heer’ ons ’t goede weer doen zien*”, Psalm 85: 4. Dan, in de verheerlijking van al de deugden van God, die tezamen om voldoening geroepen hadden, zowel de rechtvaardigheid als de barmhartigheid; en zie, die werden hier tezamen opgelost in Hem, Die Zijn ziel tot een rantsoen voor velen gaf. En dan: dat *goede*, het verloren goede uit het paradijs. . . dat goede: *God te kennen en met Hem in zoete gemeenschap te mogen verkeren. Zijn beeld te dragen, Zijn kind te wezen*. O, dat goede krijgt Gods uitverkoren volk in en door Christus terug. Zij hebben niet alleen in Zijn dood de verzoening van hun hemelhoge schuld, niet alleen een gerechtigheid ten leven in Zijn gehoorzaamheid, maar ze krijgen in en door Hem de kwijtbrief van de

Vader in Zijn gezegende opstanding, zodat het Woord van Jezus hierin zijn vervulling krijgt: *“Mijn Vader en uw Vader, Mijn God en uw God.”*

U, mijn vrienden, die iets van dit alles geleerd hebt, u zult mij verstaan als ik zeg, dat wij maar iets kunnen aanstippen van de gewaarwording die een ziel bij zulke ontmoetingen heeft. Daarom bekort ik mij zeer, maar mag om aan uw begeerte te voldoen, toch niet te haastig afbreken en daarom deel ik u in het kort het verdere verloop van mijn ziekte nog mee.

Deze heugelijke zielsgesteldheid duurde verscheiden dagen. Mijn lichaam werd steeds zwakker en zwakker. Ik voelde mijn krachten als van uur tot uur vervliegen en een sterke begeerte ontstond intussen in mijn binnenste om van de aarde te mogen verhuizen. Inzonderheid werd dat sterker, toen dit versje gedurig voor mijn geest kwam, Psalm 16: 3:

*Getrouwe Heer', Gij wilt mijn Goed, mijn God,
Mijn erfenis en 't deel mijns bekers wezen.
Gij onderhoudt gestaag het heug'lijk lot,
Dat Gij, zo mild, voor mij hebt uitgelezen.
De schoonste plaats mat Gij met ruime snoeren;
O heerlijk erf, gij kunt mijn ziel vervoeren.*

Die schone plaats. . . *bij God, zonder zonde, zwakheden of gebreken*, vervulde en trok al de genegenheden van mijn ziel naar boven. Ik riep mijn vrouw en kinderen samen en nam roerend afscheid van hen. . . ik zal dat voorbijgaan, dewijl ik nog beneden ben.

Maar terwijl ik van de heerlijkheid gewaagde, die ik, naar ik meende, haast voor eeuwig genieten zou, kreeg ik een diepe indruk van mijn nietigheid, van mijn afkomst en de walgelijkheid van mijn natuurlijk bestaan. En al strekte dat alles niet meer tot mijn verdoemenis, zo had ik ook na ontvangen genade niet anders gedaan, dan mijn weg verdorven. Hier stond de schuld van mijn bediening, daar van mijn persoonlijk of huiselijk leven. . . en dan zo één in die heerlijkheid waarvan ik sprak?

O, ik stelde mij voor, dat als ik de poorten van die Godsstad zou binnentreden, al de heiligen uit al de hoeken van dat gezegende land zouden samenstromen, hun handen in één slaan en zeggen: *Zijt gij hier ook?* O, als ik dacht aan die voorname Bijbelheiligen in wier schaduw ik niet staan kon, ik zou mij schamen hen aan te zien en hoe zou ik staan in de tegenwoordigheid van Hem, van Wie de aarde en de hemel wegvlood?

Maar tevens ging mij een licht op, als er niemand boven was als ik, dan zou ook voor niemand het wonder groter zijn, dan voor mij. Niemand zou tot in de eindeloze eeuwigheid lager moeten bukken en de lofzang, die hier reeds in beginsel geleerd werd, luid moeten aanheffen: *“Niet ons, o Heere, niet ons, maar Uwen Naam zij de ere.”*

Intussen bleef de begeerte om van het lichaam der zonde verlost te worden mij sterk bij. De begeerte was tevens een verwachting, ja, een sterk *verlangen* dat mij deed uitroepen: *“Kom Heere Jezus, ja kom haastiglijk.”*

Maar. . . mijn verlangen werd niet verwezenlijkt, mijn begeerte kwam niet uit. Toen mijn ziekte op het hevigst was, scheen ze, al was het heel langzaam, een weinig af te nemen. En wat voor mijn gevoel het ergste was: zachtjes, eerst haast onmerkbaar, nam ook mijn zoet en zalig verkeer met de Heere af. In de eerste tijd gaf de herinnering aan het gepasseerde mij nog zoete overdenkingen, maar geleidelijk werd het minder,

totdat, zoals bij Petrus' laken, alles was opgetrokken in de hemel.

Och, mijn vrienden, kon ik u thans zeggen wat het was, *hier* te moeten blijven, dus niet verlost van het lichaam der zonde en dan. . . dat zalig gevoelige leven te moeten missen, de dierbare Jezus uit het oog te verliezen en zich in het lichaam der zonde en des doods te gevoelen op aarde, waar de oorlogen woeden, waar de zonde de mensen gevangen houdt in haar vervaarlijke strikken, waar ellende en jammer als vruchtgevolgen daarvan alle blijdschap en zaligheid roven, ... och, ook daar voel ik mij te gering voor om het in woorden naar buiten te brengen.

Alle dingen zeggen, zou hier niet stichten, maar die het weet, verstaat wat het is: als van de hemel naar de hel gevoerd te worden. Met lasterlijke aantijgingen van satan bejegend, van oude en nieuwe zonden overrompeld, als in een draaikolk van ellende.

Ik verstond in deze tijden hoe bang Paulus het gehad zal hebben onder de vuistslagen van een engel des satans, temeer omdat hij pas tevoren in de derde hemel was opgetrokken. O, die gescheiden elementen: hemel en hel, Christus en Belial, als die om beurten de ziel verkwikken of beroeren, doen iets van het grote onderscheid verstaan, wat Hanna in haar lofzang bezong: "De Heere maakt arm en maakt rijk; de Heere maakt dood en maakt levend; Hij doet ter helle nederdalen en weder opkomen." (1 Samuël 2: 6). Och, was er geen Voorbidder aan 's Vaders rechterhand, hoe zou dat arme volk in dit grote worstelperk staande blijven tegen de listige omleidingen des duivels?

En anderdeels: hoe zouden we ons door de uitnemendheid der openbaringen verheffen en Christus aan Zijn plaats laten, om uit onze bevinding te leven en zo de voet op de nek van de arme zuchters te zetten, die nog steeds van verre staande uitroepen: "De morgen, ach wanneer?"

Veel zou ik nog kunnen vermelden, maar ik ga dat nu voorbij. Mijn krachten kwamen langzaam terug, doch ik bleef mij erg zwak voelen. En hetgeen mij nu het zwaarst begon te drukken was, dat ik vervolgens in bed zou moeten blijven en in mijn bediening nooit zou wederkeren. Dit was mij zeer smartelijk; ik voelde mij als een nutteloos voorwerp op de aarde die daar maar lag, meer tot last dan tot voordeel van enig schepsel, zodat bij al de banden die ik had, ook die last op mij geworpen werd: niets meer tot eer van God en tot heil van mijn naasten te kunnen doen.

Maar zie, de eeuwige goedheid en trouw van God maakte ook hieraan een einde. Bij vernieuwing kreeg ik licht naar binnen en zag toen het zwakke en gebrekvolle van mijn dienstwerk, ook dat de Heere mij niet nodig had om Zijn Woord te brengen; ik werd de bediening weer eens onwaardig en kreeg nochtans vernieuwde lust om, zij het dan met veel gebrek en zwakheid, om des Heeren eer en Naams wil, Zijn Woord nog te mogen brengen.

Ik voelde hoe de Heere ook de Machtige was om mijn zwakke krachten nog weer te sterken en dat werk, dat Hij Zelf op mijn handen gezet had, te doen voortzetten.

Ik meen dat het de volgende morgen was, dat ik wakker werd met dit versje, Psalm 107: 11 (oude rijm):

*Gods goedheid die zij te prijzen
 Alsdan zingen zij rein
 't Volk zij fijn onderwijzen
 Van Zijn wonderen niet klein.
 Zij doen God t' Zijner tijd
 Dankofferen bekwame
 En melden zeer verblijd
 Met vreugd Zijn doen al t' same*

In dit versje lag mijn gehele toestand verklaard. Het bleef mij wel drie dagen bij en hoe meer ik de zoete betekenis ervan verstond, hoe meer mijn hoop verlevendigd werd, dat ik nog weer preken zou. O, die goedheid Gods over een gans onwaardige als ik was, die goedheid te prijzen was de innerlijke lust van mijn hart. Die wonderen Gods, in het zaligmaken van Zijn volk verklaard, daarvan het volk nog te onderwijzen, daar gaf ik mij voor, al was het met zwakke krachten.

Wel is waar, dat de vijand later dat vertrouwen zocht te ondermijnen, ja weg te nemen, vooral toen mijn zwakheid voortduurde, maar toch mocht het hem niet gelukken dat mijn verwachting mij beschaamdheid zou baren.

Ik had voorts veel medeleven van mijn kerkenraad en gemeente, zowel op geestelijk als op stoffelijk gebied. Meer dan ooit heb ik gevoeld, dat er nog banden lagen, ook in vele plaatsen in het land, van vrienden, die door brieven of persoonlijk bezoek daar blijk van gaven; banden, *waardoor dat volk elkaar nader verstaat, dan de band van aardse min*. Dat kan bemoedigen, vooral in bewogen en zware tijden zoals wij beleven, dat er nog een overblijfsel is, dat God en elkaar niet kan missen, ook al kunnen ze elkaar niet bereiken, zo steunen ze elkaar in de verborgen verzuchtingen, evenals de Jeruzalemse gemeente, die Petrus uit de gevangenis bad. Ik heb later gevoeld, als ik reikhalsde om van hier te komen, dat er een volk was, dat mij vasthield en mij niet kon laten reizen, al misgunden zij mij de verwachte zaligheid niet.

Ik ben dan zo met vallen en opstaan een weinig vooruit gegaan. En naarmate ik wat langer uit bed kon, werd het verlangen sterker om een woordje te mogen spreken in de gemeente. Ik ging daarbij met doktersadviezen weinig of in het geheel niet te rade, maar toen ik op zekere tijd een blik mocht slaan op de weg die achter mij lag, toen gaf de Heere mij ook een overzicht over deze laatste ziekte en o, alles was goed. Ik durfde het geen bezoeking of kastijding te noemen, de Heere had mij slechts uit liefde bezocht en alles, alles wel gemaakt.

En zo ben ik, steunend op mijn stok, weer naar de kerk gegaan en heb op de 23e Maart in de middagdienst voor het eerst weer een woordje gesproken. Ik doe dat heden, terwijl ik dit schrijf, nog maar éénmaal per rustdag, afwachtende hetgeen de Heere mij verder doen zal.

Ziedaar, mijn vrienden en vriendinnen, zowel in ons land als in mijn eigen gemeente, zo meen ik aan veler verzoek te hebben voldaan. Ik heb u niet mijn bekeringsweg verteld, maar eenvoudig de ervaringen van mijn laatste ziekbed meegedeeld. Wie weet of de Heere het Zijne er nog mee doet, om de banden die er liggen hechter aan te binden en ons samen wakende en nuchter te houden, omdat we niet weten in welke nachtwake de Heer des huizes komen zal.

Veel wordt er gesproken over de duistere tijden en in der waarheid zijn die duisterheden over de aarde en niet minder over Gods volk verspreid. Ik mocht evenwel ervaren, hoe de Heere boven al die waarheden staat met een wakend oog over Zijn lievelingen. Hoe Hij het volk Zijner erve niet verlaat, maar uit kracht en op grond van het vastgestaafde Verbond altijd Zijn eigen hart in liefde ontvonken doet tot Zijn ellendigen, die zich dagelijks over hun trouweloosheid en het afhoererend hart, dat zij bij zich omdragen, moeten schamen voor het aangezicht van Zijn Majesteit.

O volk des Heeren, uw grote Meester vermaant: “Laat uw lendenen omgord zijn en de kaarsen brandende en weest die dienstknechten gelijk, die op hun Heere wachten, opdat als Hij komt en klopt, zij Hem terstond zouden opendoen.” Het is meer dan ooit

een tijd van waken en bidden. De oordelen Gods wentelen zich daarheen over de aarde en . . . de wijze maagden zijn in slaap met de dwaze maagden.

De grauwigheid ligt over Efraïm verspreid; de tekenen der tijden wijzen, als rijpe korenvelden naar de oogst, naar de dag, dat Christus in heerlijkheid verschijnen zal op de wolken des hemels. *Hij zal dan komen en u verlossen.* (Jesaja 35: 4b). En die verlossing van een boze duivel, een verwarde wereld en een goddeloos vlees, zal dat volk eeuwige blijdschap baren, die hier het zondigen moe worden en uitzien naar de tijd, dat ze Hem eeuwig zullen verheerlijken, Die hen kocht, niet met goud of zilver, maar met de kostelijke prijs van Zijn Goddelijk bloed. God alles en in allen. *“Heerlijk erf, gij kunt mijn ziel vervoeren”*, zo mochten wij uitroepen en Hem verwachten, zelfs in de weg van Zijn gericht, als hebbende nog tot den bloede niet tegengestaan, strijdende tegen de zonde. En wie weet of dat nog komt (tot den bloede toe), maar God geeft Zijn gunstvolk moed en krachten, Psalm 28: 6. Zo doe Hij ook aan ons, ja Hij doe also tot de eer van Zijn grote Naam en tot zaligheid van onze zielen.

Onbekeerde medereiziger, wat zal het wezen op de oever van de dood te liggen zonder God, zonder hoop, zonder Borg voor uw ziel. En dan, zoals dat eenmaal wezen zal, niet terug te keren in het leven, maar de rivier zonder boorden, die Jordaan zonder oevers te moeten passeren. Ja, moeten en niet kunnen. Och, bedenk nog heden wat tot uw vrede dient. Hoort de tucht en wordt wijs en verwerpt die niet. De Heere Jezus zegt, Spreuken 8: 34: *“Welgeluk-zalig is de mens, die naar Mij hoort.”* Doet u dat niet, naar Hem horen, dan ligt uw vonnis getekend en . . . de uitvoering komt haast, wie weet deze dag of nacht. Wij bidden u van Christus' wege: Laat u met God verzoenen. Ik eindig met de bede, die Hij Zelf Zijn kinderen leerde: *“Uw Koninkrijk koom' toch, o Heer'. Ai, werp de troon des satans neer.”* Amen.

Uw aller heilbiddende vriend en
broeder,

M. Hofman

Moerkapelle, April 1941

Toegevoegd:

Uitgewerkte levensschets en overzicht van zijn standplaatsen als leraar

Met predicatie na zijn overlijden door ds. A. de Blois

Marinus HOFMAN (1873-1945)

Afkomst

Marinus Hofman werd op 3 maart 1873 te Beekbergen, gemeente Apeldoorn, geboren als vierde kind in een daglonersgezin. Zijn ouders, Albert Hofman (1836-1890) en Maria van Amersfoort (1837-1910), behoorden tot de Nederlandse Hervormde Kerk te Beekbergen, maar evenals de overige armoedige bewoners van het buurtschapje Lieren leefden zij erg geïsoleerd. Vader Hofman was niet erg kerkelijk meelevend. Van zijn moeder schreef Hofman later dat zij 'een gekende des Heeren' was.

In zijn jeugd had Hofman sterke indrukken van zonde, dood en eeuwigheid. In het Lierense schooltje genoot hij van de vertellingen van de Bijbelse geschiedenis. Ook mocht hij af en toe met zijn moeder mee naar een klein gezelschap van mensen die zich niet met de prediking in de Hervormde kerk konden verenigen. Het gebeurde zelfs dat Marinus als elfjarige jongetje moest eindigen. Ook in het gezin ging hij voor in gebed. Als kind dacht Hofman steeds dominee te zullen worden, maar toen hij op voorspraak van de meester werd aangesteld als hulponderwijzer op het Lierense schooltje, bleek studeren voor hem niet weggelegd.

Als jongen leefde Hofman 'afgescheiden van de wereld'; zijn inwonend bederf werd hem 'trapsgewijze' ontdekt. Vooral werd hij zijn zondestaat gewaar onder de prediking van ds. E. Fransen als deze te Twello of Teuge vooring.

Vanaf het ontstaan leefde Hofman mee met het gezelschap in Beekbergen bij Stufken, waar in de jaren tachtig ds. Fransen werd uitgenodigd en waaruit later een Gereformeerde Gemeente ontstond. In al die jaren bleef het Hofman bij dat hij eenmaal Gods Woord zou moeten verkondigen. Kerkelijk voegden de gezelschapsmensen van Beekbergen zich bij de Gereformeerde Gemeente onder het kruis te Terwolde. Op 17 juni 1896 deed Hofman daar onder vele bestrijdingen belijdenis bij ds. A. Janse.

Na het overlijden van zijn vader moest Hofman met boerenwerk de kost voor het gezin verdienen. Ook kreeg hij de zorg voor het boerderijtje, dat aan een zandweg bij het Dierense Kanaal lag. Als hij dan op het veld aan het werk was, maakte hij in gedachten menige preek.

Tijdens zijn diensttijd in Den Haag in 1893- '94 konden jongere broers de werkzaamheden waarnemen. Ook na zijn diensttijd bleef Hofman de zorg op zich nemen voor het ouderlijk huis en ook voor zijn moeder, 'die zachtjes aan sukkelende werd'. Om haar wachtte hij een aantal jaren eer hij trouwde.

Huwelijk

Nadat zijn moeder bij een getrouwde dochter in Apeldoorn was gaan wonen, trad Hofman op 19 oktober 1907 op 34-jarige leeftijd in het huwelijk met de een jaar jongere Hendrika van Middendorp (geboren 31 mei 1874) uit de Beemte. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren. Het was een gelukkig huwelijk: "Hartelijk waren we aan elkaar verbonden. Het was of ik een haven bereikt had na een stormachtige zee te hebben doorkruist. O, denk ik terug aan de aangename tijden die we samen doormaakten en elkaar vertelden wat de Heere zo uit- en inwendig gedaan had, dan smelt nog mijn gemoed als was voor de zon".

Toen in 1905 door ds. A. Janse in Beekbergen een Gereformeerde Gemeente werd geïnstitueerd, werd Hofman naast ouderling E. van Grol gekozen als diaken. Over zijn geestelijke staat schreef hij later: "Ja, zeer teer was ik in mijn leven, zowel in woorden als in daden. Ik zeg, dat ik zo altijd een ongeholpen schepsel bleef, omdat ik niet uit de wereld gegrepen was, zoals anderen en de weg der verlossing mij, zoals het volk van

God, niet was ontsloten, zodat ik altijd van verre gestaan heb, zelfs tot op deze dag dat ik dit zit te schrijven, ik mij zeer wel bewust ben, dat mijn zak niet ontbonden is, zolang ik Jezus niet gevonden heb".

Als diaken deed Hofman met zijn medebroeder ook het ouderlingenwerk. Hij verzorgde ook de catechisaties. Met zijn ambtsbroeder woonde hij in 1907 de vergaderingen bij die leidden tot de vereniging met de Ledeboeriaanse gemeenten.

Roeping

Terwijl hij in 1910 op het land aan het werk was, bepaalde de Heere hem opnieuw bij zijn roeping. Bij de grote benauwdheid die dat met zich meebracht, ondervond hij troost uit Ezechiël 29:21: 'Ik zal u opening des monds geven in het midden van hen en zij zullen weten dat Ik de HEERE ben.'

Op 10 april 1912 werd Hofman door ouderling Van Grol plotseling aangewezen een toespraak te houden bij een begrafenis van een kind. Toen dezelfde avond ds. Janse verhinderd bleek voor de aangekondigde weekdienst, was het opnieuw Van Grol die hem vroeg een stichtelijk woord te spreken.

Over Psalm 74:19a: "En geef aan het wild gedierte de ziel Uwer tortelduif niet over", hield Hofman zijn eerste preek. Voorlopig bleef het daarbij, maar einde 1912 werd hem gevraagd enkele malen te Kampen te komen spreken, daarna ook te Teuge.

Op de classisvergadering van 19 maart 1913 werd Hofman op verzoek van Beekbergen en Kampen onderzocht voor het oefenaarschap. Voor de classis en de gemeente Barneveld sprak hij over Johannes 1:29b. Omdat het oordeel van de classis over zijn verslag van roeping en bekering niet eensgezind was, werd de beslissing uitgesteld. In een volgende classisvergadering stelde ds. W. den Hengst de zaak weer aan de orde, waarop Hofman werd voorgedragen voor een onderzoek op de synode van 29 april 1914 te Rotterdam. "In alle eenvoudigheid" verklaarde Hofman daar opnieuw zijn roeping en bekering en sprak hij over Johannes 10:28.

Met algemene stemmen werd hij vervolgens toegelaten om in de Gereformeerde Gemeenten te proponeren. Hofman was ervan overtuigd dat hij in een rechte weg was, hoewel hij door de omgang met doorgeleide kinderen Gods "kleine gedachten" over zichzelf hield. Ook in zijn kleding bleef hij eenvoudig: "een boertje met een pet op zijn hoofd, alsof hij een toehoorder uit een buitenbuurtje was."

Door de synode was ds. A. Janse aangewezen Hofman onderwijs te geven. Hofman zou zijn boerderijtje verhuren en zich in Barneveld vestigen, maar omstandigheden, ondermeer de mobilisatietijd, verhinderden het, zodat hij dacht dat hij verder oefenaar zou blijven. Ook op die wijze zou hij zijn begeerte houden: "zondaren het Evangelie der zaligheid verkondigen, dat was al mijn lust." Zo bleef de vermoeiende zorg voor de boerderij, met het studeren en het prediken in het gehele land.

Over Hofmans begintijd als prediker schreef ds. G.H. Kersten later: 'Een forse prediker was hij niet; maar wat in zijn prediking van stonden aan bekoorde, was zijn Schriftuurlijk prediken, zijn putten uit het Woord: bevindelijk, vermanend, vertroostend. Was het wonder dat vele vacante gemeenten hem begeerden?'

In het voorjaar van 1916 kreeg Hofman het verzoek de catechisaties op zich te nemen in Rijssen: "Het was een plaatsje vanouds bekend, waar veel volk van God woonde, die in eenvoud en geestelijke bevinding boven veel plaatsen uitblonken."

Op de classisvergadering te Barneveld van 26 september 1917 werd Hofman geëxamineerd door ds. W. den Hengst (geloofsleer), ds. H. Kieviet (kerkgeschiedenis), en ds. G. van Reenen (predikkunde en catechetiek).

Vervolgens werd hij toegelaten tot de bediening van Woord en Sacramenten. Hofman sprak zijn verwondering uit "dat de wegen des Heeren alzoogegaan zijn."

Weduwnaar en beroep naar Rijssen

Toen verschillende beroepen volgden, voelde hij zich krachtig gedrongen tot het aannemen van dat naar Rijssen. Zijn vrouw had daar overeenstemmende werkzaamheden mee, maar zij had eerder niet kunnen geloven dat zij zich ooit elders zou vestigen. Op 17 november 1917 overleed zij vrij plotseling na een ziekte van enkele dagen. Met zes kleine kinderen stond Hofman alleen, maar hij was ervan overtuigd dat zijn vrouw in de eeuwige zaligheid was.

Op 4 december 1917 nam Hofman afscheid van Beekbergen met Johannes 14:31c, "Laat ons van hier gaan." Op 16 december deed hij zijn intrede in de gemeente van Rijssen-Esch met 2 Koningen 4:29, na daar door ds. H. Kieviet tot predikant te zijn bevestigd.

Al spoedig gevoelde ds. Hofman zich nauw aan de Rijssense kruisgemeente verbonden, in het bijzonder aan het volk van God. De prediking droeg zegen weg. Samen met zijn kerkenraad, waarin hij veel steun had van ouderling Arend Baan, werd het goede voor de gemeente gezocht. Het aantal hoorders nam toe. Afdelingen werden gevormd in Wierden, Nijverdalen en Enschede. Tegelijk was het Hofman tot smart dat telkens gewaarschuwd moest worden, onder andere tegen kermisbezoek en zondagsontheiliging. Aan jonge leden werd daarom zelfs een trouwe kerkgang als voorwaarde gesteld bij het belijden doen. Bij zijn afscheid van Rijssen moest Hofman dan later ook zeggen: "Als wij samen terug zien op de bediening, moet u het niet bekennen, dat wij de zonde in de gemeente en de plaats uwer inwoning hebben zoeken af te breken en daartegen deugd en godzaligheid hebben zoeken te bevorderen? Hebben wij u niet getrouw gewaarschuwd tegen uw zondige gemakkelijkheden; hebben we uw voetbalveld, uw markten, uw sabbathsontheiliging niet veroordeeld en met innerlijke zielesmart u gadeslagen, als u de godsdienst daarvoor verwaarloosde en u uw hart ophaalde in de genoegens van de wereld? Mogen wij niet zeggen, met de apostel tot de ouderlingen in vers 18: 'Gijlieden weet, hoe ik de ganse tijd onder u geweest ben, dienende de Heere'; niet de gewoonten, niet de mode van de tijd, niet onszelf."

In zijn Rijssense periode beschreef ds. Hofman zijn weg naar het ambt uitvoerig in *Het alwijze godsbestuur verheerlijkt*. Hij eindigde deze autobiografie met de beschrijving van de weg naar zijn tweede huwelijk op 21 februari 1922 met Hermina Egberdina Beverdam (1898-1988).

Als meisje was zij in Wierden onder Hofmans prediking in het hart geraakt. Ook uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren.

Door zijn eenvoudige prediking en ingetogen levenswandel verkreeg Hofman in Rijssen grote achting. Bijzondere banden waren er met Gods volk. Twintig jaar later schreef zijn ouderling Jan Ligtenberg nog: "Er wordt nog zoveel gesproken over de tijd dat u in onze gemeente Gods Woord mocht uitdragen. Wat gaf de Heere u veel opening en wat mocht u als een getrouwe wachter op Sions muren door Gods genade Zijn Woord recht snijden; ieder mocht zijn deel wegdragen."

In Rijssen schreef Hofman in 1921 en 1922 op verzoek van de classis een twaalftal preken voor de leesdiensten op *bid- en dankdagen*. Het waren "eenvoudige verhandelingen", waarin het verval van land en volk onder woorden gebracht werd.

De preken vonden een gunstig onthaal. In een in 1923 ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van koningin Wilhelmina gepubliceerde tijdpreek bekritiseerde Hofman de vele wereldse volksfeesten. Ook predikte hij de soberheid in eigen kring: "Door dezelfde geest zijn velen van Gods volk betoverd, die al vrij veel meedoen in huiselijke feesten van jaardagen, jubileums, St. Nicolaas, bruiloften, enz. Die meedoen met plaatselijke feesten: muziekkuitvoeringen, jaarmarkten, wedstrijden, enz." De brochure leverde hem de nodige kritiek op, maar hij wist zich in het voetspoor van hen die 'eveneens om de alarmkreten die zij in 't midden van een afvallige natie uitdroegen, gehaat en vervolgd zijn geworden.'

Vanuit Rijssen preekte ds. Hofman in vele Gereformeerde Gemeenten elders in het land. Vele malen kreeg hij een beroep, maar hij was zo nauw aan Rijssen verbonden dat hij dacht er te mogen blijven tot zijn dood: "Menigmaal hebben we zelfs die graven der ware vromen op uw dodenakker benijd en zeiden onszelf als het ware daar een rustplaats toe, als in een ander Machpéla." In deze periode werd de latere ds. H. Ligtenberg als ouderling gekozen.

Krabbendijke

Toch werd ds. Hofman in december 1923 'na veel strijd gewillig gemaakt' om een beroep aan te nemen naar Krabbendijke, een van oorsprong Ledeboeriaanse gemeente. Op 30 maart 1924 preekte ds. Hofman zijn afscheid van de gemeente Rijssen-Esch met Handelingen 20:32: "En nu, broeders, ik beveel u Gode en het woord Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden." Het afscheid was roerend en het had iets profetisch.

Een week later, op 6 april bevestigde ds. G.H. Kersten hem met 1 Korinthe 3:11-15 in de gemeente van Krabbendijke.

Ds. Hofman deed zijn intrede met Jeremia 1:17. Al snel na zijn komst bleek het kerkgebouw van Krabbendijke (uit 1911) te klein. Een vergroting kwam nog in 1924 tot stand. De grootte van de gemeente nam onder ds. Hofmans prediking verder toe, zodat in 1929 een nieuwe kerk gebouwd moest worden. Verschillende problemen als het verdelen van de plaatsen (met advies van de vroegere consulent ds. Kersten), het al of niet bouwen van een orgel (ds. Hofman was er sterk op tegen) en het laten preeklezen door ouderlingen vanaf de kansel waren hierbij te overwinnen.

Met tact, gesteund door zijn ouderlingen, onder wie Bartel Meeuwse, wist ds. Hofman aan de besprekingen leiding te geven. Op 24 januari 1930 werd de nieuwe kerk in gebruik genomen met een preek over Psalm 89:16. Ook in Krabbendijke maakte ds. Hofman enkele bundels preken voor de pers gereed: *acht preken over Handelingen 16 en vijf over Handelingen 8*.

In de classis Goes met elf vakante gemeenten vond ds. Hofman een druk arbeidsveld, dat al zijn tijd en kracht vorderde. Daarnaast preekte hij vele malen elders.

In het geheel van het kerkverband kreeg ds. Hofman een gewaardeerde plaats. Hoewel hij zich in zijn Rijssense periode nog achter zijn kerkenraad stelde in hun bezwaar tegen de predikantsopleiding, werd hij door de Generale Synode van 1931 gekozen als lid van de Commissie van Toezicht. Tot kort voor zijn overlijden zou hij deel uitmaken van het curatorium van de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. In 1932 sprak ds. Hofman samen met zijn medebroeders Van Oordt, Franje en Kersten ter gelegenheid van de 25-jarige herdenking van de vereniging van 1907.

Moerkapelle

In februari 1936 nam ds. Hofman een beroep aan naar de oude Ledeboeriaanse gemeente van Moerkapelle. Met weemoed nam hij op 7 april 1936 afscheid van het Zeeuwse gewest met Jeremia 49:11. Daarbij zei hij: "Te smartelijker is de scheiding, omdat er banden gevallen zijn, die in der eeuwigheid niet zullen verbroken worden; banden waardoor wij zijn saamgesnoerd en één geworden als vader en kinderen, als man en vrouw. Zouden wij mogen ontkennen, dat er onder u zijn, die door het Evangelie geteeld zijn, en dat wij u geworden zijn tot een vader?"

Na op 8 april door ds. Kersten bevestigd te zijn met 2 Korinthe 3:6, deed hij op 9 april in Moerkapelle zijn intrede met Jeremia 39:16-18.

In 1937 kon hij in Moerkapelle een vergroot kerkgebouw in gebruik nemen, sprekend over Psalm 26:8. In deze tijd schreef hij enkele samenspraken in De Saambinder. Ook verschenen in druk nog enkele preken en een voor de predikantenconferentie gehouden lezing.

Kort na het begin van de Tweede Wereldoorlog verscheen een tijdpredicatie over "het rechtvaardig oordeel Gods over Nederland". Later zei hij: "Menigmaal heb ik ook de grote breuk van Nederlands volk en kerk uit moeten breiden, om des te meer op een verootmoediging en een wederkeren tot de levende God aan te dringen".

In het begin van 1941 kreeg ds. Hofman ernstige hartklachten. In De Saambinder schreef ds. Kersten: "Zijn ziekbed was hem niet onvruchtbaar. Het behaagde de Heere hem bijzonder in het voldoenend lijden en sterven van Christus in te leiden. Door het geloof mocht hij zien op de volkomen genoegdoening aan het recht des Vaders en dat voor hem. Een hemelse blijdschap vervulde hem en het was of zijn ziel in de hemel opgetrokken werd."

Van de verkwikkende geestelijke ervaringen op zijn ziekbed deed hij in een brochure verslag aan zijn vrienden.

Met ds. Kersten sprak hij ook over de toestand van Nederland en van de kerk: "Reeds lang had de Heere hem doen zien welk kwaad vanwege de zonde ons volk wachtte. Nu het gekomen is, mocht hij God rechtvaardigen en wenste hij, dat het volk op die plaats verkeren mocht". "Nu", zo schreef ds. Kersten, "in dat opzicht gevoelde ik mij met de oude zwakke leraar geheel verenigd."

Enige tijd nadat hij op 16 december 1942 met "een godvruchtige opwekking om de Heere te loven" zijn 25-jarig ambtsjubileum had herdacht (waarbij ook ds. Kersten en ds. Ligtenberg het woord voerden), voelde ds. Hofman zich genoodzaakt zijn emeritaat aan te vragen.

Zijn gemeente wilde hem echter graag zondags nog laten voorgaan, maar een beroerte maakte dat al spoedig onmogelijk. Opnieuw mocht hij op zijn ziekbed getuigenis geven van de hoop die in hem was en van de vrede die zijn ziel vervulde: "Hetzij dat wij leven, hetzij dat wij sterven, wij zijn des Heeren."

Met een gedichteerde preek over Jesaja 21:10 nam hij afscheid van zijn gemeente: "Wij hebben gezocht het zwakke op te nemen, het kreupele te sterken, het lamme te dragen en de lammeren van Koning Jezus niet voor de stok te drijven, maar te leiden tot de Heere Jezus, de opperste Herder en Opziener hunner zielen, tot Welke zij alleen kunnen komen, door het licht des geestes, in de grazige weiden van Gods Woord."

In juli 1945 woonde ds. Hofman in alle zwakte voor de laatste keer een vergadering van het curatorium bij. Hij werd er nog bemoedigd toen de twintigjarige Frans Mallan er verslag deed van zijn roeping en bekering. 'God werkt nog, God is er nog en Hij

gedenkt nog aan Zijn kerk", zo erkende hij.

Overlijden

Nadat een tweede beroerte hem trof, overleed ds. Hofman op 23 oktober 1945.

De begrafenis werd geleid door ds. A. de Blois, terwijl onder andere ook ds. H. Ligtenberg ('Zo is hij ingegaan in de rust in vrede') en ds. J. Fraanje ("Nu heeft Christus hem gewonnen en is hij in zijns Vaders huis") toespraken hielden. Ds. Kersten, door ziekte verhinderd, schreef: 'Een grote plaats is met dit heengaan opengevallen! (...) Ds. Hofman nam een grote plaats in ons gehele kerkelijk leven in. Zijn talrijke predicaties (...) werden met graagte ontvangen, gelijk ook zijn samenspraken in De Saambinder door velen graag gelezen werden.' In de herinnering van velen leefde ds. Hofman voort als een eenvoudige, oprechte en tegelijk profetische en doorgeleide prediker, die de volle raad Gods mocht verkondigen voor verslagen zondaren.

Geschriften

Een vertoornde God en een schuldig volk. Zijnde de inhoud van drie bid- en dankdag leerredenen. Kampen 1921.

(Jer. 46:20a, Jer. 6:16a, Jac. 1:17, Jes. 1:5, Luc. 13:6-9, Amos 5:13)

Tweede zestal bid- en dankdag leerredenen. Kampen 1922.

(Jer. 17:1b, Psalm 44:5b, Psalm 79:9b, Maleáchi 1:16a, Job 10:12a, Psalm 111:1-5d)

Het feestvierend Nederland in zijne blijdschap veroordeeld. Zijnde een verhandeling over Amos 5:21-24. Uitgegeven ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum onzer vorstin. Kampen 1923.

Gode bevolen en de opdracht des Heeren aan Jeremia. Zijnde de afscheidsleerrede van mijne geliefde gemeente Rijssen op zondag den 30sten Maart 1924 en de intreëleerrede te Krabbendijke op zondag den 6den April 1924. Krabbendijke 1924. (Handel. 20:32, Jer. 1:17)

Een huichelaar te Sion ontmaskerd. Zijnde de inhoud van vijf predicatiën over verscheidene verzen uit Handelingen acht, ter ontdekking van geveinsden en tot troost en bevestiging van 's Heeren volk. Krabbendijke 1924.

De handelingen Gods met Zijne knechten en gunstvolk hier op aarde. Zijnde de inhoud van vier predicatiën over de ontmoetingen van Paulus en Silas te Filippi, waarvan één gedaan bij gelegenheid van een voorbereiding vóór en één op het Heilig Avondmaal. Krabbendijke 1924. (Hand. 16:13-15, Hand. 16:16-18, Hand. 16:19-24, Hand. 16:25)

Tweede viertal. Krabbendijke z.j. (1925). (Hand. 16:26-28, Hand. 16:29-31, Hand. 16:32-34, Hand. 16:35-40)

Israël en de vreemden of het kwaad der Olympiade in Nederland. Zijnde den inhoud van een predicatie over Jesaja 2 vers 6b. Gedaan te Krabbendijke den 20 mei 1928. Krabbendijke 1928. (Jes. 2:6b)

De toebereide troon. Tijdwoord uitgesproken te Krabbendijke op 10 juli 1932. Rotterdam z.j. (1932). (Psalm 9:8b)

Het geklank kennen. Predicatie over Ps. 89:16, gedaan ter gelegenheid van de in gebruikneming van het kerkgebouw der Geref Gemeente te Krabbendijke, alsmede verschillende toespraken. Rotterdam z.j. (1939).

Geestelijke inbrekers. Een predicatie over Psalm 17:14b. Rotterdam 1939.

Verlangen naar den dag. Zijnde een predicatie Handelingen 27:29b.
Benevens een inleiding over het geloof. Rotterdam 1939.

Een inleiding over het geloof (achter: Verlangen naar den dag, 1939).

Gevallen en opgebouwde stenen. Tijdpredicatie over Jesaja 9:9a, waarin verhandeld het rechtvaardig oordeel Gods over Nederland en de gezindheid der mensen onder hetzelfde, Rotterdam 1940.

Korte schets van mijn wedervaren tijdens mijn laatste ziekte. Psalm 41:4. Rotterdam 1941.

Het alwijze godsbestuur verheerlijkt in het leven, de lotgevallen en de roeping tot het leraarsambt. Utrecht 1946; herdruk Utrecht 1993; herdruk Rotterdam 1979: 'Levensbeschrijving, vermeerderd met enkele preken, brieven en foto's'. Rotterdam 1979.

Alzo hebt Gij Uw volk geleid. Meditaties. Geldermalsen 1978.

71 Samenspraken tussen vader, moeder en de kinderen over het boek Jona. Opheusden 1985.

Lazarus, kom uit! 41 Samenspraken over Johannes 11. Houten 1992.

Nagelaten geschrift van Hendrik Terlouw, overleden te Ouderkerk a/d IJssel. Voor de pers gereed gemaakt en van een voorwoord voorzien door ds. M. Hofman. Rotterdam, z.j. (1931).

ELK VERHAALT ZIJN WEG EN ZAKEN.

DE GESCHIEDENIS VAN DE 'KLEÁNE KOARKE' TE RIJSSEN. 1836-2011

Met de komst van ds. M. Hofman krijgt de Eskerk in 1917 opnieuw een eigen predikant. Marinus Hofman wordt op 3 maart 1873 geboren te Lieren, een buurtschap bij Beekbergen. Na drie dochters is hij de eerste zoon in het ouderlijk gezin. Zijn vader, Albert Hofman, is dagloner. Omdat hij slechts vier à vijf gulden per week verdient, worden de kinderen in alle eenvoudigheid opgevoed. Honger of gebrek wordt er echter niet geleden. Kerkelijk behoort het gezin tot de Nederlandse Hervormde Kerk. Vooral de kerkgang van vader Hofman laat te wensen over. Bij moeder Hofman ligt het anders: zij is een gekende des Heeren. Toch is zij 'weinig geoefend, zowel in de waarheid als in godzaligheid'. Dit wordt mede veroorzaakt door de plaatselijke predikant, die 'zo oppervlakkig mogelijk' preekt. Ook is zij niet bij de waarheid opgevoed.

Indrukken van dood en eeuwigheid

Van jongs af aan heeft Marinus diepe indrukken van dood en eeuwigheid. In 'Het alwijze Godsbestuur verheerlijkt' roept hij dat in herinnering. 'Ik was nog zeer klein en jong, toen ik soms sterke indrukken had van dood en eeuwigheid. Zelfs vóór mijn schooljaren weet ik, als ik ongehoorzaam geweest was, hoe bang en bevreesd ik was te moeten sterven en beloofde dan morgen beter op te passen. Ik weet, hoe ik in het achterhuis mij dagelijks verstopte, om te gaan bidden en ik over mijn zonden schreide, menende, dat het niemand wist of hoorde. Maar merkte later, dat mijn moeder mij soms beluisterd had en dan schaamde ik mij erg.

Toen ik naar school begon te gaan, was ik als kind nergens geweest en kon mij met de jongens van mijn leeftijd niet verenigen. Spelen deed ik zelden. De indrukken waren soms zó erg, dat ik niet durfde, en stond dan aan een post of deur alleen, zodat ik van de andere jongens zo min bemind was als ik hen beminde. Alleen was het mijn groot vermaak, als de meester Bijbelse geschiedenis vertelde. Ik at dat als 't ware op en zou wel gewild hebben dat wij maar niets anders behoeften te leren. Vroeg de meester de volgende dag naar het verhandelde van de vorige dag, dan wist ik hem tot zijn verbazing te antwoorden op alles wat hij vroeg. Maar ging het over de andere lessen, dan was ik lang niet de knapste, maar kreeg gedurig een standje dat ik niet opgelet had.'

Als kind gaat hij graag mee naar de kerk. 'Had ik het geluk, hoe klein ik was, dat vader mij zondags meenam naar de kerk, dan was ik de koning te rijk, hoewel ik geen één woord begreep of verklaren kon waarom ik zo graag ter kerk ging.'

Een betrekking op het predikambt

In zijn kinderjaren heeft Marinus al een betrekking op het predikambt. Als zijn klasgenoten aangeven smid of boer te willen worden, denkt hij: Ik word dominee. Hoewel hij hier met niemand over spreekt, hebben anderen die gedachte ook. 'Hoewel ik niet kan verklaren hoe zij er aan kwamen en of zij uit mijn ingetogen kinderleven wat maakten, dan wel of het spotternij was, weet ik niet, maar ik herinner mij, dat ik eens een boodschap voor mijn moeder moest doen, waarbij ik een afgelegen paadje moest passeren. Op dit pad kwam mij een veel grotere en sterkere jongen tegen dan ik was, die met de vuist op mij aankwam en zei: 'Daar hebben we die fijne, die dominee moet worden, is 't niet?' Ik, in doodsangst, zei van nee en ontvluchtte huilend die jongen. Maar o, wat kreeg ik 't benauwd, toen ik weer thuis was. Zei niets aan mijn

moeder, maar ging in 't verborgen mijzelf beklagen, dat ik nee gezegd had en het toch geloofde en zo graag wilde.'

Als er in zijn woonplaats een aantal mensen in gezelschap bijeenkomt, neemt zijn moeder hem daar mee naartoe. 'Ik weet niet of ik graag of traag was, maar ging mee. Het gezelschap was zeer klein, vijf of zes mannen en enkele vrouwen waren samen. Een zekere Stufken gaf een versje op om te zingen, ging voor in gebed en las gebrekkig een preek van een gestorven leraar. Hoe ik daar bij zat, kan ik niet meer verklaren. Ik begreep er, denk ik, weinig van, maar achtte dat volk gelukkig.'

Omdat hij erg leergierig is, dringt het hoofd van de lagere school er bij zijn ouders op aan hem voor het onderwijs te bestemmen. Hoewel dit de nodige bezwaren oproept, gaat hij kort daarop als 'kwekeling' (hulponderwijzer) op het Lierense schooltje aan de slag. Als tegemoetkoming ontvangt hij van het schoolbestuur één gulden per week! Vier jaar lang houdt hij dit vol.

In die jaren ontdekt de Heere hem meer en meer aan zichzelf. 'Ik weet, dat ik afgescheiden van de wereld leefde en mijn inwonend bederf mij trapsgewijze werd ontdekt, zodat het vroom zijn in eigen ogen begon te minderen en ik kreeg te geloven een verdoemelijk schepsel voor God te zijn.'

Als zijn vader in 1890 op 54-jarige leeftijd overlijdt, moet hij de kost voor het ouderlijk gezin verdienen. 'Met vlijt en omzichtigheid verrichtte ik mijn arbeid, gestaag onder biddend opzien om wijsheid en krachten daartoe. Het verwaarloosde land, dat wij zelf bij huis hadden, had spoedig een ander uitzicht. Ging ik bij boeren of bij anderen de overige tijd werken, dan vielen zij mij zeer lastig om terug te komen, meer dan ik kon, zodat ik spoedig zoveel aanvraag kreeg dat ik mijn werk niet af kon. O, ik kon die wonderlijke goedheid en wijsheid des Heeren prijzen. Zo een onervaren schepsel, veracht en bespot, die nu zichzelf en zijn huisgenoten na vaders dood zou laten verhongeren, kreeg zoveel kracht, wijsheid en lust, dat wij meer en beter brood hadden dan bij vaders leven.'

Soldaat in 's-Gravenhage

Op negentienjarige leeftijd moet Marinus zijn dienstplicht vervullen. 'Ik werd ingedeeld bij het Regiment Grenadiers en Jagers te 's-Gravenhage, dus ver van mijn moeder en betrekkingen en stond vooral de eerste dagen als een verwezen schaap van de kudde tussen roefdieren. Nooit had ik van de wereld wat gezien of gehoord. Daar hoorde ik opeens alles wat er te koop was. (...) Ik was erg neerslachtig van karakter en al heel spoedig kregen de anderen de reuk wie ik was, omdat ik altijd hier en daar alleen stond en niet mee deed. Ik kreeg scheldwoorden en vloeken, zowel van mijn meerderen als van mijn gelijken, die mij zo versuften, dat ik dacht van heimwee te sterven. Wat zeggen durfde ik niet. (...)

Ik kan mij slechts enkele voorvallen uit mijn dienstitijd herinneren, dat ik de mensenvrees verloor. Eens gebeurde het, dat ik op zondagmorgen in mijn meegenomen Bijbel zat te lezen, eenzaam op mijn krib. Een korporaal uit mijn eskader, die een groot spotter was, moest mij voorbij om zich te gaan wassen. Hij zag mij in de Bijbel lezen, riep, toen hij tegenover mij stond: 'Jongens, hier zit er een te bidden.' Kwam toen met zijn hoofd voor mij op de Bijbel en zei: 'Zeg eens, Hofman, staat er ook wat voor mij in?'

Ik voelde dat ik moed kreeg, sloeg de ogen op en zei: 'Ja, korporaal, ik heb daar net wat van u gelezen.' Hij, nieuwsgierig, vroeg: 'Wel, wat is dat?' Ik antwoordde hem: 'De dwaas zegt in zijn hart: Daar is geen God. "Dus; zei ik, 'op grond van Gods woord zijt gij een dwaas.' En waarlijk, het behaagde de Heere zoveel beslag te leggen, dat hij

zwijgend wegliep en zich nooit meer met mij bemoeid heeft.'

Diaken in Beekbergen

Als het 'koppeltje' in Beekbergen op 2 februari 1905 tot zelfstandige gemeente wordt geïnstitueerd, wordt Hofman tot diaken bevestigd. Twee jaar later, op 19 oktober 1907, treedt hij in het huwelijk met de 33-jarige Hendrika van Middendorp uit de Beemte. De kerkelijke bevestiging vindt plaats door ds. A. Janse. Het huwelijk wordt gezegend met de geboorte van acht kinderen, waarvan er twee levenloos ter wereld komen.

'Hartelijk waren we aan elkaar verbonden. Het was of ik een haven bereikt had, na een stormachtige zee te hebben doorkruist. (...) Wij waren zeer gelukkig verenigd, gingen vooral in de eerste tijd, toen wij nog geen kinderen hadden, samen ter kerk. Ik was nu intussen aangewezen om de jeugd te catechiseren en deed dat met veel lust en plezier; begreep ook weinig van mijn onbekwaamheid daartoe. We vertelden dan elkaar wat we geleerd, gehoord, gedaan hadden. Menigmaal was zij mij tot troost als ik moedeloos was en diende mij tot raad, zonder dat zij het zelf wist.'

Diepe onbekwaamheid

In het najaar van 1910 spreekt de Heere bij vernieuwing tot zijn ziel aangaande het predikambt. 'Ik weet niet de juiste dag, maar het was in het najaar van 1910, dat ik op mijn land was om herfstknollen uit de grond te trekken. Ik kan 't niet verklaren, dacht aan niets en opeens was het, of ik snel in mijn gedachten een terugleiding kreeg over mijn afgelegde weg. Hoe snel en onverklaarbaar dat toeging kan ik niet zeggen. Mijn jeugd, mijn onderwijzerschap, mijn indrukken of aandrang om leraar te worden, alles werd mij als het ware in een ogenblik als een leesbare brief voor ogen gesteld. Daar ik voorover stond aan mijn werk, kreeg ik een heel andere stemming over mij en zette mij rechtop en ik keek naar boven en zei: *Heere, Gij hebt mij wat te zeggen?*

En toen was het, alsof de Heere mij met de vinger op al dat voorgaande wees en zei: Dacht gij, dat Ik dat alles vergeefs aan u gedaan had en u hier in 't afgezonderde zou laten sterven? Meent gij dat alles nu maar weg te drukken met uw erfje en gezin en te verdonkeren door uw ongelooft?

Dit ging alles zonder één Bijbelwoord gepaard. Een stem hoorde ik niet en kan niet verklaren wat het was. Maar dit weet ik: Er was dicht bij mij, tussen twee hagen, een droge sloot, waar ik in kroop en voor God inviel en zei: *Heere, wat moet ik dan, wat wilt Gij met mij?* Ik weet dat ik het van binnen heb zoeken te overwinnen, maar ook, dat Gij mij hier in dit beroep gezet hebt, waar ik nu ben. Maar wilt Gij als heden nog wat, zie hier ben ik. Maar open dan Zelf de weg; ik durf en kan niet.

Ik gevoelde tegelijkertijd mijn diepe onbekwaamheid en de onmogelijkheid voor zulk een bediening.'

Een woordje gesproken

Op 10 april 1912 spreekt Hofman voor het eerst in het openbaar tijdens een begrafenis. Diezelfde avond zal ds. A. Janse in de gemeente voorgaan. Op het laatste moment laat hij echter weten verhinderd te zijn. Omdat de mensen al naar de kerk komen, besluit de kerkenraad de dienst gewoon te laten doorgaan. Toch gebeurt er die avond iets bijzonders. 'Intussen was het zo dicht voor die tijd dat wij de kerkgangers zagen komen, toen opeens mijn ouderling mij een weinig ernstig aanzag en tot mij zei: 'Ik heb u wat te zeggen.' 'Wat is het?', vroeg ik.

'Ge moest vanavond zelf een woordje voor die mensen spreken, dacht ik.'

Schrik en verbazing maakten zich van mij meester. 'Hoe durft ge dat te zeggen; vroeg ik, 'en hoe komt ge daarbij?'

'Och; kreeg ik ten antwoord, 'dat kan ik zo niet zeggen. Maar ik dacht: Sprak gij maar alleen dezelfde woorden, die ge straks op het graf gesproken hebt, dat de mensen meer voldaan huiswaarts keerden dan bij het lezen van een preek.'

Zoals te denken is, werkte ik heftig tegen en wilde mij op allerlei manieren er van afmaken, maar van binnen was het of ze zeiden: Nu of nooit! Dit is de weg, die de Heere geopend heeft, hetgeen u zelf zo kortgeleden beloofd hebt te zullen aanvaarden. Het werd intussen tijd. Duizend zorgen maakten zich van mij meester. Ik nam een prekenboek van Smytegelt onder de arm en wij gingen. De mensen zagen op dat de dominee er niet was. Ik gaf een versje op, las Psalm 74, en vroeg een zegen over het samenzijn. Dat was niet zoveel nieuws voor de hoorders, dat had ik zondags wel meer gedaan. Maar wie zal de aangezichten tekenen, toen ik, in plaats van het prekenboek te nemen, zelf begon te spreken. De aandrang van binnen was zo groot; ik kon niet zwijgen. Vrees had ik niet meer; stof was er in overvloed. Ik nam tot onderwerp Psalm 74:19a: 'Geef aan het wild gedierte de ziel Uwer tortelduif niet over.'

Dat ging, zonder voorafgegaan onderzoek of gezochte verdeling der tekstwoorden, werkelijk alsof ik 't las uit een boekje.'

Uitnodigingen van elders

Na deze eerste 'oefening' in Beekbergen blijft het geruime tijd stil. Inwendig is het echter verre van rustig. 'Mijn eigen vrouw, hoe voorzichtig en kalm ze anders was, was mij niet tot troost. Ik was in mijn schatting nu een indringer en had van elders willen inklimmen, zonder Goddelijke roeping. O, wat ik voor benauwde tijden doormaakte van dat voorjaar tot in het najaar van 1912 kan ik niet beschrijven. Soms was het of mij de haren te berge rezen en mijn tegenpartijder van binnen voorgoed de overhand zou krijgen.'

Omdat het gerucht over zijn eerste 'oefening' zich verder heeft verbreid dan hij zelf weet, ontvangt hij in december 1912 een uitnodiging om in Kampen voor te gaan, waaraan hij voldoet. Ook later gaat hij verschillende keren in deze gemeente voor. Op 19 maart 1913 wordt Hofman op de classis onderzocht naar zijn bekering en roeping. De uitslag is echter teleurstellend voor hem: voorlopig mag hij niet meer voorgaan! Als hij toch een keer voorgaat, wordt dat door de classis afgekeurd. Nadat ds. W. den Hengst te Veenendaal zich met de zaak heeft bemoeid, wordt Hofman uitgenodigd voor een onderzoek op de Synode van 29 april 1914 te Rotterdam. 'Ik gaf mij over en ben op die dag voor de Synode te Rotterdam verschenen, waar ik in alle eenvoudigheid mijn zaken als tevoren bloot legde en daarna een woordje sprak uit Johannes 10:28: 'En Ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijn hand rukken.' Nadat ik mij verwijderd had en binnengeropen was, kreeg ik de boodschap namens de vergadering, dat ik met algemene stemmen was toegelaten, en dit eerste onderzoek met goed gevolg was afgelegd. Ik kon nu ten dienste van al de gemeenten in 't privé proponeren en vervolgens mij voorbereiden voor het laatste of beslissende examen.'

Het beroep van de Eskerk

Nadat hij op 26 september 1917 eindexamen voor de classis heeft afgelegd, wordt Hofman beroepbaar gesteld. Hij ontvangt onder meer beroepen uit Borssele, Kampen, Opheusden, Ridderkerk en Rijssen. In laatstgenoemde plaats geniet hij reeds enige bekendheid. Op 5 september 1915 is hij daar al eens voorgegaan en zijn er banden gelegd. Daarnaast verzorgt hij er, op verzoek van de kerkenraad van de Eskerk, sinds

11 mei 1916 de catechisaties.

Omdat Hofman geen licht over de ontvangen beroepen krijgt, meent hij ook voor Rijssen te moeten bedanken en geeft dat daar ook te kennen. 'Ik kwam intussen elke week in Rijssen en als zij mij vroegen betreffende het beroep, zei ik, als er geen verandering kwam, te moeten bedanken. Ik bemerkte dat de mensen daar spijt van hadden, maar 't kon mij niet bewegen daarom in te willigen. Ik zei: 'Misschien moet er nog een weg open komen die ik nu nog niet weet, en bleef de Heere aanlopen om uitkomst. Mijn vrouw was zeer onder de indruk van dat alles en vreesde tussenbeiden dat wij nog ten spot zouden worden. Ik merkte ook, hoezeer zij het verborg, dat ze met mij droeg en veel werk had met de zaak. Maar sprak ik met haar, dan zei ze: 'Och man, ge kunt toch met mijn geloof niet optrekken? Maar ik zou zo graag onder een eenvoudig volk zijn. De beroepsbrief uit Rijssen heeft mij alleen maar meer ingenomen dan ál de anderen.' 't Kon alles slechts dienen tot vermeerdering van mijn zwaarigheid en ik gaf haar ten antwoord: 'Och vrouw, ik ben voor Rijssen even gesloten als ik was voor de andere.'"

In de week dat hij moet beslissen, komt er een aantal mensen uit Rijssen op bezoek. Zodra hij 's middags afscheid van hen heeft genomen, bepaalt de Heere hem bij 2 Koningen 4, de geschiedenis van Elisa en de Sunamietische vrouw. 'Evenzo haastig werd ik gebracht bij de bede of het verzoek van Rijssen: *Kom over en help ons*. En o, 't was of ik de Gehazi was en de Heere tot mij zeide: Ga heen, leg daar de staf Mijns Woords op de zondaar en Ik zal volgen. Dit alles ging met een diepe indruk gepaard en met veel aandoeningen mijns gemoeds, zodat ik geheel was ingewonnen en had ik de mensen nog kunnen naroeven, dan had ik gezegd: Ik kom tot ulieden over. (...) Ik kwam 's avonds laat thuis en wilde mijn vrouw niet meer vermoeien en wachtte dus tot 's morgens voor ik het haar vertelde. Het was een roerend ogenblik! Ze smolt weg in tranen en zei: 'Dat was nu de innige wens van mijn hart.'"

In zware rouw

Nadat het besluit gevallen is, worden er voorbereidingen getroffen om naar Rijssen te vertrekken. Toch loopt het anders dan verwacht. Op 9 november wordt zijn vrouw plotseling ernstig ziek. Hoewel hij er zelf blind voor is, gaat ze van dag tot dag achteruit, tot ze op 17 november nog onverwachts overlijdt, op de leeftijd van 43 jaar. Ondanks alle vragen en raadsels mag Hofman vast geloven dat zij een goede ruil heeft gedaan. De rouwdienst, voorafgaand aan de begrafenis, wordt geleid door ds. H. Kieviet uit Veenendaal. 'Ik nam al de kindertjes mee naar de groeve, tot de kleinsten toe, in zware rouw. Vele toeschouwers kwamen zien en luisteren. Slechts weinig woorden heb ik daar gesproken. Haar lievelingsversje, Psalm 32:1, hebben wij op de stille begraafplaats aangeheven en zo het lichaam aan de groeve der vertering toevertrouwd, tot de grote dag der opstanding, als de doden, klein en groot, staan zullen voor God en ook haar lichaam uit het stof zal verrijzen, om met al de vromen naar lichaam en ziel eeuwig de Heere groot te maken.'

Op 4 december neemt Hofman afscheid van Beekbergen. Hij spreekt daarbij over Johannes 14:31b: 'Laat ons van hier gaan.' In Rijssen wordt hij met zijn gezin liefderijk ontvangen. 'Veel vrouwen toonden hun bereidwilligheid en belangstelling in mijn zo drukkend uitwendig lot en trachtten hetzelfde met raad en daad te verlichten.'

In 'Uit mijn leven' blijkt zijn zoon, ds. A. Hofman, later op deze tijd terug. 'Als weduwnaar kwam vader met zes kleine kinderen midden december 1917 met de trein te Rijssen aan. Ter verwelkoming waren er op het perron enkele broeders van de kerkenraad aanwezig. We liepen van het station aan de hand van die kerkenraadsleden naar de pastorie aan de Bleekstraat. Ik herinner me nog dat Arend van den Noort, de

grootvader van wijlen ds. G. J. van den Noort, mij een hand gaf.'

Bevestigd tot predikant

Op 16 december 1917 wordt kandidaat Hofman door ds. Kieviet bevestigd tot predikant. Onder grote belangstelling doet hij 's avonds zijn intrede. Hij bedient daarbij het Woord uit 2 Koningen 4:29: 'En hij zeide tot Gehazi: Gord uw lendenen en neem mijn staf in uw hand en ga heen; zo gij iemand vindt, groet hem niet, en zo u iemand groet, antwoord hem niet; en leg mijn staf op het aangezicht van den jongen.' Achtereenvolgens staat hij stil bij:

1. de Zender;
2. de gezondene;
3. de last of boodschap.

Al spoedig voelt ds. Hofman zich in de gemeente thuis. 'Hoe meer ik in de plaats werd ingeburgerd, hoe meer ik mij daar thuis voelde. Zeer raakte ik aan het volk van God verbonden en mag ik met vrijmoedigheid schrijven, dat de Heere Zich in de bediening des Woords en der sacramenten niet onbetuigd gelaten heeft en er banden gelegd werden, die niet meer verbroken zullen worden.'

Tijdens zijn ambtsbediening neemt het aantal leden en doopleden gestaag toe en ontstaat er een tekort aan zitplaatsen in het kerkgebouw. In 1920 wordt het aantal zitplaatsen dan ook uitgebreid tot 450.

Een van degenen voor wie de prediking tot zegen wordt gesteld, is H. ten Bolscher-Ligtenberg, in de volksmond beter bekend als 'zwakke Dina'. Hendrina Ligtenberg wordt op 6 januari 1888 geboren te Rijssen. Haar vader, G.J. Ligtenberg ('de Teune'), dient de Eskerk als ouderling. Samen met ouderling A. Baan vertegenwoordigt hij de gemeente op 9 en 10 oktober 1907 op de eerste Algemene Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam.

Afscheid van de Eskerk

In december 1923 ontvangt ds. Hofman een beroep uit Krabbendijke, dat door hem wordt aangenomen. Op zondag 30 maart 1924 neemt hij afscheid van de gemeente. Hij spreekt daarbij over Handelingen 20:32: 'En nu, broeders, ik beveel u Gode en het woord Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden.' In de toepassing zegt hij onder meer: 'Zo staan wij dan thans aan het einde van een tijdperk van bijna negen jaren, vanaf den tijd onzer eerste kennismaking en meer dan zes jaren als uw eigen herder en leraar, en mogen we niet met alle vrijmoedigheid getuigen, dat er sinds den tijd van ons verblijf onder u onverbreekbare banden gelegd zijn? Ge hebt ons uitwendig ruimschoots van middelen voorzien voor ons en ons gezin, zodat wij dienaangaande onzen arbeid nooit al zuchtende behoeften te verrichten. Ge hebt ons in onze lichaamszwakheid gedragen en steeds uwe toegenegenheid tot ons betoond.'

Met klem roept hij de gemeente voor de laatste keer op zich onder de waarheid te blijven scharen. 'Ten laatste, gemeente, wie gij ook zijt: Schaart u en blijft u scharen rondom de waarheid. Onderwerpt u aan leer en tucht van uwe ambtsdragers. Maakt het hun niet moeilijk. Bidt voor hen veel. Ze hebben reeds een zware taak, maakt het hun niet moeilijker. Weest samen eensgezind, leeft in vrede en de God der liefde en des vredes zal met u zijn. Ontvangt onzen afscheidsgroet en geleidt ons met uwe verzuchtingen en geve de Heere, dat we elkander mogen ontmoeten voor den Troon, waar God zijn zal alles en in allen.'

Vergeet Zijn grote daden niet

Schets uit het kerkelijk leven en geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Krabbendijke. Samengesteld door M. J. Goud en J. P. Sinke. Drij van Velzen BV Krabbendijke 1984

Gewassen in dit land

Nadat oefenaar Remijn uit Krabbendijke vertrokken was, deden zich binnen de kerkenraad enkele wijzigingen voor. Ouderling B. Meeuwse werd tot praeses benoemd en ouderling B. Sonke nam het scribaat over van diaken Joh. de Kok, omdat deze geen zitting meer verkreeg in de kerkenraad. Als zodanig werd hij opgevolgd door J. Pieper te Waarde. Verder besloot de kerkenraad, om de leeggekomen pastorie tijdelijk te verhuren aan het bestuur van de plaatselijke Christelijke school.

In de maand oktober werden de eerste pogingen aangewend om weer een eigen predikant te verkrijgen. Uit het door de kerkenraad gestelde tweetal, Ds. G. H. Kersten te Yerseke en Ds. A. Verhagen te Middelburg, werd eerstgenoemde beroepen. De beroepsbrief bevatte verschillende voorwaarden, zoals een vrije woning, een wekelijkse collecte (dus geen vast traktement), dertien vrije zondagen, vrijstelling van personele- en grondbelasting en een vrije 'overtocht'. De beroepen predikant verkreeg echter geen vrijmoedigheid om het op hem uitgebrachte beroep aan te nemen.

In december werd er opnieuw een beroep uitgebracht. De kerkenraad had nu als tweetal gesteld **Ds. M. Hofman te Rijssen** en Ds. B. van Neerbos te Terneuzen.

Ds. Hofman werd met grote meerderheid van stemmen beroepen. Wat was de vreugde en blijdschap groot, toen hij berichtte, dat hij "na veel strijd gewillig gemaakt was om deze roepstem op te volgen". Vele beroepen had hij in de achterliggende jaren al ontvangen, maar hij was zo met nauwe banden aan Rijssen verbonden, "dat het wel eens voorkwam als hij één van Gods kinderen daar ter aarde bestelde, hij een plekje op het kerkhof uitzocht, waar ook eenmaal zijn stof zou rusten". De Heere beschikte echter anders.

Het was op zondag 6 april 1924, dat Ds. Hofman in de morgendienst door de consulent, Ds. G. H. Kersten van Yerseke, tot predikant van de gemeente van Krabbendijke werd bevestigd. Deze sprak naar aanleiding van 1 Korinthe 3: 11-15. Omdat de intrede 's middags zou plaatsvinden en Ds. Kersten daarbij niet aanwezig kon zijn, sprak Ds. Hofman na zijn bevestiging zijn bevestiger in hartelijke bewoordingen toe.

Namens de kerkenraad sprak ouderling B. Meeuwse hartelijke woorden van dank tot Ds. Kersten. Dit dankwoord was niet ten onrechte, want behalve de vacaturebeurten die hij had vervuld, had Ds. Kersten ook de kerkenraad met raad en daad bijgestaan. Op verzoek van Ds. Hofman werd Ds. Kersten Psalm 134: 2 toegezongen.

In de middagdienst vond de intrede plaats. Ds. Hofman bepaalde zijn gehoor bij de woorden uit Jeremia 1: 17: "Gij dan, gord uwe lendenen, en maak u op, en spreek tot hen alles, wat Ik u gebieden zal; wees niet verslagen voor hun aangezicht, opdat Ik u voor hun aangezicht niet versla".

Het thema van de predicatie luidde: "De opdracht des Heeren aan Jeremia". Drie hoofdgedachten werden daarbij ontvouwd, namelijk:

1. een voorafgaande opwekking vóór die opdracht;
2. een aangewezen inhoud van die opdracht;
3. een waarschuwend aanmoediging tot die opdracht.

Gezongen werd Psalm 27: 3; Psalm 141: 8 en 9; Psalm 103: 9 en Psalm 74: 19 en 20.

Na afloop van de predicatie sprak ouderling Meeuwse hartelijke woorden van welkom tot Ds. Hofman en zijn gezin. Hij wenste, dat de leraar tot rijke zegen van de gemeente mocht zijn en dat dit eenmaal in de vruchten openbaar zou komen. Ouderling Meeuwse verzocht tenslotte om Ds. Hofman staande Psalm 133: 3 toe te zingen. Diep ontroerd zong de schare:

*Zo zal de vreedzame gemeente wezen,
En ondervinden Gods goedheid geprezen,
Tot allen tijden voor en naar.*

In "De Saambinder" schreef Ds. Kersten: "Voorwaar een onvergetelijke ure voor Krabbendijke".

Spoedig werd de leiding van Ds. Hofman in de gemeente bemerkt. Verschillende kwesties die nog "lopende" waren, werden tot een oplossing gebracht.

De kerkenraad nam op voorstel van de predikant liet besluit, om voortaan bij de catechisaties voor de jongeren de vraagboekjes van Ds. L. G. C. Ledeboer en Ds. A. P. A. du Cloux te gebruiken.

Ook werd het noodzakelijk geacht om de kerkenraad met een diaken uit te breiden. M. Koster werd hiervoor gekozen. Omdat ouderling B. Sonke ernstig ziek was geworden, werd het scribaat overgenomen door ouderling M. de Bat.

De toeloop naar Ds. Hofman was zo groot, dat de in 1911 gebouwde kerk spoedig te klein was. Reeds op 6 mei 1924 kwamen de mansleden in vergadering bijeen, om over deze moeilijkheden te spreken. Terloops werd nog de mogelijkheid geopperd, om op Oostdijk een kerkje te bouwen, maar dit voorstel vond bij de meesten geen weerklank. Met slechts zeven stemmen tegen viel het besluit, om de kerk te vergroten. Staande de vergadering werd er een bouwcommissie benoemd, die bestond uit de diakenen P. van Hekken, Abr. de Kok en J. Pieper. Met grote voortvarendheid werd het geheel aangepakt. Een drietal aannemers schreef op de verbouwing in. De laagste inschrijver was Th. van Doorn, die het werk ook werd gegund. De kosten om de kerk tot 937 zitplaatsen uit te breiden werden geraamd op f 13.000,-.

Dat de bouw een voorspoedig verloop had, moge wel blijken uit het feit, dat de vergrote kerk reeds op 12 september in gebruik werd genomen. Dat dit niet alleen tot blijdschap strekte van kerkenraad en gemeente, maar ook van de vroegere consulent, Ds. G. H. Kersten, bleek wel uit "De Saambinder" van 25 september 1924, waarin hij schreef: "Er zijn zo van die dagen, ook in het kerkelijk leven, die ons stilzetten op onze weg en eens terug doen blikken, op wat de Heere gedaan heeft. Zulk een dag was 12 september voor Krabbendijke. Het vergrote kerkgebouw werd in gebruik genomen. Ds. Hofman sprak over Psalm 26: 8: "HEERE, ik heb lief de woning Uws huizes en de plaats des tabernakels Uwer eer".

Na deze ernstige predicatie bracht Ds. Hofman de dank van de kerkenraad en gemeente over aan architect, aan aannemer, de heer Van Doorn en diens werklieden, aan de grondeigenaar, de heer G. Houtekamer, die deze verbouwing had mogelijk gemaakt, om eindelijk een overzicht te geven van de geschiedenis der gemeente".

Bastiaan Sonke

Helaas mocht ouderling B. Sonke dit heugelijke feit niet meer meemaken, daar hij op 25 juni 1924 was overleden. Bastiaan Sonke werd op 13 juni 1860 te Rilland geboren als zoon van Adriaan Sonke en Jozina Hoebeke. Al vrij vroeg verhuisde hij met zijn ouders naar Krabbendijke. Nadat hij enkele jaren de lagere school had bezocht, werd hij veldarbeider. Op 20 mei 1880 moest hij zijn militaire dienstplicht vervullen. Zijn

militaire zakboekje, dat thans al meer dan honderd jaar oud is, hebben wij van zijn familie mogen inzien. Enkele bijzonderheden hebben we daaruit overgenomen. Bastiaan Sonke behoorde tot de derde klas van het schijfschieten. Zijn lengte bedroeg 1 meter, 8 decimeter, 0 centimeter en 1 millimeter, wat vrij zeldzaam was. Verder wordt er nog vermeld, dat hij een ovaal gelaat had, met blauwe ogen en bruin haar.

Op 25 februari 1909 (hij was toen 48 jaar oud) huwde hij met Adriana Engelse. Eén van de redenen waarom hij pas op latere leeftijd in het huwelijk trad was, dat hij jarenlang voor zijn moeder, die weduwe was, de kost had verdiend en haar had verzorgd. Uit het huwelijk werd één zoon geboren, die Adriaan werd genoemd. Tijdens de zwangerschap voorzag de toenmalige geneesheer grote moeilijkheden bij de geboorte van het kind. Toen de geboorte dan ook aanstaande was, reisden Bastiaan en zijn vrouw op doktersadvies naar Utrecht, waar het kind onder vele verzuchtingen tot de Heere werd geboren.

Oorspronkelijk behoorde Bastiaan Sonke tot de Nederlands Hervormde Kerk. De Heere opende zijn blinde zielsogen. De omstandigheden waaronder, zijn niet meer precies bekend. "Hij was een man van weinig woorden", aldus zijn nu nog in leven zijnde zoon, "maar hij kon, ondanks dat hij geen geleerde was, het begin verklaren en wat God aan zijn ziel gedaan had". Een nogal eens door Sonke gebruikte uitdrukking was: "'t Is enkel pardon".

Kort na 1900 werd Sonke tot ouderling gekozen, maar hij durfde dit niet aan te nemen. In 1903 koos de gemeente hem opnieuw tot ouderling en de Heere won hem toen in voor dit werk, hoewel hij er zich geheel onbekwaam toe voelde.

Vele jaren heeft hij te Krabbendijke en later ook te Waarde predicaties gelezen. Tevens gaf hij catechisatielessen aan de jeugd van Krabbendijke en Waarde en soms ook van Oostdijk. Als bron daarvoor gebruikte hij "De Maandagse Catechisatiën" van B. Smytegelt. Huisbezoek deed hij gewoonlijk samen met M. de Bat. In oktober 1907 werd hij samen met B. Meeuwse afgevaardigd naar de Synode te Rotterdam, waarde kerkelijke vereniging van de Ledeboeriaanse- en Kruisgemeenten tot stand kwam.

In het vroege voorjaar van 1924 openbaarde zich een ernstige ziekte aan hem, namelijk maagkanker. Bijna vier maanden lang lag hij ziek te bed in zijn huisje aan de "Slobberstraat", dicht bij de kerk. Het waren maar armoedige huisjes, doch de Heere zorgde voor hem, zowel inwendig als uitwendig. Ds. Hofman, die tijdens zijn ziekte hier als predikant werd bevestigd, stelde verschillende keren aan hem voor, om in de kerk een collecte voor hem te houden. Bastiaan Sonke sloeg dit aanbod echter telkens af, "want", zo zei hij, "ik kom niets te kort". Er waren verschillende mensen in de gemeente, die hem en zijn gezin van het nodige voorzagen.

Zo naderde zijn einde. Op zijn sterfbed liet de Heere hem niet alleen en op eenvoudige wijze mocht hij getuigen van de hoop die in hem was. Bij tijden en ogenblikken werd er in het armoedige kamertje ook nog wel eens gezongen, zodat het bewaarheid werd, wat de dichter in Psalm 118:7 zong:

*God zeer sterk is mijn kracht alleine,
Mijn roem ende mijn eere groot,
Ende mijn lofzang in 't gemeine,
Mijn Zaligmaker in den nood.
De vroom' in hare hutten zingen,
Zijnde verblijd en verheugd zeer,
Van Uw hand sterk, die alle dingen
Krachtiglijk overwint, o HEER'!*

Op 25 juni 1924 mocht Sonke dit aardse tranendal verlaten en naar het land

vertrekken, waar geen inwoner meer zeggen zal: "Ik ben ziek". Onder grote belangstelling werd hij enkele dagen later begraven. Het was de eerste begrafenis, die Ds. Hofman in zijn nieuwe gemeente moest verrichten. Hij merkte onder andere op, dat het zo "singulier" was, dat zijn laatste begrafenis te Rijssen een ambtsdrager betrof, en dat zijn eerste begrafenis te Krabbendijke eveneens die van een ambtsdrager was.

In dit leven wisselen blijdschap en droefenis elkaar af, ook in het kerkelijke leven. In de vacature van B. Sonke werd diaken D. Wagenaar gekozen. Zijn plaats als diaken werd ingenomen door A. Butijn. Deze kreeg het beheer over de kerkelijke goederen, omdat kerkmeester A. J. Kruysse vanwege zijn hoge leeftijd zijn werk als zodanig had beëindigd.

Nieuwe school

Het was inmiddels al weer verschillende jaren geleden, dat er te Oostdijk en te Krabbendijke een schoolvereniging was opgericht. Voor beide verenigingen kostte het veel moeite, voordat er daadwerkelijk Christelijk onderwijs kon worden gegeven. Voor de vereniging te Krabbendijke werd er reeds op 22 januari 1921 koninklijke goedkeuring op de statuten verkregen. Op de eerste poging om een eigen school te stichten werd door het gemeentebestuur van Krabbendijke afwijzend beschikt. In principe werd toen besloten, om een school te bouwen uit eigen middelen. Omdat de bezwaren daartegen nogal groot waren, werd er uiteindelijk van afgezien. Op een ledenvergadering in 1925 viel evenwel het besluit, om toch een school uit eigen middelen te bouwen.

Ook de kerkenraad kon zich niet geheel achter het streven van de schoolvereniging plaatsen. Twee motieven lagen daaraan ten grondslag: In de eerste plaats was het onderwijs dat op de plaatselijke "School met den Bijbel" werd gegeven nog verantwoord. Het toenmalige hoofd van de school, meester De Koning, genoot bij iedereen grote achting. In de tweede plaats was de kerkenraad van oordeel, dat achter het streven van de schoolvereniging teveel "het eigen ik" zat en dat de motieven om een eigen school te stichten daarom niet zuiver waren. Helaas ontstonden er later ook ernstige moeilijkheden.

Mede op aandrang van Ds. Kersten stemde de kerkenraad er uiteindelijk toch mee in, om een eigen school te bouwen. Het eerste schoolgebouw werd gebouwd door J. C. Waverijn uit Yerseke voor de som van f 9.800,-. De officiële opening vond plaats op 17 december 1925 door Ds. Hofman. Deze sprak naar aanleiding van Openbaring 12: 17. Tevens werd W. Timmerman als hoofd geïnstalleerd. Als onderwijzer werd benoemd W. C. Burggraaf en als onderwijzeres M. P. Cysouw. Het leerlingenaantal waarmee gestart werd, bedroeg 85.

Te **Oostdijk** werd de koninklijke goedkeuring op de statuten op 15 januari 1921 verkregen. Dit betekende echter niet, dat er spoedig een Christelijke school was gerealiseerd. Men was mede afhankelijk van het gemeentebestuur van Kruiningen, omdat Oostdijk qua grondgebied grotendeels tot deze gemeente behoorde. Bovendien was er op Oostdijk reeds een Openbare lagere school. Het oprichten van een Christelijke school zou wellicht het einde van de Openbare school betekenen. Uiteindelijk werd het noord-oostelijk gelegen lokaal van de Openbare school beschikbaar gesteld voor het Christelijk onderwijs. Omdat hierin niet alle klassen konden worden ondergebracht, maakte een aantal klassen tot 1931 gebruik van het catechisatie- gebouw. Als hoofd was inmiddels W. ter Harmsel benoemd en als

onderwijzer de heer Hekezen. Op 12 maart 1926 gingen de schooldeuren voor het eerst open. Keren we nu weer terug naar het gebeuren in de kerkelijke gemeente.

In 1926 vonden voor het eerst verkiezingen plaats uit door de kerkenraad gestelde tweetallen. In plaats van diaken Abr. de Kok kwam S. J. de Kok in de kerkenraad. Korte tijd later werd deze belast met het scribaat. Tevens werd getracht om de kerkenraad uit te breiden met een ouderling en een diaken. Tot ouderling werd gekozen G. van Velzen. Om er een diaken bij te krijgen viel niet mee. Een aantal gekozenen bedankte voor zijn verkiezing, te weten W. Sonke, P. Tolhoek, L. Molhoek en J. van Iwaarden. In het begin van 1927 werd er opnieuw gestemd en ditmaal werd M. Weststrate Jzn. gekozen. Deze nam zijn verkiezing aan. Op 8 juli 1927 overleed, na slechts enkele dagen ziek te zijn geweest, diaken M. Koster op de leeftijd van 54 jaar. Zo terecht merkte Ds. Hofman over hem op, dat een beminde ambtsbroeder aan kerkenraad en gemeente was ontvallen. Op 12 juli werd hij door de kerkenraadsleden ten grave gedragen.

Ds. Hofman sprak daarbij naar aanleiding van Jesaja 40. De opengevallen plaats werd in december ingenomen door A. Hirdes. Ook kwam er een nieuwe voorzanger, namelijk J. Versprille. De jaarlijkse dankdagkollekte bedroeg in 1927f 1274,45. In 1928 werd L. van Koeveringe uit Waarde gekozen als diaken.

De gemeente nam inmiddels in ledental enorm toe. Alleen al in 1929 groeide de gemeente met 45 personen. Velen kwamen uit andere kerken over, vooral uit de Nederlands Hervormde Kerk. Men zou zich kunnen afvragen, wat de oorzaken daarvan waren. Ons inziens was het in de eerste plaats de leer die in onze gemeente werd gebracht. Daarnaast was de eigen identiteit van de kerk naar buiten toe voor velen zichtbaar. Bovendien was de wandel van Ds. Hofman gesierd met eenvoud en godzaligheid (zelf zag hij het gebrekvolle en onvolkomene er van in), en waren zijn predicates zuiver Schriftuurlijk en bevindelijk van inhoud.

Op 3 april 1929 kwamen de mansleden opnieuw bijeen. Een lid bracht nog de vraag naar voren, of het mogelijk was, om ter begeleiding van de gemeentezang, tegelijkertijd een orgel te plaatsen. Ds. Hofman was hier geen voorstander van. Mocht de meerderheid echter besluiten om wel een orgel aan te schaffen, dan zou hij zich er bij neerleggen. "Een principiële zaak is het niet, 't is slechts een persoonlijke opvatting", aldus de predikant. "Anders zou het zijn, wanneer een voorstel aangenomen werd, dat alle mensen zullen zalig worden, dan liever op straat gezet, dan daarmee mede te gaan".

Op 25 april werden de mansleden weer bijeen geroepen, nu om een definitief besluit te nemen over het al dan niet bouwen van een nieuwe kerk. De aanbesteding vond plaats op 10 mei. De laagste inschrijvers waren de Gebr. van Boven met een bedrag van f. 98.170,-. De eerste steenlegging vond plaats op 29 juni 1929 door Ds. Hofman. Hij sprak daarbij over de Steen, die gelegd is voor het aangezicht van Jozua (Zach. 3: 9). De bouw had een voorspoedig verloop. Reeds op 10 oktober werd er een vergadering belegd om over de verdeling van de zitplaatsen te spreken. Ds. G. H. Kersten was hierbij uitgenodigd om de kerkenraad van advies te dienen.

In de maand november werden er twee ledenvergaderingen gehouden, waarop de voortgang van de bouw werd besproken. Tevens ontstonden er discussies over het al dan niet plaatsen van een orgel in de nieuwe kerk. Zowel Ds. Hofman als het overgrote deel van de kerkenraad spraken zich uit tegen de aanschaf ervan. Mede op grond van verschillende kerkordes lichtte Ds. Hofman uitvoerig zijn standpunt toe. Hij

zei ondermeer, "dat in het begin der Reformatie het eveneens een punt van discussie is geweest, of een orgel het geestelijk welzijn van Gods kerk bevorderde. Men was van mening, dat de kerk van de Nieuw-Testamentische dag alleen genoeg had aan de eenvoudige en zakelijke verkondiging van Gods Woord en het gebruik der Heilige sacramenten. Uitmakende die fluit, waar de Heere Jezus op zinspeelde, toen Hij wenende voor Jeruzalem stond daar haar verwoesting met rasse schreden naderde. Dientengevolge moet het van tweeën één zijn: is het eerste genoeg, dan is het laatste tot verzadiging van het vlees. Vandaar dat de kerken waar orgels in waren gekomen ten tijde dat de Spanjaarden over ons vaderland heersten, naar het oordeel der plaatselijke kerken werden gehandhaafd, terwijl ze in de nieuwe kerken niet werden aangebracht. In de Dordtse kerkorde is geen artikel aangaande orgels in de kerken opgenomen, wel in die van vroegere data. Dientengevolge is het aan het oordeel der plaatselijke kerken overgelaten hoe te handelen ten bate en profijte der kerken". Bij de stemming waren 97 leden tegen het plaatsen van een orgel en 53 leden voor.

Er kwam ook nog een ander probleem om de hoek kijken. Zoals uit een eerder hoofdstuk al is gebleken, stonden de ouderlingen bij het lezen van een predicatie niet op de preekstoel, maar op de voor- lezersplaats. De kerkenraad wilde hierin graag verandering zien, door de ouderlingen vanaf de preekstoel te laten lezen. De verstaanbaarheid zou dit ten goede komen, zeker in de grote nieuwe kerk. (Geluidsinstallaties waren er nog niet). Velen deelden de zienswijze van de kerkenraad echter niet. Ds. Hofman kon dit niet begrijpen. Hij merkte op, "dat de kansel geen heilige plaats is. De ouderlingen worden er geen leraar door, omreden dat daar een afzonderlijke roeping voor nodig is. Oud-Testamentisch was Israël volgens Gods bevel aan bijzondere plaatsen en kleding enz. gebonden. Nieuw-Testamentisch is dat zware juk weggenomen en is de woning des Heiligen Geestes daar, waar God in Geest en Waarheid wordt gediend. Dientengevolge blijven de kerken of plaatsen van samenkomsten, in welke primitieve openbaring ook, beschuttingen tegen de ongemakken om der zonde voor het lichaam, doch waar de Heere wonen wil, aangezien het plaatsen zijn, afgezonderd tot een heilig gebruik, waarbij steen en hout noch goddelijke eer, noch wat op afgoderij gelijkt, toekomt". Van de 100 aanwezigen stemden uiteindelijk 65 personen voor, 29 tegen en 6 blanco.

Hoewel het voorstel van de kerkenraad met meerderheid van stemmen was aangenomen, veroorzaakte het nogal wat onrust in de gemeente. De kerkenraad besloot daarom de uitvoering van het besluit enige tijd uit te stellen en op een volgende ledenvergadering deze zaak opnieuw te bespreken. Op 10 februari 1930 kwamen de mansleden weer bij elkaar. Naast Ds. Hofman mengden nu ook de ouderlingen Meeuwse en De Bat zich in de discussie. Ouderling Meeuwse verklaarde, "dat hij aan die kwaal wel geleden heeft, doch van dat wettische in dat opzicht is genezen". Ouderling De Bat merkte op, "dat we onze voorgangeren onderdanig dienen te zijn". Weer werd er gestemd. Nu waren er 120 personen voor, 39 tegen en 21 van onwaarde. Het besluit werd nu daadwerkelijk uitgevoerd.

Nieuw kerkgebouw

Het was op 24 januari 1930, dat het fraaie en doelmatige kerkgebouw aan de Zuidweg in gebruik kon worden genomen. De gevoelens daarbij van predikant, kerkenraad en gemeente zouden we niet beter kunnen vertolken, dan door de woorden van Ds. Hofman in zijn voorafpraak te citeren:

"Waarde Gemeente! Zo is dan de plechtige ure aangebroken dat wij elkander in ons nieuwe kerkgebouw mogen ontmoeten, teneinde daar onze eerste godsdienstoefening

te houden. Reeds lang zaagt gij met ons verlangend uit naar deze ure en de gespannen verwachtingen werden meer geprikkeld als wij den winter zagen naderen; immers het heugde ons nog dat menig kerkganger vorige winter rillend van koude huiswaarts keerde en vooral toen wij onze kerkbanken gedeeltelijk zagen vertrekken, was het gebouw voor de godsdienstoefening niet meer geschikt. Maar thans als wij elkander begroeten in dit gebouw en wij de blijdschap, de vergenoegdheid op uwe aangezichten lezen en ons in het welslagen van deze grote onderneming mogen verheugen, moeten wij vooraf en in de eerste plaats elkander wijzen aan de hand van ons opgezongen Psalmvers (Psalm 84: 1), tot welk einde en doel dit gebouw verrezen is".

Ds. Hofman bepaalde de gemeente vervolgens bij Psalm 89: 16: " Welgelukzalig is het volk hetwelk het geklank kent; o HEERE, zij zullen in het licht Uws aanschijns wandelen". Het thema luidde: "Het geklank kennen". Achtereenvolgens stond de predikant stil bij:

1. de inhoud van die klanken;
2. het kennen van die klanken;
3. het beleven van die klanken.

Na de predicatie richtte Ds. Hofman woorden van dank tot de afgevaardigden en genodigden en voorts tot allen, die bij de bouw betrokken waren geweest. Tenslotte werden nog toespraken gehouden door Ds. A. Verhagen en Ds. G. H. Kersten. Deze laatste verzocht de gemeente te zingen Psalm 68: 8:

*Gods berg, die is zeer wonderbaar,
Gelijk Basan den berg voorwaar
Staat hij hoog onbezweken.
Wat is 't, dat gij bergen rebel,
Met al uwe steenrotsen fel,
Gods berg zoekt te versteken?
God heeft dezen berg breed en wijd
Verkoren tot Zijn woonst altijd,
Naar Zijn goedheid geprezen;
Daar Hij eeuwig van nu voortaan
Zal wonen zonder te vergaan;
Dit zal zijn ruste wezen.*

Diep onder de indruk verliet de schare het kerkgebouw. De collecte, die tijdens de ingebruikname werd gehouden, bracht f 941,70 op.

In hetzelfde jaar (1930) ontviel aan de kerkenraad diaken J. Pieper uit Waarde. Zijn vacature werd vervuld door M. H. J. Weststrate, eveneens uit Waarde. In het kosterschap kwam ook verandering, omdat J. Traas zijn werk als zodanig beëindigde. C. Bouwman kwam voor hem in de plaats.

In het kerkelijk leven komen helaas ook donkere bladzijden voor. Eerlijkheidshalve kunnen we daaraan niet altijd voorbij gaan. Vooral niet aan die zaken, die algemeen bekend zijn. In 1933 bleek bij een gehouden controle, dat er een aanzienlijk bedrag aan kerkelijke middelen verdwenen was. Eén van de diakenen werd hieraan schuldig bevonden. Zijn naaste familie, die hier erg onder gebukt ging, zuiverde dit tekort echter geheel aan. Daar de betrokken diaken geen zitting meer verkreeg in de kerkenraad, werd O. Versprille in zijn plaats gekozen. Tevens werd getracht om de

kerkenraad met een diaken uit te breiden. Min. Weststrate werd hiervoor gekozen. Hij nam zijn verkiezing aan en was diaken tot 1935, toen hij bedankte. Zijn plaats werd ingenomen door Th. Bakker.

In 1933 werd de **afdeling Waarde een** zelfstandige gemeente. In 1934 vertrok voorzanger Versprille naar Hoek, zodat er hiervoor een vacature ontstond. Deze werd vervuld door de benoeming van M. Schouwenaar.

Op donderdag 18 oktober 1934 werd er een kerkdienst belegd, om de Afscheiding te herdenken, die honderd jaar geleden had plaatsgevonden.

Het jaar 1936 had nog maar nauwelijks zijn intrede gedaan, toen Ds. Hofman een beroep ontving van de gemeente van Moerkapelle. Tot grote smart van kerkenraad en gemeente nam hij dit beroep in februari aan. Na een 12-jarig verblijf, nam Ds. Hofman op 7 april 1936 afscheid van Krabbendijke. Als tekst had hij gekozen Jeremia 49: 11: "Laat uwe wezen achter, en Ik zal hen in het leven behouden; en laat uwe weduwen op Mij vertrouwen".

Het hoofdthema luidde: "Een goddelijke losmaking". Hierna wees Ds. M. Hofman zijn talrijk gehoor op een drietal gedachten:

1. op de saámgesnoerde banden;
2. op een troostvolle toezegging;
3. op een trouwhartige vermaning.

Op een zeer ernstige wijze ontvouwde de leraar de tekst. Hij merkte daarbij tevens op, dat het hem zware strijd had gekost om te vertrekken. De last om Krabbendijke en daarbij het gehele gewest Zeeland te verlaten, lag zwaar op zijn hart. Hij gevoelde zich aan de gemeente van Krabbendijke verbonden als met een huwelijksband. Zijn vertrek zou de gemeente als weduwe en wezen maken.

Toch had de Heere hem kennelijk bepaald bij het tekstgedeelte, dat hij nu als afscheidswoord had genomen.

Nadat gezongen was Psalm 146: 7 en 8, besloot Ds. Hofman zijn predicatie met een ernstig toepasselijk woord, waarin hij zich als Krabbendijke's leraar voor het laatst vrij mocht maken van zijn gemeente. In het bijzonder vermaande hij de jeugd.

Tenslotte werd de scheidende predikant achtereenvolgens toegesproken door Ds. G. H. Kersten, de burgemeester van Krabbendijke, ouderling B. Meeuwse namens de kerkenraad, ouderling M. de Bat namens de besturen en het personeel van de scholen, ouderling W. Meijaard van Yerseke namens de classis en tenslotte Ds. A. Verhagen namens de provincie en de deputaten van de inwendige zending. Deze verzocht de leraar staande toe te zingen Psalm 121: 3 en 4.

Bedroefd over het vertrek van de leraar, maar toch gesterkt door diens bemoedigend woord, verliet de grote schare het kerkgebouw.

Tijdens het verblijf van ds. Hofman in Moerkapelle schreef hij een preek uit die betrekking had op de eerste en de tweede Wereldoorlog.

In de toepassing schrijft hij:

GEVALLEN EN OPGEBOUWDE STENEN

TIJDPREDICATIE over Jesaja 9: 9a

waarin verhandeld het rechtvaardig oordeel Gods over Nederland en de gezindheid der mensen onder hetzelfde. Uitgave 1940

Wat mijn persoon betreft.

Vergeef ons mijn vrienden, die weet dat wij immer ons wachten om onszelf of onze bevinding op de voorgrond te plaatsen, vergun ons dat wij even onze bevinding in dezen weg aanstippen. Wij zijn oud en het kon wezen dat wij voor 't laatst in 't publiek verschenen met een predicatie.

Het was in het jaar 1918, het jaar van de wapenstilstand dat op de 28e November van Regeringswege een biddag werd uitgeschreven. Alles jubelde over de ingetreden vrede, waarbij illusies voor een bestendige rust niet ontbraken. Ik verlegen hoe de gemeente ik was toen te Rijssen te leiden, wijl ik vrezende was dat de blijdschap ongegrond was en de toestand donker bleef, wijl ook toen de ware vernedering voor de Heere achterwege gebleven was, zag mij meer dan ooit onbekwaam een woord op de toenmalige toestand te spreken.

In deze verlegenheid bepaalde de Heere mij bij de tekst uit Jesaja 14: 29: *Verheug u niet, gij gans Palestina, dat de roede die u sloeg, gebroken is; uit de wortel van de slang zal een basilisk voortkomen en haar vrucht zal een vurig vliegende draak zijn.* Ik heb toen met veel opening over dien tekst mogen spreken en kreeg de vaste overtuiging dat in de basis voor de toenmalige vrede de wortel lag voor een nieuwen oorlog, waarvan ook Nederland zijn deel zou ontvangen.

Ik ben in die 22 jaren dat nooit kwijt geweest, maar heb de vervulling verwacht van wat de Heere gesproken had. Zag ik op de grote Godsverzaking, op de toenemende goddeloosheid, op het inzinken van Vorstenhuis en volk, dan verwonderde het mij dikwijls dat de Heere het nog uitstelde.

Ik heb voortdurend, vooral op biddagen, de gemeenten gewezen op de hachelijke toestand waarin wij verkeerden. Bewaarde de Heere mij om mede te zingen, te jubelen als er volksfeesten georganiseerd werden en stelde ik naar sommiger opinie de zaken wat zwartgallig voor; ik had altijd vrede in mijn gemoed als ik als een bootprediker, Jacobs zonden onder het oog mocht brengen.

Ik zal hier verdere ervaringen aangaande het te verwachten oordeel Gods in latere jaren voor me zelf houden opdat ik de schijn vermijde mijzelf te bedoelen. Maar nu werd het 10 Mei 1940.

De vliegtuigen ronkten, de schoten knalden, de bommen vielen, branden en rookzuilen werden gezien; vluchtelingen kwamen, alles was in roer, Nederland was in oorlog. En nu behaagde het de Heere een stille rust en vrede in mijn ziel te verwekken, zodat ik noch vreze, noch verschrikking kon waarnemen In mijn gemoed. Gedurig werd lik bepaald bij Elias woord: *Dat ik al die dingen naar Uw Woord gedaan heb.* Ik had naar Zijn Woord de gerichten Gods, aangekondigd; naar Zijn Woord tot wederkeren aangemaand; de zonde bestraft; het recht Gods bepleit.

Och volk des Heeren, die mogelijk ook iets van die kalme gemoedsgesteldheid ondervonden hebt, draag mij dat ik deze korte mededeling hier heb bijgevoegd,

mogelijk hebt ge enige aansluiting daaraan. Wij zijn ons bewust slechts de ere Gods en het heil van Sion daarmee op hete oog te hebben. Hij moge al het onze maar als hout, hooi en stoppelen verbranden. Alleen het Zijn zal toch juichen tot Zijn eer.

En wie zal nu zeggen wat ons nog wacht? Oorlogen gaan veelal gepaard of worden gevolgd door epidemische ziekten.

Dat was ook zo in 1918 toen de Spaanse griep zoveel slachtoffers eiste vooral onder jonge mensen. Wie weet of geen hongersnood voor de deur staat. Eten wij ons brood nu reeds bij gewicht, hoe rechtvaardig zou de. Heere de staf des broods kunnen breken, zodat de kinderkens brood eisten, maar er was geen, Klaagl. 5.

Dat Zijn toorn is afgekeerd daarvan hebben we de bewijzen niet. De Bochims (plaatsen des geweens) over de schuld van Nederland zien wij niet, wel verharding en vijandschap onder geringe slagen. En hoe zullen we het dan maken als de Heere met dezelfde of met andere roeden afkomt. die mogelijk veel zwaarder zullen drukken? Och, dan moet Hij invloeden tot elke bijzondere daad; met vernieuwende genade afdalen; vernieuwde krachten geven; het geloof sterken om te beoefenen: *Wees getrouw tot de dood en Ik zal u geven de kroon des levens.*

Met geen vorige genade kan het volk de zwarigheden des levens trotseren. Ze hebben nodig in de dagelijkse oefening gebruik te maken van de dierbare ambten van de gezegenden Jezus. Och, dat Hij de dorren hof Zijner Kerk nog doorwaaiet met Zijn Noord- en Zuidenwind. Dat Hij ons beware voor verder van Hem af te dwalen; ons behoede voor hard van Hem te denken, ook in de zwaarste bezoeken. Moge Hij de slapende Bruid wekken uit haar zorgeloze toestand; voere Hij ze af van haar hoogten om ze daar te leiden, waar ze vatbaar worde om Zijn gezegende weldaden te ontvangen en als een kuise maagd het reine bruidsoog van alle andere minnaars af te wenden en op Hem alleen te vestigen.

Volk van God, de tijden zijn donker; de velden zijn wit om te oogsten, de toekomst des Heeren genaakt; behoed anderen nog door vreze en grijpt ze uit het vuur en voor uzelf: Haat de rok die van 't vlees bevlekt is. *Laat uw lendenen omgord zijn en de kaarsen brandende.* Gewis, dan hebt ge niet te vrezen al veranderde de aarde haar plaats en al werden de bergen verzet in 't hart van de zeeën.

Verwacht Hem onder het oordeel waaronder wij leven, Hem die de zaak van Zijn volk tot een goed einde brengen zal en hun ziel, als zij de raad Gods hebben uitgediend, in heerlijkheid zal opnemen.

Draagt gij nu mogelijk rouw over uw gevallen door het zwaard, in de plaats daar ge haast zult aanlanden zal geen rouw, noch gekrijt, noch moeite meer wezen, want de vorige dingen zijn weggegaan.

Verblijd u dat Israëls God krachten zal geven Hij van Wien al het volk zijn sterkte heeft om de komende gevaren nog te overwinnen en zingt met de wachtende kerk: *Looft God, elk moet Hem vrezen.* AMEN.

Condoleantiebrief van ds. M. Hofman aan G. van Velzen

In 1942 stierf de vrouw van ouderling G. van Velzen. Ds. Hofman was zijn vriend en vriendin nog niet vergeten. Dat blijkt uit onderstaand condoleantiebrief.

Moercapelle 1 Oct. 42

Waarde vr. en br. V. Velzen met de uwen!

De God Jacobs zij u een hoog Vertrek!

Heden Donderdagavond ontvingen wij de kennisgeving betreffende het overlijden van uw vrouw en moeder.

Van harte, mede namens mijn vrouw en kinderen, betuigen we door deze onze deelneming in dit voor ulieden zo zware verlies.

Mogel de Heere u genadiglijk samen sterken in het uitleven van den staat van uw Weduwnaarsschap en halve wezenstaat, dat nu volgen zal. Och Br. V. Velzen, 't is gemakkelijk te zeggen dat de Heere geen onrecht doet. Dat Hij de palen van elk mens in Zijnen Raad bepaaldek. Maar op als wij een wonde krijgen die op den duur nog meer gaat schrijven als in begin – als wij in een verlies uit moeten leven in de praktijk, dan kan het er zo op aan komen om de zijde Gods te blijven kiezen. Met een geloof in de oefeningen, kunnen wij de zwarigheden wel overvleugelen alsof ze er niet waren. Maar als de oefeningen overgaan – het wezen blijft dan wel – dan kan de ziel de gemakkelikheden van voorheen niet meer plaatsen omdat het vallen onder God dan niet meer aanwezig is en zou dan met Job wel uitroepen: Gij schrijft bittere dingen tegen mij. Ik heb dat zelf bij ervaring doorleefd en daarom kan ik er uitspreken. Het is des Heeren gewone weg wel eerst een bezoeking, een kwaad zo te keren dat het niet zo smart – zoals Job dat verklaard – maar we kunnen met onze gemakkelikheden de weg niet op, we moeten leven uit God en staande gehouden worden door God om zo te kunnen eindigen in God.

Nu ik hoop en wens voor u, waar ge haar met wie ge een vlees geworden was door de band des huwelijks af moest staan, dat de Heere u beware om te zeggen: er is niets aan te doen. Brakel zou zeggen: dat verschilt niet veel van een heidens noodlot, die zeggen ook: er is een macht boven ons tegen wie wij niet zijn opgewassen. Maar dat ge het van harte met den Heere mag eens worden, ja u verblijden en roemen in deze verdrukking en zo voordeel trekken uit het leed.

Wat een weldaad dat de Heere blijft als mensen ons verlaten. Toen Elia was opgenomen, was Elia's God nog bij Elisa gebleven. Uw vrouw is immers maar enkele schreden voor? En de weg die zij gepasseerd is moet gij en ik straks nog gaan. Maar de apostel zegt: wij weten dat wij inwonend in het lichaam uitwonen van den Heere. Dit uitwonen is voor uw vrouw nu voorbij. Zij mocht hier eens een bezoek, een toeknikje ontvangen, maar zij bleef uitwonen. Doch nu woont zij in, niet voor een wijle maar voor eeuwig bij den Heere. O, 't is om jaloers op te worden: weggenomen voor den dag des kwaads. Ik mocht deze week in de binnenkamer nog even eenvoudig voor haar zuchten; ik denk dat ze toen stervende geweest is. Maar nu zal Hij Die op de Troon zit haar overschaduw en een Leidsman zijn tot levende Fonteynen der wateren.

Kinderen klein en groot! De Heere heeft uw lieve moeder weggenomen. Gij zult lang starogen op die lege plaats. Gij zult veel van haar woorden in heugenis houden: dat zei de moeder. En geen wonder, maar och, jeugdige mensen mocht ge een even dierbaar geloof met haar verkrijgen. Ge gaat straks ook sterven. Bedenk toch als ge in uw

onbekeerde toestand sterft zult ge eeuwig van haar gescheiden worden. Bedenk nog wat tot uw eeuwige vrede dient.

Nu ga ik eindigen. Nogmaals gecondoleerd en allen hartelijk van ons allen gegroet.

Uw toegenegen vriend en broeder.

M. Hofman, vrouw en kinderen.

Ik kan vanzelf de begrafenis niet bijwonen, hoe gaarne ik en ook mijn vrouw dit zouden willen.

Ik heb dadelijk het schrijfgerei ter hand genomen toen ik het doodsbericht ontving. Is er nog wat gebeurd voor haar sterven? Of is ze zo weg gereisd?

BARTEL MEEUWSE

Bartel Meeuwse werd op 9 september 1851 te Kruijningen geboren. Toen hij nog maar enkele jaren oud was, vertrok hij met zijn ouders naar Krabbendijke. Omdat het ouderlijk gezin in zeer armoedige omstandigheden verkeerde, moest de jeugdige Bartel al vrij vroeg mee naar het land om wat te helpen verdienen. Ook moest hij als kleine jongen wel eens koeien wachten, zodat er van het naar school gaan maar weinig terecht kwam. Later werd hij paardenknecht bij verschillende boeren uit de omgeving van Krabbendijke.

Van huis uit behoorde Bartel Meeuwse tot de Nederlands Hervormde Kerk. Hoewel hij reeds vroeg indrukken van dood en eeuwigheid had, leefde hij naar het goeddunken van zijn eigen hart. Inmiddels trad hij in het huwelijk met Cornelia Lindenberg. Verschillende jaren leefde hij toen in overtuiging. Hij verliet de Hervormde Kerk en kwam over naar onze gemeente. Ook kreeg hij een betrekking op Gods volk. Maar menigmaal gebeurde het, wanneer hij op weg was naar één van Gods kinderen en de deurklink reeds in zijn hand had, dat hij uit vrees vlug terugliep.

Toch zou de Heere Zijn genadewerk in hem verheerlijken. Terwijl hij met de paarden in de Nieuw-Valckenissepolder onder Gawege aan het ploegen was, en het Godsgemis diep moest inleven, openbaarde de Heere Zich aan Zijn ziel en stortte Zijn liefde uit in het hart. Later getuigde hij daarvan: "Huppelend van zielevreugd liep ik toen achter de ploegschaar".

Vele jaren later was hij eens op een gezelschap waar ook Jan Geense was. Deze laatste vertelde, hoe hij met een Drieëinig God verzoend was geworden. Met heilige jaloesheid werd Bartel Meeuwse vervuld, toen hij over deze zaken hoorde vertellen. Hij werd er werkzaam mee aan de troon der genade. Ongeveer een halfjaar later, toen hij weer aan het ploegen was, paste de Heere deze weldaden ook aan zijn ziel toe. Onuitsprekelijk was de blijdschap, vreugde en verwondering, toen hij dit ervaren mocht.

Inmiddels was hij op 22 mei 1888 (hij was toen 36 jaar oud) tot ouderling gekozen. Staande de vergadering vroeg Ds. D. Janse hem, of hij dit ambt wilde aanvaarden. Hij durfde er echter geen ja op te zeggen en vroeg veertien dagen bedenktijd. Bovendien voerde hij als bezwaar aan, dat hij noch lezen, noch schrijven kon. Dit alles dreef hem uit tot de Heere. Die bepaalde hem krachtig bij de woorden uit Matth. 10: 19b: "Zo zult gij niet bezorgd zijn, hoe of wat gij spreken zult; want het zal u in dezelve ure gegeven worden, wat gij spreken zult". Met vrijmoedigheid mocht Bartel Meeuwse toen het ouderlingschap aanvaarden, al moest hij eerst als een schooljongen leren lezen en schrijven. Een halve eeuw zou hij de gemeente van Krabbendijke in alle eenvoud en getrouwheid mogen dienen.

Zowel in de kerkelijke als in de burgerlijke gemeente genoot Bartel Meeuwse hoge achting. Vele malen was hij afgevaardigde op meerdere kerkelijke vergaderingen. Trouw deed hij huisbezoek en catechiseerde hij de jeugd van Krabbendijke en Waarde. Tijdens het catechiseren liet hij vrijwel altijd Psalm 25: 2 of Psalm 43: 3 zingen. Ook heeft hij als ouderling veel huwelijken kerkelijk bevestigd. Zelfs in 1936, toen hij reeds 84 jaar oud was, "trouwde" hij nog een bruidspaar. Overigens willen we opmerken, dat ook de andere ouderlingen, De Bat, Sonke en Wagenaar, dit werk wel eens hebben verricht. De noden van land en volk droeg hij op het hart. In het persoonlijke leven bleef het leed hem niet bespaard en enkele droevige gebeurtenissen vonden plaats in zijn familie Vele voorvallen uit het leven van Bartel - zo werd hij

bijna altijd genoemd - zouden vermeld kunnen worden. Slechts enkele willen we noemen. Zoals reeds opgemerkt, heeft hij bij verschillende boeren gewerkt. Een aantal jaren werkte hij bij een boer, waarvan de vrouw nogal dronk. Bartel had hier last van en voelde innerlijk, dat hij haar moest waarschuwen. Terwille van zijn broodwinning durfde hij dat echter niet aan. Het gevolg was, dat hij de gevoelige gemeenschap met de Heere moest missen. Ambtelijk werd hij nog wel bediend, maar zodra hij 's zondags het spreekgestoelte had verlaten, miste hij weer alles. Dit duurde ongeveer twee jaar. Toen kon hij het niet langer uithouden en kwam aan de troon der genade terecht. De Heere wees hem daar op zijn grote nalatigheid in het waarschuwen van de vrouw van zijn werkgever.

Direct voerde Bartel zijn opdracht uit en sprak een waarschuwend woord tot haar. Het gevolg was echter dat hij op staande voet werd ontslagen. Toen hij de volgende morgen in zijn tuin bezig was, kwam een ingezetene van Krabbendijke (Lau Zuidweg) voorbij en vroeg hem verwonderd, of hij niet bij zijn baas moest werken. Bartel vertelde de hele zaak en Zuidweg zei hem toen, dat hij nog diezelfde middag om één uur bij hem in dienst kon komen. Zo had de Heere hem uit deze nood gered.

Verschillende jaren was hij ook voorman bij landbouwer Kolf te Krabbendijke. Deze man verbouwde ieder jaar vele hectaren vlas. Wanneer dit rijp was en geplukt moest worden, kwam er altijd een grote groep Brabanders helpen. Door deze mensen werd helaas veel gevloekt. Omdat zij nogal ruw waren, durfde Bartel hen niet te waarschuwen. Toch werd de ere Gods zó op zijn ziel gebonden, dat hij niet langer kon zwijgen. Onder schafttijd sprak hij hen aan, dat zij zijn VADERNAAM schandelijk misbruikten. Er viel daarbij zoveel beslag onder het werkvolk, dat zij het vloeken tijdens de plukperiode nalieten. Ze vertelden hem nog - de Brabanders noemden hem Bartje - dat ze niet eens wisten dat ze niet mochten vloeken.

Ook uit het kerkelijke leven zijn enkele bijzonderheden bekend. Verschillende keren is het voorgekomen, dat Bartel onder het lezen van een ernstige predicatie plotseling ophield en tot de gemeente zei: "Mensen, dat zal toch wat wezen als ge deze zaken missen moet". Zoals bekend uit een vorig hoofdstuk, was hij een groot voorstander van de Psalmberijming van Datheen. Eens moest hij als afgevaardigde naar een vergadering te Rotterdam. De dag ervoor reisde hij er met de trein naar toe. De nacht zou hij bij Ds. N. H. Beversluis doorbrengen. Onderweg in de trein zat hij te bepeinzen, hoe hij toch hij deze predikant moest raken, daar de weg in Rotterdam hem vreemd was. Iedere keer werden zijn gedachten bepaald bij een gedeelte van een Psalmvers, namelijk:

God is recht, dus zal Hij door

Onderwijzing hen, die dwalen

Brengen in het rechte spoor.

Toen hij uit de trein stapte, vroeg hij een paar keer de weg en het i i n (woord was steeds: "Rechtdoor". Zo liep hij vrijwel direct naar de woning van Ds. Beversluis. 's Avonds vertelde hij zijn wedervaren min deze predikant. Toen het tijdens de vergadering over de oude en nieuwe Psalmen ging, stond Bartel Meeuwse op en in een vurig betoog pleitte hij voor de Psalmen van Datheen. Nadat hij was uitgesproken, stond Ds. Beversluis op en herinnerde hem aan het voorval in de trein. "Wist u", aldus Ds. Beversluis, "dat het vers, waar u elke keer bij bepaald werd, een gedeelte is van Psalm 25: 4 naar de berijming van 1773?"

Beschaamd ging Bartel zitten. Voortaan zou hij zich gematigder opstellen ten opzichte van de nieuwe Psalmen

Naast de Psalmberijming van Datheen was Bartel Meeuwse ook een voorstander van

het oude ambtsgewaad, zoals dat eenmaal door Ds. Ledeboer was gedragen. Kort na de eeuwwisseling kwamen Ds. Van Oordt en Ds. Roelofsen van de Kruisgemeenten over naar de Ledeboeriaanse gemeenten. Het oude ambtsgewaad werd door hen niet meer gedragen, maar een preekjas met een lange broek en een hoge hoed. Eén van hen zou op een zondag in Krabbendijke voorgaan. Omdat Meeuwse wist dat deze predikant niet meer in het oude gewaad gekleed ging, was hij vastbesloten om 's zondags thuis te blijven. In de nacht van zaterdag op zondag kon hij de slaap niet vatten, want het was nogal wat om zomaar thuis te blijven. De Heere bepaalde hem toen bij de geschiedenis van Judas, die de Heere Jezus met een kus verraadde. Meeuwse leerde daaruit, dat de Heere Jezus, wat kleding betreft, niet was onderscheiden van degenen die bij Hem waren. Het gevolg was, dat Bartel 's zondags drie keer in de ouderlingenbank zat.

Uit bovenstaande voorvallen blijkt wel, dat hem niets menselijks vreemd was. Menigmaal dacht hij ook, dat hij niet meer aan het aardse hing. Dit bleek toch niet altijd het geval te zijn, zoals hij zelf eens aan een goede kennis meedeelde. Zoals wellicht bekend, was hij gekleed in het Zeeuwse kostuum. Bij zo'n kostuum hoorden twee gouden knopen, die onder de kin tegen de hals werden gedragen en vastzaten aan het boezeroen (overhemd). Toen hij op een avond naar bed ging, vergat hij deze knopen af te doen. 's Nachts raakten ze los en de andere morgen was hij ze kwijt. Zelf zei hij toen: "Ik rommelde al het beddegoed in de bedstee door elkaar, totdat ik ze eindelijk vond". Wat moest hij toen erkennen, nog lang niet los te zijn van het aardse.

Op zondag 22 mei 1938 was het 50 jaar geleden, dat Bartel Meeuwse tot ouderling was gekozen. In de morgendienst werd dit feit door leraar en gemeente herdacht met een predicatie over Psalm 92: 1316: "De rechtvaardige zal groeien als een palmboom; hij zal wassen als een cederboom op Libanon. Die in het huis des HEEREN geplant zijn, dien zal gegeven worden te groeien in de voorhoven onzes Gods. In den grijzen ouderdom zullen zij nog vruchten dragen; zij zullen vet en groen zijn, om te verkondigen, dat de HEERE recht is; Hij is mijn Rotssteen, en in Hem is geen onrecht". Ds. Van den Berg sprak over "de plantingen in des HEEREN huis" en stond stil bij:

1. hun benaming;
2. hun planting;
3. hun groei;
4. hun vruchten.

Drie maanden later werd hij in de eeuwige heerlijkheid opgenomen, na slechts enkele dagen ziek te zijn geweest. In alle rust lag hij in zijn bedstede te wachten, totdat zijn grote Meester hem zou oproepen. Op dinsdagavond 30 augustus 1938, bijna 87 jaar oud zijnde, mocht hij zijn wens verkrijgen. Vanwege het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina zou er de andere dag en de daaropvolgende dagen een groot feest op Krabbendijke worden gehouden. Bartel Meeuwse had hier erg tegen opgezien en was er bezwaard onder geweest. Hij hoefde het echter niet meer mee te maken. Een groter feest was hem bereid aan de ronde tafel van de bruiloft des Lams.

De droefheid over zijn verscheiden was allerwegen groot. Op vrijdag 2 september werd zijn stoffelijk overschot ter aarde besteld. Om elf uur 's morgens werd er in het kerkgebouw een rouwdienst gehouden. Naar schatting meer dan 1500 mensen waren daarbij aanwezig. Ds. J. van den Berg opende de plechtigheid met het laten zingen van Ps. 68: 2 en ging voor in gebed. Vervolgens las hij Jesaja 35 en stond in het bijzonder stil bij het tiende vers: "En de vrijgekochten des HEEREN zullen wederkeren en tot

Sion komen met gejuich, en eeuwige blijdschap zal op hun hoofd wezen; vrolijkheid en blijdschap zullen zij verkrijgen, maar droefenis en zuchting zullen wegvlieden". Vervolgens zong men het lievelingsvers van de overledene, namelijk Psalm 140: 13:

*De vromen zullen Uwen Name
Die heerlijk is, prijzen o HEER!
d' Oprechten zullen eeuwig 't zame
Bij U wonen in alle eer.*

Hierna beklom Ds. G. H. Kersten de kansel. Hij bepaalde de aanwezigen ondermeer bij Psalm 73. Tenslotte sprak hij de beide andere ouderlingen, M. de Bat en D. Wagenaar toe: "De overige oude ouderlingen mochten hope scheppen en vooral hij, die zoo lange jaren met hem omgegaan heeft. Nog een weinig tijds en gij zult met hem eeuwig voor den troon Gods zijn, waar alle tranen zullen worden afgewist en eeuwige blijdschap op hun hoofden zijn zal".

Zo begaf men zich naar de begraafplaats. Nimmer te voren had men in Krabbendijke zulk een rouwstoet bijeen gezien. Een bijna onafzienbare rij mensen volgde de met paarden getrokken lijkkoets. Onder de poorten en bogen van het feest werd een kind Gods grafwaarts geleid. Elk huis waar men voorbij trok, had de feestvlag neergestreken of naar binnen gehaald. Hoe werd bewaarheid, dat de Heere genade en ere zal geven. Op de begraafplaats werd eerst het woord gevoerd door Ds. M. Hofman, die sprak naar aanleiding van Job 5: 26: "Gij zult in ouderdom ten grave komen, gelijk de korenhoop te zijner tijd opgevoerd wordt".

Tenslotte spraken nog Ds. A. Verhagen en Ds. J. van den Berg.

Terecht schreef Ds. Kersten in "De Saambinder": "Een koninklijke begrafenis". En hij vervolgde: "Zoo gaat het ene en komt het andere geslacht. Helaas! van het opgroeiende geslacht wordt maar weinig van Gods genadewerk vernomen".

M. DE BAT

Het jaar 1945 was nog maar nauwelijks aangevangen, toen kerkenraad en gemeente een gevoelig verlies leden door het overlijden van **ouderling M. de Bat** op de leeftijd van 81 jaar. Marinus de Bat werd op 21 november 1863 te Kruiningen (Eindje de Rondte) geboren als zoon van Jan de Bat en Leuntje Wisse. Zijn vader was een godzalig man, die in de kracht van zijn leven kwam te overlijden, nadat hij daartoe voor- en toebereid was geworden. Kort nadat Jan de Bat was overleden, werd er nog een zoontje geboren, dat Hermanus werd genoemd. Naast de twee jongens telde het gezin ook nog twee meisjes. De zojuist genoemde Hermanus werd op ongeveer 17-jarige leeftijd door de dood weggenomen. Marinus moest toen de kost voor het hele gezin gaan verdienen. Gewoonlijk werkte hij bij het waterschap als polderjongen, waarbij hij meestal voor het onderhoud van de zeedijken moest zorgdragen.

Het sterven van zijn vader en de verschillende beloften op het sterfbed aan deze gedaan, alsmede het jeugdig sterven van zijn broer, hadden diepe indrukken bij hem achtergelaten. Deze indrukken probeerde hij te onderdrukken door de ijdelheden en vermakelijkheden van de wereld op te zoeken. Doch de Heere zou de jonge Marinus de rust opzeggen en hem als een vuurbrand uit het vuur komen te rukken, Het was in het jaar 1886, dat, zoals gewoonlijk, te Kruiningen in de maand juni de zogenaamde Kruiningse kermis in gereedheid werd gebracht. Marinus de Bat, die nu 22 jaar oud was, ging ook op pad naar deze wereldse vermakelijkheid. Hij was net onderweg, toen

do Heere hem met kracht bepaalde bij de woorden uit Psalm 119: 19 (berijmd): "Wend, wend mijn oog van d' ijdelheden af".

De vijandschap brak nu los en hij zei tegen zichzelf, dat het maar verbeelding was. Direct daarop hoorde hij in de verte de bellen van de kermismolens luiden, die het einde van een ronde aankondigden. Het geleet toen, of hij de bellen en klokken van de eeuwigheid hoorde. Onmiddellijk daarop viel hem met kracht in zijn hart: "Staat op gij doden en komt ten oordeel". Nu dacht Marinus, dat het met hem afgelopen was en hij ter hel neer zou storten.

Vanaf dat ogenblik verliet hij de ijdelheden der wereld en, zoals hij er later zelf van zei, kwam hij in het "verbeterhuis" terecht. Inmiddels huwde hij op 17 mei 1888 met Johanna Kraak. Zij gingen wonen in een huisje aan de Polderweg te Kruiningen, tegenover de grote boerderij, die later door landbouwer Dek werd bewoond. Hoewel hij van huis uit behoorde tot de Christelijke Afgescheiden Gemeente (de latere Gereformeerde Kerk) te Kruiningen, kon hij er uiteindelijk niet meer het door hem verlangde zielevoedsel vinden en werd hij lid van onze gemeente te Krabbendijke. Enkele jaren later verhuisde hij naar Oostdijk.

Marinus de Bat probeerde, nadat hij in het verbeterhuis terecht was gekomen, met doen en laten God te bevredigen. Dit duurde tot maart 1893. Toen werd hij in waarheid een arme zondaar voor God. De Heere bepaalde hem kennelijk bij de woorden uit Ezechiël 16: 4-6: "En aangaande uwe geboorten: ten dage als gij geboren waart, werd uw navel niet afgesneden; en gij waart niet met water gewassen, toen Ik u aanschouwde; gij waart ook geenszins met zout gewreven, noch in windselen gewonden. Geen oog had medelijden over u, om u één van deze dingen te doen, om zich over u te erbarmen; maar gij zijt geworpen geweest op het vlakke des velds, om de walgelijkheid van uw ziel, ten dage toen gij geboren waart. Als Ik bij u voorbijging, zo zag Ik u, vertreden zijnde in uw bloed, en Ik zeide tot u in uw bloed: Leef; ja, Ik zeide tot u in uw bloed: Leef!"

Daar lag hij nu als een walgelijk en verdoemelijk schepsel en als de ongelukkigste mens op de wereld. Zo tobde hij voort tot 1902, toen hij voor de Rechter van hemel en aarde werd gesteld met de woorden uit Jeremia 30: 12: "Want zo zegt de HEERE: Uw breuk is dodelijk, uw plage is smartelijk".

Kort daarop, het was op 30 mei 1902, werd hij opnieuw in het gemis en in de schuld gezet, zoals geschreven staat in Kolossensen 2: 14: "Uitgewist hebbende het handschrift, dat tegen ons was, in inzetten bestaande, hetwelk, zeg ik, enigerwijze ons tegen was, en heeft datzelve uit het midden weggenomen, hetzelfde aan het kruis genageld hebbende". De heilige Vader eiste volmaaktheid en Marinus de Bat had van zijn kant niets dan schuld. Zelf schreef hij hier later over: "O, daar stond ik als een arme, met een riel vol schuld. Maar toen kwam die dierbare Middelaar tussenbeide en zeide: Ik wil niet dat deze in het verderf nederdale, Ik heb verzoening voor hem gevonden. Toen kon ik zingen, en nu weet ik somtijds nog niet te klagen".

Op 24 mei 1903 werd hij tot ouderling gekozen. In juni werd hij, samen met Bastiaan Sonke, in het ambt bevestigd. Ruim 41 jaar zou hij dit ambt mogen vervullen. Vele predicates heeft hij zowel te Krabbendijke als te Waarde gelezen. Jarenlang verzorgde hij met zijn mede-ambtsbroeders de catechisaties en huisbezoeken.

Het huiselijk leed bleef hem niet bespaard. Twee kinderen stierven op betrekkelijk jonge leeftijd en in 1930 zag hij zich een 31-jarige zoon, Jacob genaamd, door de dood ontvallen. Hij kreeg echter genade om te zwijgen en achteraan te komen.

Vele voorvallen en bijzonderheden zouden uit het leven van De Bat te vermelden zijn.

Slechts een enkel voorval willen we noemen. Allerwegen genoot hij grote achting, niet alleen in de eigen gemeente, maar ook bij anderen. Als er eens een ernstig zieke op Oostdijk was (ook onder degenen die niet tot onze gemeente behoorden) werd er menigmaal in de nachtelijke uren bij ouderling De Bat op de blinden (vensterluiken) getikt en hem gevraagd om mee te gaan naar de zieke. De Bat ging dan mee en in een ernstig gebed smeekte hij de Heere om het behoud van de zieke. Opmerkelijke gebedsverhoringen zijn hiervan bekend. De ouderen zullen zich dit nog wel kunnen herinneren. Van De Bat is ook bekend, dat hij tegen het maken van foto's was. Herhaalde malen werd er bij hem op aangedrongen, om zich eens te laten portretteren. Op de hem zo eigen manier van spreken zei hij dan: "Mijn portret kunt ge vinden in Romeinen 3". Het was op een mooie zondagmorgen in de zomer, dat Marinus de Bat op weg was naar de kerk. Terwijl hij voortliep, kwam hem een snelle wandelaar achterop lopen, die hem spoedig had ingehaald. "Goedemorgen, baasje", zei deze. "Ook goedemorgen", zei De Bat. "Ik kom al helemaal te voet vanuit Vlissingen en ben op weg naar Bergen op Zoom", zo verhaalde de vreemdeling. "Zo", antwoordde ouderling De Bat, "ik kom uit de stad Verderf en ben op weg naar het Hemelse Sion". Het gesprek was spoedig afgelopen en de wandelaar snelde ijlings voort.

De Bat reisde op een keer met de trein mee. In de coupé waar hij in plaatsnam, zat reeds een aantal soldaten. Deze vroegen aan hem: "Baas, hoe oud ben je al?" Hij antwoordde: "Jongens, ik ben net zo oud als jullie". Het valt te begrijpen, dat de soldaten dit niet met hem eens waren. "Toch is het waar", sprak De Bat, "want wij zijn van gisteren en weten niet". (Job 8: 9).

Ook de noden van kerk en vaderland mocht De Bat voor Gods troon neerleggen. Evenals anderen van Gods volk, bepaalde de Heere hem erbij, dat ons land in de Tweede Wereldoorlog betrokken zou worden, maar dat hij zelf gespaard zou blijven. Openbaring 3: 10 en 11 werd daarbij op zijn ziel gedrukt: "Omdat gij het woord Mijner lijdzaamheid bewaard hebt, zo zal Ik ook u bewaren uit de ure der verzoeking, die over de gehele wereld komen zal, om te verzoeken, die op de aarde wonen. Zie, Ik kom haastelijk; houd dat gij hebt, opdat niemand uw kroon neme". Toen de oorlog dan ook uitbrak kon en mocht hij "amen" zeggen op de rechtvaardige tuchtigingen Gods over een volk, dat de oordelen zich waardig had gemaakt. Kennelijk werd De Bat in de oorlogsjaren bewaard. De Heere bevestigde de woorden, waar hij voor de oorlog bij bepaald was. Toen één van zijn kinderen hem verzocht om in de schuilkelder te komen, weigerde hij dit dan ook beslist.

Aan de aardse loopbaan van De Bat zou een einde komen. In januari 1945 werd hij ernstig ziek. Hoewel dokter A. Nieuwenhuyse aanvankelijk nog moed gaf op herstel, zei De Bat tegen deze man, dat zijn hemelse Vader het hem anders had gezegd. Tegen vrouw en kinderen verklaarde hij, "dat de tijd voorts kort zal zijn". Voordat hij dit aardse Mesech verliet, werd hij nog een dag lang door de vorst der duisternis aangevallen. 's Avonds kon hij echter getuigen, "dat nu de laatste kapers van het schip verdwenen waren".

Toen werd het vrede in zijn ziel en nam hij persoonlijk afscheid van de zijnen. Zo wachtte hij, tot de Heere hem zou oproepen, wat voor hem tot eeuwige verwondering zou zijn. Hij gebruikte daarbij de woorden uit Bunyans Christenreize: "Als ik daar binnen aan mag komen, dan zullen alle hemelklokken luiden".

Op zondagavond 21 januari 1945 mocht hij dit aardse tranendal verlaten en overgaan naar de gewesten der eeuwige zaligheid.

Op woensdag 24 januari werd hij onder grote belangstelling op de algemene begraafplaats te Krabbendijke ter aarde besteld. Bij die gelegenheid vond eerst een

rouwdienst plaats in de kerk, waarbij Ds. J. van den Berg sprak naar aanleiding van Openbaring 14: 13: "En ik hoorde een stem uit den hemel, die tot mij zeide: Schrijf, zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen".

DIGNUS WAGENAAR

Tijdens de op 7 december 1946 gehouden ledenvergadering werd C. F. Weststrate tot ouderling en J. Melis tot diaken gekozen. Beiden namen hun verkiezing aan. Omdat laatstgenoemde organist was, werd in zijn plaats C. Nieuwenhuyzen benoemd. Inmiddels had de gemeente op 21 november 1946 een gevoelig verlies geleden door het overlijden van ouderling D. Wagenaar.

Dignus Wagenaar werd op 18 september 1860 te Rotterdam geboren, als zoon van een schipper. De thuishaven van deze familie was Krabbendijke. Als jongeman werd Dignus werkzaam in de oesterteelt bij de familie Kakebeeke. Toen de oesterteelt voor Krabbendijke ten einde liep en Dignus reeds 25 jaar bij deze familie in dienst was, deden zij de in hun bezit zijnde hoogaars aan hem over. Korte tijd later ging Dignus als zelfstandige schipper varen. Als binnenschipper voer hij vooral op Rotterdam. Inmiddels trad hij op 28 mei 1886 in het huwelijk met Geertje Stolk.

Van huis uit behoorde Dignus Wagenaar tot de Nederlands Hervormde Kerk, waar hij een trouw lid van was. Van de Ledeboeriaanse gemeente wilde hij niets weten; hij stond er zelfs vijandig tegenover. Deze vijandschap liet hij menigmaal blijken. Als hij 's zondags bij regenachtig weer uit de kerk kwam, kon hij het niet nalaten om een "knikker" (scheldnaam voor een lid van onze gemeente) nog juist een duwtje met zijn paraplu te geven.

Eens was hij bij het haventje van Krabbendijke (Roelshoek) aan het werk, toen een andere schipper tegen hem zei: "Dignus, ga je zondag niet eens een keertje mee naar Boone luisteren?" Daar had hij echter niets mee op en bovendien had hij de thuiswacht. Een week later vroeg die man het nog eens. "Nu, vooruit dan maar, van één keer zal ik niet weten", was zijn antwoord. 's Zondags ging hij inderdaad mee om oefenaar Boone te beluisteren. Toen was het Gods tijd en de Heere opende zijn ogen. De Heere liet hem zien, dat er een God was, Die hij miste en ook mocht hij gewaar worden, wie hij zelf was. Voortaan bleef hij bij oefenaar Boone naar de kerk gaan.

De Heere kwam Wagenaar tegen met diepe overtuigingen. Daarbij kwam, dat de vorst der duisternis zijn prooi niet wilde loslaten en hem met allerlei aanvechtingen bekampte. Hij maakte hem wijs, dat het voor hem te laat was, voor eeuwig te laat. Hij was een te groot zondaar en had teveel gezondigd. Het werd zo erg, dat de satan hem tot tweemaal toe verzocht om maar een einde aan zijn leven te maken. Eenmaal probeerde Wagenaar zich te verdrinken in "de kille" aan de Dorpsstraat, en op een andere keer probeerde hij zich van het leven te beroven door een groot aantal zwavelkoppen van lucifers in te nemen. Toen hij dit echter gedaan had, kwam de Heere over met de woorden uit Markus 16: 18b: "En al is het, dat zij iets dodelijks zullen drinken, dat zal hun niet schaden."

De Heere werkte door en verlostte hem uit de strikken des satans. Later heeft Wagenaar verschillende eerst beginnenden in de genade, die ook verstrikt zaten in de aanvechtingen van de satan, tot een hand en voet mogen zijn. Verschillende brieven van hem getuigen daarvan. De Heere zou hem nog meer leren. Hij was jaloers op zijn

mede-ambtsbroeder De Bat, met wie hij zeer goed bevriend was en die met bewustheid van zijn eigen hart kon vertellen, hoe hij in het Vaderhart Gods was teruggebracht. Dit gemis kwam Wagenaar in te leven en hij werd er werkzaam mee aan de troon der genade. Later mocht hij deze zaak ook persoonlijk ondervinden. Toen ouderling De Bat bij hem op bezoek was en hij deze zaak aan hem vertelde, zaten beiden te wenen. Wagenaar was een gesloten man, die niet veel over zichzelf vertelde. Bovendien had hij een enigszins stuurs karakter. Volgens de ouderen die hem nog gekend hebben, was hij "een man van weinig woorden, die echter met zout besprengd waren." In 1908 werd hij tot diaken gekozen en na het overlijden van B. Sonke tot ouderling. In de eerste jaren van zijn diakenschap kon hij zijn ambtelijk werk niet altijd verrichten, omdat hij als schipper nogal eens op reis was. Op één van deze reizen werd hij plotseling overvallen door een zeer dichte mist, Omdat hij zich midden op zee bevond, was het niet denkbeeldig, dat er ongelukken zouden gebeuren. In grote nood wierp hij zich in zijn kleine kajuit op de knieën, om de Heere om bewaring en uitkomst to smeken. Wonderlijk redde hem de Heere, want Hij maakte als hot ware een schacht in de dikke mist, zodat Wagenaar behouden in hot haventje van Roelshoek mocht aankomen.

Verder is er van hem bekend, dat hij altijd in grote benauwdheid verkeerde, als hij de preekstoel opging om een predicatie te lezen, Ook had hij er geen gemak van, dat zijn gemoed zo gauw vol schoot, Op de huisbezoeken behandelde hij de mensen eerlijk, ook wat betreft hun staat voor de eeuwigheid. Gewoonlijk sprak hij op do man af, hoewel dat bij sommigen wat hard overkwam. Van kritiek had Wagenaar weinig last. Een bekend gezegde van hem was: "Zij zijn niets, die mijn naam vertellen." Toen hij zo'n 80 jaar oud was, vond zijn vrouw het wat bezwaarlijk voor hem worden, om nog altijd de kerkenraadsvergaderingen bij te wonen, zeker ook gezien de afstand tussen zijn woning (Roelshoek) en de kerk. Hij antwoordde echter: "Zolang ik leef en ouderling ben, hoop ik tot het laatste toe daar naar toe te gaan." Aan zijn aardse loopbaan zou een einde komen. Dit gevoelde hij zelf ook. Toen hij 86 jaar oud werd, zei hij tegen zijn vrouw: "Vrouw, ik zal niet meer verjaren. Het is nu voor de laatste maal."

Op een zondag in het begin van november 1946 was hij samen met zijn zoon, die diaken was, op weg naar de kerk. Het was juist zijn beurt om voor te gaan. In de omgeving van de Spoorlaan kreeg hij echter een beroerte en moest hij terugkeren naar zijn woning, waar hij zich onmiddellijk naar bed begaf. Het ziektebeeld verergerde en de doods schaduwen begonnen zich te neigen. Het was niet altijd ruim voor hem. Mensen die hem nog kwamen bezoeken, wees hij op het nauwelijks zalig worden. Toch wekte de Heere bij hem het verlangen op, om ontbonden te worden en met Christus te zijn. Toen zijn vrouw hem vroeg, of hij niet nog wat langer op aarde wilde blijven, antwoordde hij van niet, "omdat ik dan toch maar weer moet zondigen."

Op 21 november 1946 ontsliep Dignus Wagenaar op de leeftijd van 86 jaar, om opgenomen te worden in de hemel, waar hij geen vreemde God zou ontmoeten.

De begrafenis vond plaats op 24 november. Vooraf werd er in de kerk een rouwdienst gehouden, waarbij de vroegere predikant, Ds. Van den Berg, sprak over Openbaring 19: 9b: "Zalig zijn zij, die geroepen zijn tot het Avondmaal van de bruiloft des Lams." Aan de geopende groeve spraken ouderling G. van Velzen en Ds. J. van den Berg.

De oudste zoon bedankte daarna de sprekers en de vele aanwezigen. Velen in de gemeente waren met droefheid vervuld, nu ook de laatste van de zo bekende ouderlingen, die de kerk in alle eenvoud en godzaligheid hadden gediend, was heengegaan.

Overlijdenspredicatie ds. M. Hofman te Moerkapelle,

door ds. A. de Blois

"Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden; voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke de Heere, de rechtvaardige Rechter, in dien dag geven zal; en niet alleen mij, maar ook allen, die Zijn verschijning liefgehad hebben". 2 Timotheüs 4 : 7 en 8

Overlijdenspredicatie ds. M. Hofman te Moerkapelle, door ds. A. de Blois

Voor een stampvolle kerk hield Ds. A. de Blois de lijkpredicatie en sprak het volgende:

Gemeente van Moerkapelle,

Wij zijn onder zeer droeve omstandigheden samengekomen in dit bedehuis. God heeft uw geliefde leraar door de dood wegge nomen. Er is op aarde een zuchter minder en in de hemel een lover meer. Er is op aarde een bidder minder en in de hemel een danker meer.

De dood scheurt de teerste banden, niet alleen tussen man en vrouw, tussen leraar en gemeente, tussen vader en kinderen, maar ook tussen ziel en lichaam. De ziel keert tot God, Die haar heeft gegeven en wij hopen straks het lichaam te brengen naar de groeve der vertering.

Een pijnlijk ogenblik, vooral voor de bedroefde weduwe en de kinderen, die hun geliefde man en vader moeten afstaan.

De Heere moge u in die droeve omstandigheden genadig zijn en goed, opdat u uw steun en sterkte zou mogen zoeken bij Hem, Die de Bron is van troost en licht.

Wij willen in deze ure allen, jong en oud, klein en groot, herin neren aan de woorden van Jesaja: "Alle vlees is gras; het gras verdort, de bloem valt af, maar het Woord onzes Gods blijft in der eeuwigheid".

Dat Woord van God willen wij thans opslaan, in verband met de omstandigheden, waaronder wij zijn samengekomen en gaan uw aandacht bepalen bij de woorden, die u kunt vinden in 2 Timotheüs 4 : 7 en 8, waar u het Woord des Heeren aldus vindt opgetekend:

"Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden; voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke de Heere, de rechtvaardige Rechter, in dien dag geven zal; en niet alleen mij, maar ook allen, die Zijn verschijning liefgehad hebben".

Ik wil spreken van de zwanenzang van de apostel Paulus en

1. letten op de omstandigheden waaronder hij dit geloofslied gezongen heeft;
2. wat de rijke inhoud is van dit geloofslied;
3. de Gode verheerlijkende en bemoedigende strekking van dit geloofslied.

De oude, geoefende Christenen plachten vroeger jonge mensen, die God uit de wereld getrokken had en die de goede keuze mochten doen, te ontmoeten en te begroeten met de woorden: "Welkom in de strijd". Deze nuchtere woorden waren zo profijtelijk en bewaarden de jonge mensen voor overmoed, want, die zich aangordt, beroeme zich niet als die zich losmaakt.

Maar het waren ook woorden om moedeloze mensen op te wekken. Welkom in de strijd. Die strijd was de goede strijd en aan de goede strijd is de overwinning onlosmakelijk verbonden. We hebben in onze tekst de woorden van de apostel Paulus, een oude, geoefende man, die op het punt staat, om de wapenrusting af te leggen en hij schrijft die brief aan Timotheüs, een jonge, schuchtere man, die voor de strijd van het leven staat. Door die brief heeft hij niet alleen Timotheüs, maar ook alle wettige strijders, door alle tijden heen, bemoedigd en vertroost.

Wij hebben gezegd: de zwanenzang van de apostel Paulus.

Men vertelt van de zwanen, als zij gaan sterven, dat zij een eigenaardig geluid laten horen, dat men de zwanenzang noemt. Zo ook met Gods kinderen. Denk aan David; aan het einde van zijn leven heeft hij een schoon geluid laten horen: "Hoewel mijn huis also niet is bij God, nochtans heeft Hij mij een eeuwig verbond gesteld, dat in alles wel geordineerd en bewaard is; voorzeker is daarin al mijn heil en alle lust".

Zo ook Salomo. In zijn Predikerboek heeft hij zijn zwanenzang gezongen. Eveneens Paulus in de gevangenis te Rome. De naambelijder kan zingen als het licht is, maar een kind van God wordt verwaardigd te zingen, ook als het donker is. De leeuwerik zingt in de morgenstond, als de dag begint te dagen, maar de nachtegaal zingt als het donker is. Hábakuk kan bij lege stallen, kale velden en afgestroopte boomgaarden opspringen van vreugde in de God zijns heils. En de dichter van Psalm 42 betuigt:

*'k Zal Zijn lof zelfs in den nacht
Zingen, daar ik Hem verwacht.*

In onze tekst beluistert u de nachtegaalsslag van het geloof. Paulus zit vermagerd en vergrijsd in de kerker en de tijd van zijn ontbinding is aanstaande. Paulus zit niet neer in dof pessimisme; klaagt niet over het harde lot, dat hem getroffen heeft, maar zingt zijn zwanenzang: "Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden".

Nee, mijn hoorders, wij kunnen in de schaduw van Paulus niet staan. Maar wij denken niet alleen aan de mannen in de vuurlinie: Paulus, Petrus, Mozes en Daniël, maar ook aan de mensen achter het front, aan de zuchters, aan de stillen in den lande, aan de Nikodemussen, die dat missen moeten, maar van wie de Heere getuigt, dat Hij de rokende vlaswiek niet zal uitblussen. Allen, die Zijn verschijning liefgehad hebben, heeft Paulus in zijn zwanenzang ingesloten.

Wat is nu de rijke inhoud van dat zwanenlied?

Wij kunnen enkele dingen ervan aanstippen. De sleutel van onze tekst ligt in het middelste gedeelte: "Ik heb het geloof behouden". Het geloof als genade Gods, als gewrocht van de heiligmakende Geest. Luther heeft gezegd: "Het is een Goddelijk licht in ons verstand, een Goddelijke kracht in onze wil".

Nee, de Heere laat Zijn volk niet wonen in schuilkelders of kloosters, maar midden in het werkelijke leven: "Ik zend u als schapen in het midden der wolven". Zij worden bewaard in de kracht Gods. Die Goddelijke kracht wordt als het ware getransformeerd in geloof. Daarom schuilt er in dat geloof een volhardend vermogen, een wereldoverwinnende kracht. Wie geloof zegt, zegt strijd, maar ook overwinning. Want strijd en overwinning zijn in dat geloof onafscheidelijk aan elkaar verbonden. De vijand komt niet los op ons stoffelijk bezit, maar op ons geloof. Petrus b.v. wordt in de zeef van satan heen en weer geschud, maar de grote Voorbidder bidt voor hem. De Heere hoort Zijn gebed. Hij zal nooit laten varen wat Zijn hand eenmaal begonnen heeft. Wat moest Job er diep door. Wat heeft de duivel zijn ziel benauwd! Maar Job mocht door het geloof zeggen: "Ik weet, mijn Verlosser leeft", enz. Job 19 : 25 - 27.

En wat is het een wonder, als wij, aan het einde van de loopbaan gekomen, mogen zeggen met de apostel: "Ik heb het geloof behouden", 2 Timotheüs 4 : 7 en 8.

Want door dat geloof zijn we overwinnaars. God zal het doen overgaan in zalig aanschouwen.

Nu zijn wij samengekomen om Ds. Hofman te begraven en hem te brengen naar het stille graf. Negen en een half jaar geleden zijn we tegenwoordig geweest bij de ingebruikneming van deze gerestaureerde kerk en later bij zijn zilveren ambtsjubileum.

Toen heeft hij een uiteenzetting gegeven van zijn persoonlijk leven en ambtelijk werk. Wij hebben Ds. Hofman van nabij leren kennen in het curatorium van de Theologische School, waar hij op een vergadering van curatoren, destijds een referaat heeft gehouden over het geloof. Niet alleen over het wezen, voorwerpelijk, maar ook over de vrucht van het geloof. Hij heeft op de kansel, in woorden, leven en wandel, getuigenis afgelegd, dat hij dat geloof in zijn ziel had verkregen.

Hij heeft ook zijn strijd gekend, persoonlijk en ambtelijk, maar als hij nu in ons midden mocht zijn, dan zou hij de woorden van Paulus overnemen en zeggen: "Ween niet over mij, want ik heb den goeden strijd gestreden en den loop geëindigd". Paulus gebruikt vaak het beeld van de Griekse spelen. Geoefende spelers moesten kampen met tegenstanders. Hun naam werd afgelezen en dan kwamen zij in de loopbaan. Zij spannen al hun krachten in om aan het einde te komen, waar zij met roem werden overladen; zij kregen een verwelkelijde kroon.

Zo brengt God Zijn volk in het strijdperk van dit leven. Gods Kerk heeft te strijden tegen een driehoofdige vijand: de duivel, de wereld en hun eigen vlees, dat als bondgenoot van de hel, woont binnen de vesting van de stad mensenziel. Dat is wel de gevaarlijkste. Nu kan die strijd zo bang en moeilijk zijn, maar het geloof verbindt die strijders aan de grote Overwinnaar, Die op Golgótha de kop van de slang heeft vermorzeld en de wereld heeft overwonnen en Die is opgevaren naar de derde hemel, om gaven uit te delen aan een wederhorig kroost. Daarom mogen wij de Kerk hiermee troosten, dat ze met overwonnen vijanden te doen heeft; de duivel is zijn kop kwijt, de wereld is in zijn laatste stuiptrekkingen en de oude mens heeft de doodsteek ontvangen. Daarom, omdat het geloof hen verbindt aan de grote Overwinnaar, zullen zij het verstaan: "Gij, Heer', alleen, Gij zijt Verwinnaar in den strijd".

De genade, die Christus voor Zijn volk heeft verworven, heeft Hij verworven in de weg van recht, door Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid. En die genade past Hij ook toe in de weg van recht: Sion zal door recht verlost worden. De Griekse kampvechters werden soms omgekocht, maar Christus zal Zijn volk bekronen in de weg van recht. "Voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke mij de Heere, de rechtvaardige Rechter, in dien dag geven zal".

Gode verheerlijkend, mijne hoorders, is dit geloofslied van de apostel Paulus. Alle mensenroem is dus in de wortel afgesneden. Het zal zijn en blijven: "Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen". Maar ook is het bemoedigend voor alle wettige strijders. Elia zank moedeloos neer onder de jeneverstruik. En zo kent al Gods volk tijden van inzinking en verlating. Maar daar tegenover blijft het waar, dat de Heere voor Zijn volk nooit een dorre woestijn is, noch een land van uiterste donkerheid. Daarom heeft Paulus, ter bemoediging van alle wettige strijders, dit geloofslied geschreven en zalig is het volk, dat daar de kracht en de troost van mag ervaren.

Dat wensen wij ook voor de weduwe. De Heere moge u, hoewel het een pijnlijke zaak is, een open oog geven voor Zijn leiding en Zijn kracht in uw zwakheid volbrengen. Ook bij de kinderen. De Heere kan ook in droeve omstandigheden kracht en sterkte verlenen. Hij moge de roepstem aan hunlieder hart heiligen tot bemoediging en bekering.

De Joden vierden een feest, dat wij Christenen niet kennen, nl. het Loofhuttenfeest. Als de wijnoogst was afgelopen en de boomvruchten waren ingezameld, dan bouwde het volk hutten van loof op de platte daken van hun huizen en dan herdachten zij, hoe de Heere hen 40 jaar in de woestijn gedragen had. Vooral de 7e dag was de grote dag van het feest. Dan ging de priester met de gouden kruik naar de beek Siloam; dan kwam hij terug in het heiligdom en goot het water uit die kruik in zilveren schalen.

Dan juichte het volk: "Wij zullen water scheppen met vreugde uit de fontein des heils".

Helaas, het grootste deel van het volk had genoeg aan die zinnebeeldige handeling en geen oog voor de diepe betekenis.

En toen Hij Zelf aanwezig was bij de waterplenging, riep Hij: "Zo iemand dorste, hij kome tot Mij". En dan zegt Johannes er bij: "Dat zeide Hij van den Geest, denwelken ontvangen zouden die in Hem geloven", Johannes 7 : 39.

Dat water wees dus op de levende werkzaamheden van het volk. De Christelijke Kerk heeft het Kerstfeest, maar aan de overzijde vieren Gods kinderen het Loofhuttenfeest. Johannes heeft dat in de geest aanschouwd en gezegd: "Ik zag een grote schare, die niemand tellen kan" en dan zegt hij erbij: "Die op de troon zit, zal ze overschaduw". God zal de grote Loofhut zijn van Zijn volk. *Soli Deo Gloria*.

Dan zegt Johannes verder: "Het Lam zal ze leiden tot de levende fonteinen van water; ze zullen niet meer hongeren of dorsten". Geen zonde meer, die hen aankleeft, maar het volk zal water scheppen met vreugde uit de fonteinen des heils.

Nu is er bij ons een gemis; bij de weduwe en de kinderen. Maar moge ik het op uw hart binden: U hoeft om Ds. Hofman niet te treuren. Aan zijn feestvieren komt nooit een einde meer. God geve ons hier Kerstfeest te vieren en Hij doe het ons verstaan: Immanuël: God met ons. We mochten het bevindelijk verstaan: God met ons, God voor ons, en Hij make ons begerig naar het hemelse Loofhuttenfeest, om straks met alle overwinnaars in te stemmen en te zeggen:

Wij steken 't hoofd omhoog,

En zullen d' eerkroon dragen.

Amen

Zingen Psalm 89 : 8.

Na de beëindiging van de dienst begaven velen zich achter de dragers van het stoffelijk overschot van Ds. Hofman naar het kerkhof, waar door enige leraren enkele woorden gesproken werden.

Ds. H. Ligtenberg het woord verkrijgend, sprak aldus:

De profeet Jesaja getuigt: "De rechtvaardige wordt weggeraapt voor den dag des kwaads en hij zal ingaan in vrede en rusten op zijn slaapstede, een iegelijk, die in oprechtheid gewandeld heeft". David zegt in Psalm 37: "Let op den vrome en ziet den oprechte, en het einde van dien man zal vrede zijn".

Nu staan wij aan de groeve der vertering van onze medebroeder Ds. Hofman en moeten in dezen wel uitroepen: "Hij rust in vrede op zijn slaapstede, want hij heeft in oprechtheid gewandeld".

David heeft het in zijn jonge dagen mogen ervaren, toen hij achter de schapen liep, dat God zijn ziel bearbeidde. En niet alleen heeft hij God mogen zoeken, maar hij werd ook verwaardigd als een dienstknecht des Heeren op aarde, Zijn raad uit te dienen.

Als ik terugdenk aan de loopbaan van Ds. Hofman, dan moeten wij ook getuigen, dat God in zijn prilste jeugd zijn hart heeft bearbeid en dat hij verwaardigd werd in zijn jonge dagen God te zoeken, die God, Die hem nooit beschaamd heeft doen uitkomen. Hij heeft in oprechtheid gewandeld en met alle gebreken die hij had, mogen we van hem getuigen: "Een Israëliet, in wien geen bedrog was".

In alle strijd, die hij te strijden had op aarde, heeft hij zich mogen vastklemmen aan Hem, Die hem door genade opgezocht heeft en Die hij door genade anderen zo menigmaal heeft mogen verkondigen. Nu mogen wij aan deze groeve zeggen: Ds. Hofman

is ingegaan in de vrede; hij, de van God beminde en gekochte door het bloed van de eeuwige Zoon Gods. Hij is nu ingegaan in die vrede, die hij bij tijden en ogenblikken hier ervaren mocht, zodat hij met vrede, blijdschap en heerlijkheid vervuld was. Nu heeft hij de loop beëindigd en mag hij rusten, want, er staat: "Zij rusten op hun slaapsteden", d.w.z. in het graf, omdat die Borg en Middelaar ook voor Ds. Hofman het graf geheiligd heeft. Zo is de dood voor hem geen dood geweest, maar hij is ingegaan in dat zalig leven, waarvan de Kerk uitriep:

Maar (blij vooruitzicht, dat mij streelt!)

Ik zal, ontwaakt, Uw lof ontvouwen.

Let dan op den vrome en ziet op den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn.

Ziet geliefden, wij zullen niet lang spreken. Ik wens mij nog tot u te wenden, geliefde weduwe.

Het is 24 of 25 jaar geleden, dat wij met elkaar kennis gemaakt hebben. Misgun het hem niet, want uw man is ingegaan in de plaats, waar geen strijd meer wezen zal. De God aller genade sterke u in deze weg. Nog een ogenblik en dan zal het ook voor u zijn: "Kom in, gij gezegende des Vaders". Dan zal er geen scheiding meer zijn, maar dan mag u, samen met de verlostes schare, eeuwig de kroon neerwerpen voor de voeten des Lams en de palmtakken der overwinning dragen. Hij geve u die sterkte, opdat u over dood en graf mag heen zien en mag inleven de gemeenschap der heiligen. De Heere schenke u dat, ook aan uw arme zaad. God geve u dat, daar u zo menigmaal door uw vader zijt opgedragen.

Ik herinner me, dat u in Rijssen gebogen lag op uw knieën, toen uw eerste moeder gestorven was en dat hij u opdroeg aan de troon der genade. God geve, dat u niet aan de linkerhand, maar aan zijn rechterhand mag staan, opdat u God eenmaal mag groot maken en u getuigen mag: "Zij zijn ingegaan in de rust en zij rusten op hunne slaapstede".

Maar eenmaal zal de tijd daar zijn, dat zij uit hun graven zullen opgewekt worden, om met Hem opgenomen te worden, met ziel en lichaam beide, om daar eeuwig te zijn, zonder strijd en zonder moeite. De Heere geve, dat we met het volk verwaardigd worden uit te roepen: "Kom, Heere Jezus, ja kom haastiglijk".

Onbekeerden, God geve indrukken, opdat we jaloers mogen worden. De rouwklagers gaan door de straten. Ik zou zeggen: Nederland klage: Een getrouwe is weggenomen. Moerkapelle klage, want een kind des Heeren is weggenomen. Laat ons rouwklagen, gemeente, uw knecht is niet meer. De Heere geve vervulling. Zo is hij ingegaan in de rust in vrede. Hij zal rusten op zijn slaapstede, om God eenmaal naar ziel en lichaam te verheerlijken. God geve, dat deze dag in Hem mag eindigen. Dat zij zo.

Toespraak van **Ds. J. Fraanje** te Barneveld:

Namens de curatoren wil ik als oudste man ook aan dit graf een woord spreken. Wij hebben Ds. Hofman leren kennen als redelijk mens, als man van twee vrouwen, als vader van veel kinderen, als diaken in de gemeente Beekbergen en als leraar van Rijssen, Krabbendijke en Moerkapelle. We hebben hem ook leren kennen als lid van ons curatorium. Gaarne vervulde hij daar zijn plaats. Wij hoorden zijn stem, zijn onderwijs, zijn raadgeving, maar we hebben hem ook leren kennen als een gekende des Vaders en als verkoren van God in Christus en de gerechtigheid van Christus heeft hem verhoogd. Ik zeg verhoogd, uit de drek der zonden; de Vader rekende dat hem toe en hij mocht het als een geloofsdaad aannemen. De heiligheid heeft hem versierd, want de heiligheid is Uwen huize sierlijk. Dus die inklevende heiligheid komt uit in de

aanklevende godzaligheid. En nu heeft de Heere Hofman verhoogd: hij is gestorven.

God gedenke de kinderen. Hun vader is niet meer. Ook als curator is hij niet meer. Hier ligt zijn lichaam in het graf en zijn ziel is in de hemel. U hebt met hem in lusten en lasten geleefd. Nu leeft Ds. Hofman uit een ander beursje en heeft het zijne moeten afleggen, om te leven uit die grote beurs en hij viert nu bruiloft, niet in eigen gerechtigheid, maar met Eens anders kleed. Want we gaan naar de bruiloft met de toegerekende gerechtigheid van de Zone Gods.

Vrouw en kinderen, daar sta je; vrouw, daar ligt uw man en kinderen, je vader; daar ligt onze broeder. Nu is zijn beker gevuld, eeuwig gevuld met liefde, naar Gods soevereiniteit. Nu houdt hij triomf en bruiloft en is zijn beker versierd met wijsheid.

Jong en oud, daar ligt uw leraar. Als u onbekeerd leeft en onbekeerd sterft, dan zal in de hel geen mens inkomen, om met zijn hand weg te nemen de bemoeienissen, die God met u gemaakt heeft. Ook zal daar niemand komen om de toorn Gods tegen de zonden weg te nemen.

Wat zal dat zijn, jong en oud, rijk en arm! Braak ulieden een braakland. Zaaï niet onder de doornen. Het is nog niet te laat, maar het is toch hoog tijd. Och, dat u nog heden bekennen mocht, wat tot uw eeuwige vrede is dienende.

Volk van God, wat zal dat uitmaken. Paulus heeft het alarm horen blazen en moest alles inleveren. Hij leverde alles in om de uitnemendheid van Christus.

Ik was eens in Beekbergen. De oudste zoon van Ds. Hofman moest nog geboren worden. Mocht hij zijn geestelijke broeder nog eens worden. Maar wat zegt de apostel? Die met het kleed van Christus' gerechtigheid voor God komt, opdat hij dus alles gewinnen moge.

Ik zou zo zeggen: Christus heeft Ds. Hofman gewonnen. Het behoort bij Christus' loon. Hij heeft kroon en troon verlaten, maar kroon en troon verdiend. Nu is het arbeidsloon voor Zijn aangezicht. Nu heeft Christus hem gewonnen en is hij in zijns Vaders huis.

De kroon zet ik niet op hem, maar gooi hem er ook niet af. God geeft en ontvangt en Gods Kerk krijgt en geeft terug.

De Heere zij u genadig, moeder en kinderen, volk, gemeente en allen, die hem gekend hebben. Zij hebben elkaar: de Heere Jezus hem en hij de Heere Jezus. Gun hem Jezus en God geve een ander in zijn plaats. De Heere zegene dit korte woord, om Jezus' wil. Zo zij het.

Student M. v. d. Ketterij uitte zich als volgt:

Geliefde weduwe, kinderen, familie en verdere aanwezigen. Zij het mij vergund enkele woorden te spreken aan de geopende groeve van deze beminde leraar Ds. Hofman. De Heere heeft zijn ziel op willen nemen in heerlijkheid, nadat hij de raad heeft mogen uitdienen. Het is u voorgehouden, zowel in de lijkpredicatie als ook door Ds. Ligtenberg: de heerlijkheid, die God in Christus voor Zijn Kerk heeft willen bereiden. Alle last heeft hij mogen afleggen en hij heeft alles mogen aandoen, wat nodig is tot eeuwige verheerlijking van Gods Naam.

En nu, geliefde weduwe, staat u hier bij de geopende groeve. God heeft uw man van uw zijde weggenomen, maar Hij is toch de Meerdere van hem, die u hebt moeten verliezen. Het moge u gegeven worden, dat Hij Zijn Woord bevestige, dat Hij een Man is der weduwen en zij Hij voor de kinderen een Vader der wezen. Dat God Zijn genade rijkelijk verlene en krachten geve, om te dragen hetgeen Hij u komt op te leggen.

En daarin zien we, dat Gods volk elkaar niet voor het laatst ziet, maar straks zullen zij

elkaar weer eeuwig zien, zodat u als weduwe uw man niet voor het laatst gezien hebt, maar straks zult u eeuwig met hem zijn, om God, uw Koning, te verheerlijken. De Heere moge het sterven van Ds. Hofman aan onze harten heiligen. Het moge ook Gods knechten en Gods volk gegeven worden, om er moed uit te scheppen, dat de strijd niet altijd zal duren, maar dat zij zullen worden opgenomen in de heerlijkheid, die hen bereid is bij hun sterven.

Maar o, onbekeerde medereizigers, wat Ds. Hofman gedaan heeft, dat zult u ook moeten doen. O, dat het u nog gegeven worde, uit dit sterven, sterven te leren, om een God voor uw hart en een Borg voor uw ziel te leren kennen. Vreselijk zal het zijn, om te moeten vallen in de handen van een levend God, Die u geenszins onschuldig houden zal.

De Heere gedenke de familie en zij ons nog gedachtig naar de grootheid Zijner barmhertigheden. Dat zij zo.

Vervolgens kreeg **ouderling C. v. d. Spek** het woord en zei:

Ruim 9 jaar hebben wij Ds. Hofman in ons midden gehad, om ons de weg te wijzen, die ons leiden kan tot zaligheid. Die 9 jaren hebben we veel doorgemaakt; blijdschap en droefenis. Wat een blijdschap was er, toen Ds. Hofman overkwam met, naar we geloven mogen, een Goddelijke zending. Ook droefheid: 3 ouderlingen zijn heengegaan en nu is ook Ds. Hofman ingegaan in de rust, die er overblijft voor het volk van God.

Wij zullen niet trachten de mens te verheerlijken, maar toch willen wij wijzen op een ambtelijke herinnering. Toen wij 8 jaar geleden ons ambt aanvaardden, heeft hij ons opgebeurd, toen wij onze bezwaren indienden, zeggende: "De Heere weet wat van Zijn maaksel zij te wachten".

Ds. Hofman was een vaderlijke vriend van ons, hoewel in genade en kennis ver boven ons staande. Als wij onze bezwaren kenbaar maakten, dan sprak hij ons steeds weer moed in en als wij in zijn huis overbleven, wat hebben we dan aangenaam gesproken. Doch nu is zijn mond gesloten. We zullen weten, dat er een profeet in ons midden geweest is. O, mochten we inkeren met zijn laatste boodschap: "Wij dan, gezanten van Christus' wege, wij bidden u", enz.

Wij hebben gevreesd, dat het de laatste boodschap was. Och, dat wij nu bekenden wat tot onze eeuwige vrede is dienende en de lofzang aanheffen mochten: "Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen".

Nu is onze leraar weg, maar God geve ons genade, broeders, om de minste te zijn, opdat de onderlinge liefde bewaard blijve. Gemeente, bedenk, dat wij zwakke, dwaze mensen zijn, maar het volk des Heeren mocht onze noden kenbaar maken aan de troon der genade.

Geliefde weduwe, kinderen en verdere familie, wij zullen niet trachten u te troosten. De Heere mocht u troosten en Hij moge u die genade schenken, dat u zegt: "Uw doen is enkel Majesteit" en schenke Hij u het voorrecht, dat niet één van u gemist wordt, maar moge Hij Zijn belofte bevestigen: "Het zaad zal Mij dienen tot in de laatste geslachten".

Gezongen werd Psalm 68 : 2:

*Maar 't vrome volk, in U verheugd,
Zal huppelen van zielevreugd,
Daar zij hun wens verkrijgen;
Hun blijdschap zal dan, onbepaald,*

*Door 't licht, dat van Zijn aanzicht straalt,
 Ten hoogsten toppunt stijgen.
 Heft Gode blijde psalmen aan;
 Verhoogt, verhoogt voor Hem de baan;
 Laat al wat leeft Hem eren;
 Bereidt den weg, in Hem verblijd,
 Die door de vlakke velden rijdt;
 Zijn Naam is HEER der heren.*

De oudste zoon, A. Hofman, dankte Ds. de Blois en de andere predikanten en studenten, alsmede alle aanwezigen, voor hun gesproken woorden en betoonde belangstelling, vooral ook de kerkenraad, voor de steun aan zijn moeder verleend.

Deze plechtige ure werd besloten met het zingen van Ps. 89 : 3:

*De hemel looft, o HEER, Uw wond'ren dag en nacht;
 Uw waarheid wordt op aard' de glorie toegebracht,
 Daar Uw geheiligd volk van Uwe trouw mag zingen;
 Want wie is U gelijk bij al de hemellingen?
 En welke vorsten ooit het aard'rijk moog' bevatten,
 Wie hunner is, o HEER, met U gelijk te schatten?*

